П. Р. СЛАВЕЙКОВЪ

ИЗБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

КНИГА ПЪРВА. СТИХОТВОРЕНИЯ

София. 1901.

ПЕТКО РАЧЕВЪ СЛАВЕЙКОВЪ

ХАРАКТЕРИСТИКА

ОТЪ ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВЪ

Когато отпечатахъ тоя малъкъ изборъ стихотворения на баща си, и взехъ да ги прѣглеждамъ съ омисъль, при биографическия очеркъ, да направя бѣлѣжки и за тѣхъ, мене ме обзе неизразима тѫга — подобно оная която изпитахъ една пролѣтна вечерь, прѣзъ 1879 г., когато двамина съ него ровяхме пепелището на изгорѣната ни кѫща въ Стара Загора. Вмѣсто диренитѣ рѫкописи — които азъ бѣхъ скрилъ при избѣгването ни отъ ужасната катастрофа — ние изравяхме само камъни, буци сбита пръсть и обгорѣли трѣски.... Слѣдъ единъ часъ ровение, ние седнахме тамъ по-отстрана прѣдъ дъсчената барака на единъ осиромашенъ клетникъ за да се нахранимъ съ кисело млѣко, единственната гозба въ тая гостинница, на бърза рѫка скована отъ вехти, бозна отъ гдѣ откъртени дъски. И безмълвно седѣхме тамъ до късна вечерь. Сегизъ-тогизъ покрай назъ минаваха опърпани и мършави фигури, съ покъртенъ поздравъ: „Добъръ вечеръ, Дѣдо Славейковъ" — озърваха грознитѣ пепелища, споглеждаха се съ баща ми и отминаваха съ грижитѣ си по своята неволя. Единъ отъ тѣхъ, при отминаванье, додаде глухо: „Освободиха ни отъ всичко — и тебе и назъ."

Макаръ и не съвсемъ съзнано, тогава азъ за първъ пѫть прѣживѣвахъ неговата скърбь и мѫка; прѣживѣвамъ я и сега усилена отъ съзнанието, че пламацитѣ на пожара сѫ унищожили творения, които би ни открили ми-

рътъ на чувствата и помислитѣ на оногова, който е стоялъ на чело на своята епоха, когото епохата е имала за глашатай на своитѣ завѣти. Макаръ че въ Стара Загора загинаха всички неявени прѣдъ хорскитѣ очи творения на неговия умъ и воля, менъ ми е най-жалъ за стихотворенията му. А че изгорѣли нѣкакви си материали за историята, географията и етнографията на България, — що значатъ тѣ? Други ще ги съберѫтъ — и сбиратъ ги вече ... Творенията на художника унищожени веднъжъ — унищожени сѫ навѣки. А духътъ и дъхътъ на епохата въ която тѣ сѫ създавани, тѣ лъхтѫтъ само отъ чувствата и образитѣ въплътени въ такива творения. Да, но само когата тѣзи творения сѫ въ цѣлость и отъ висотата на която художника-вѣщатель съ тѣхъ ни възйема, за нази се открива просторъ за оглежданье и вглежданье. Еднитѣ само случайни тѫжни останки отъ такива творения — доста е ако тѣ ни дадѫтъ поне блѣдно понятие за навѣки изгубеното.

Но не само отъ поетическитѣ творения на П. Р. Славейкова, а и отъ думитѣ и дѣлата му като общественъ дѣецъ, сѫ останали да свидѣтелствуватъ подобни скудни останки, или тъмни мълви за тѣхъ. Тѣзи скудни останки азъ ще се помѫча да сглобѭ и, по насоки отъ тѣхъ, да очертая контуритѣ на общия образъ — както онзи археологъ, който отъ малко и дребни останки се домогналъ да даде очертание на нѣкогашната изгубена статуя, — съ надежда, че врѣмето и случая ще допринесѫтъ онова що липсва за възстановение на истинския образъ.

Въ едно отъ най-раннитѣ си стихотворения, двадесетъ и петъ годишния поетъ — роденъ на 17 Ноемврий 1827 г. — ни е далъ контуритѣ за ясна характеристика както на себе си, тъй и на врѣмето въ което е роденъ:

Синъ на клета страна,
Сиромахъ, въ врѣмена
Най-усилни роденъ,
Бѣхъ отъ всички прѣзренъ —
На свѣта отчуждено живѣяхъ.

Отъ дѣте въ пелени
И до тѣзъ младини,
На тѫга всѣки день,
Всѣки день нажаленъ —
За животъ на свѣта не милѣяхъ . . .

За онова усилно врѣме, ние имаме макаръ и малко, но твърдѣ характерни свидѣтелства. Негова образъ е ясенъ. Ние го знаемъ това врѣме — врѣме на духовенъ мракъ, на всенародно мъртвило — когато е било подвигъ Българина да се нарича Българинъ, и за дързостьта да се моли Богу на своя бащинъ езикъ, наградата е била плѣсница — отъ самитѣ служители на Бога, срѣдъ Божия храмъ. Сладостьта на една такава плѣсница е опиталъ и Петко Рачовъ Славейковъ, още младо момче, за меракътъ си да прочете въ църквата по български Отче нашъ... За тази си постѫпка, макаръ и подканенъ отъ баща си, той е билъ подученъ

отъ свой вжтрѣшенъ гласъ, както и за сума други постжпки, които твърдѣ оврѣме сж го тласнали въ буритѣ на живота, възпитали волята и калили енергията каквито трѣбатъ на общественъ борецъ. Поради тѣзи му необмислености, срѣдата въ която той е живѣлъ е страняла отъ него, и както ще видимъ по-послѣ, думитѣ му „на свѣта отчуждено живѣяхъ" не сж току-тъй само поетически изразъ. Нему е идвало на умъ на два пжти дори съвсемъ да се отчужди отъ свѣта, да се покалугери. Обаче, струва ми се, къмъ такова отчуждение отъ свѣта все ще го е примамвало съзнание, че по онова врѣме човѣкъ като него „синъ на клета страна" за да бжде полезенъ ней — едвали не единственно поприще е било монашеството. На такова разбиране неговитѣ омисли да се омонаши ме подсѣща и случайното загатване въ споменитѣ на Славейкова, че той е единъ отъ ученицитѣ на отца Неофита Бозвелията, на онзи дрипавъ и намръщенъ калугеръ, който на гърцитѣ е гледалъ съ такова омерзение, съ каквото на гадоветѣ що сж го яли по затворитѣ, гдѣто, вмѣсто да се смири, волята му е ставала по и по-опърничава. Огненитѣ думи на тоя Ахасферъ на нашето възраждание сж точили онова остро желѣзо, за което г. П. Кисимовъ ни разправя въ своитѣ спомени. *

Най-вече подъ влияние на баща си — човѣкъ набоженъ, но краенъ калугеромразецъ ** — Славейковъ напуща севдата да се почерни и избира друго поприще, въ което се втурва съ всичката своя млада енергия. Той става даскалъ — кждѣ за день, кждѣ за два, кждѣ отъ день до пладнѣ. По нѣкой пжть намѣсто въ

---

* Исторически Работи, Кн. I, стр. 36.

** „Съ челядь се слави Господь, а не съ Господи помилуй!" е повтарялъ веселия Рачо Казанджията, на драго сърдце женен и втори пжть.

училището, за гдѣто е тръгвалъ, озовавалъ се е въ затвора — за удоволствие на ония, които и той найсетнѣ е ималъ великото удоволствие да види прогонени, като чумна зараза, изъ България — гръцкитѣ владици. Макаръ и на българска почва, пакъ тъкмо споредъ френската пословица: rira bien qui rira le dernier! Гоненъ, гладенъ, голъ и босъ, той е обиколилъ сума градове и села — орисия която и день-днешенъ мъкни българския учитель — и навредъ е изпълнявалъ ролята на стършелъ, като е каралъ говедата да пощръкляватъ и да чувствуватъ незгодитѣ и удоволствията отъ пощръкляваньето. Неволитѣ сж море — но за него то е до колѣно! Той е още твърдѣ младъ, а както е знайно, безгрижието, другарка на младостьта, дава друга окраска на неволитѣ. Пъкъ и сждбата е намѣрила за добрѣ да му даде още единъ другарь за изъ пжтя на живота — поезията. А когато живота е грозенъ, нали поезията е подкрѣпа за духътъ? И то не толкозъ написаната съ думи поезия, колкото смжтнитѣ блѣнове на поетически настроеното въображение. Стихотворенията които Славейковъ е писалъ тогазъ, въ ранната си младость, — при всичко че тогавашнитѣ хора сж ги цѣнили за хубави — могатъ смѣло съперничи съ най-бсзсмисленнитѣ драскотии на днешнитѣ наши храни-боже стихотворци; обаче онѣзи блѣнове, които той не е написвалъ на книга, — а тѣхъ тогавашнитѣ умни хора сж ги считали твърдѣ глупави — но които живота бързо е обърналъ въ дѣйствителность, ни показватъ явно вѣщателството на неговий духъ. И два отъ тѣзи свои блѣнове той доживѣ да види въплътени въ живота: изтръгванието народния духъ отъ кошмара на фенерскитѣ таласъми и отхвърлението на турския хумотъ. А онзи, чийто духъ гали такива блѣнове, нима унижения и неволи ще го мжчатъ или унижаватъ?

Гоненията и лутанията му по четиритѣхъ краища изъ България сж биле въ всѣкой случай най-доброто училище за Славейкова — другитѣ училища асля на какво ли сж го научили? — отъ което той е изчерпалъ най-великата наука за единъ борецъ: познанство съсъ своя народъ. Той е изучвалъ съврѣменния му битъ, традициитѣ, легендитѣ, блѣноветѣ, пѣснитѣ, тжгитѣ и радоститѣ му, съ една дума, всичко живо въ мъртвилото на тогавашния животъ на Българина. И това изучване му дава въ ржка най-силното оржжие за въ бждащитѣ борби — езикътъ: българския езикъ. И това оржжие той владѣеше тъй, както никой другъ дори и до сега. Право казва г. Вазовъ — „той пръвъ съ своя майсторски чукъ издѣла изъ грубата скала на българския езикъ статуи съ изящни линии и форми, първъ изкара изъ този първобитенъ, необработенъ инструментъ, ония сладки звукове, ония драги пѣсни, които сж омайвали нашитѣ юношески души и сж поронили въ тѣхъ първитѣ сѣмена отъ любовь къмъ хубавото, къмъ поезията."

Но азъ направихъ твърдѣ голѣмъ скокъ напрѣдъ. Ще се върна пакъ при даскала Мѣдникаровъ*, и то тъкмо когато той е на пазарлъкъ съ почтеннитѣ стареи въ едно турлашко село, чиито мускурливчета нему се ще да учи азбукивѣди. Тукъ ний имаме единъ дивенъ документъ за понятията и възгледитѣ на хората отъ онова „усилно врѣме" върху пионеритѣ на свѣтлината и възраждането:

---

* П. Р. Славейковъ е промѣнялъ два пжти своитѣ фамилни имена: най-напрѣдъ той се е подписвалъ Мѣдникаровъ — прѣводъ на бащиното си име по занаятъ, Бакърджиевъ; — и по-послѣ Славейски — прѣводъ на майчиното си фамилно име, Бюлбюлооларъ.

„Чорбаджията стори да ме попита, колко бихъ имъ зелъ за прѣзъ зимата да имъ уча дѣцата. — Хиляда гроша, рекохъ азъ, за една година, и да ме хранятъ. 'Че много искашъ ти' — каза той. 'Ний за цялу ляту' прибави другъ отъ чорбаджийскитѣ мекерета — 'плащами на гуйдарю да ни пасе гуед'та, и пà не му давами повикъ отъ двестя гроша, емъ дя й то да си гуйдарь, а дя й да си даскалъ! Гуйдярю цялъ день оди да са пиче пу слънциту, тича пудиръ гуед'та, дъждо гу иди поняуга, а ти жа сидишъ у килията на сянка, няма дъжъ, няма вятъръ.' 'Колку жа ни земишъ ти намъ за зимъсъ, а то лятусъ куго жа учишъ?' повтори чорбаджията. Азъ бѣхъ готовъ да пристана колкото ми дадѫтъ, но хитрия Московецъ (попъ въ селото, тъкмящъ да настани синътъ си за даскáлъ) се намѣси и каза: 'Трѣбва да се скаже на Владиката, да са спраши да видимъ како онъ жа кажи.' И тѣзи думи прѣсѣкли у него всѣка надежда за оставанье въ селото. Той се завръща въ Търново, слѣдъ шестъ мѣсеца скитанье.

Тоя несполучливъ пазарлъкъ, слѣдъ жестокитѣ гонения на Търновския гръцки владика, каточели за извѣстно врѣме подсича крилитѣ на Славейкова и го накарва да се залови за бащина си занаятъ. Съ това се свършва първия периодъ на неговия даскаллъкъ, прѣзъ врѣме на когото училищната си работа той кара не по терка на килийнитѣ даскали прѣди и подиръ него. Но разликата между него и послѣднитѣ е още по-голѣма, въ онова което той върши вънъ отъ училището. Душевно скромни хорица, килийнитѣ учители, сѫ залѣгали да научатъ ученицитѣ си криво-лѣво само да четѫтъ и пишатъ; и то съ помощьта на най-главното педагогическо срѣдство по онова врѣме, — бой до озни край. Петитѣ и неофициялнитѣ половини

на ученицитѣ сѫ служили за единственъ каналъ, прѣзъ който горѣпоменатитѣ мѫдрости сѫ се промъквали въ опърничевитѣ имъ глави. И съ това прѣвъзходно педагогическо срѣдство, килийнитѣ даскали сѫ смогвали да вкаратъ въ съзнанието на ученицитѣ си великата килийна истина, че на учението коренитѣ сѫ горчиви, а плодоветѣ божемъ сладки. — П. Р. Славейковъ, тогава зачитанъ до затѫпяванье камахай само въ религиозни книги и пишащъ по славянски стихотворни житиета на разни отритници на свѣта, е билъ по-милостиво настроенъ къмъ плахитѣ си дивачета-ученици. Той оставя на страна даяка, като се помѫчва да докара въ съзнанието на дѣцата, че на сладкия плодъ и коренитѣ не трѣбва да бѫдатъ горчиви. Какъ той е постигналъ това, не е мѣсто да разправямъ тукъ;* ще кажа само че, чрѣзъ една такава тактика, той е спечелилъ обичьта не само на ученицитѣ си, а и на тѣхнитѣ родители, като съ това е вербувалъ поддържници на своитѣ общественни възгледи, — а послѣднето най му е трѣбвало. Защото тамъ гдѣто задачитѣ на килийнитѣ учители сѫ се свършвали, тамъ Славейковъ е почвалъ своята истинска задача. Въ срѣдà въ каквато е живѣлъ той, не е трѣбвало да се учатъ само дѣцата. Бащитѣ сѫ се нуждаяли повече и отъ повече. Тѣмъ той е помагалъ въ всичко, за тѣхъ по праздници и тържества е държалъ рѣчи, рѣчи които ясно би ни открили тайната на популярностьта на младия и буенъ даскалъ. Обаче между безбройнитѣ подобни рѣчи на разни даскали, печатани изъ българскитѣ вѣстници и списания, нѣма ни една отъ Славейкова. И твърдѣ ясно защо, — тѣ

---

* Вижъ споменитѣ на Хр. Н. Даскалова, въ Училищенъ Прѣгледъ. Год. V, кн. VI.

не сѫ били сгодни за печатъ! Острото опърничаво желѣзо е оставало всѣкога сѫщо. Несдържеността въ общия тонъ и прѣдизвикателността въ отдѣлнитѣ фрази, не е съблазнявала автора да печата тѣзи рѣчи. Само двѣ такива Славейковъ е печаталъ — надгробнитѣ рѣчи за Авксентия, но слѣдъ като ги е направилъ сгодни за печатъ; и пакъ подозрителнитѣ хора сѫ наостряли уши. *

Извинете, азъ забравихъ, че има още една рѣчь, печатана въ хиледи екземпляри и пръсната по цѣла България — рѣчьта му при отваряние българската изложба въ Цариградъ (1873). Азъ не съмъ я виждалъ, тази рѣчь, и незнамъ дали я има нѣгдѣ спазена днесъ, но ето какъ единъ слушатель ни прѣдава впечатлението отъ нея: „Изъ публиката излѣзе съ кѫсчета хартия въ рѫцѣтѣ Славейковъ. И той говори тъй хубаво, тъй краснорѣчиво и съдържателно, щото докара въ възторгъ всѣкого. Шумни рѫкоплѣскания прѣсичаха словото му на всѣки петъ реда. Прѣдмѣта на словото му бѣше българката, която получи своя вѣнецъ отъ Славейкова. Вѣнеца получи българката, а палмата на празденството Славейковъ. Азъ, тогава още младо момче, узнахъ каква сила съдържа живата рѣчь на Славейкова, който завлада сърдцата, умоветѣ, симпатиитѣ и похвалитѣ на всички присѫтствующи; не само ги завлада, но ги обая съ краснорѣчието си, стисна ги, свърза ги съ силата на словото си и можеше да ги движи както му е угодно, да ги води кѫдѣто иска. Хората бѣха готови да го прѣгръщатъ и да го цалуватъ за краснорѣчивитѣ и съдържателнитѣ му думи. Слѣдъ като свърши, послѣдваха поздравленията. Излѣзе покойния Стефанъ Иличъ, чо-

* Вижъ в. Турціа 1865, брой 30.

вѣкъ създаденъ само отъ чувства, доброта и любовь. Излѣзе разчувствуванъ, изпотенъ, трогнатъ. Поздрави краснорѣчивия ораторъ и каза високо: „Господа, моля оратора да ми позволи да напечатамъ въ хиледи екземпляра това хубаво слово, за да може то да достигне даромъ до всѣкой българинъ.“ * Мнозина Старозагорци помнятъ и днесъ дързката му рѣчь на Св. Кирилъ и Методий, 1877 г., въ която той е разправилъ за настѫплението на рускитѣ войски и за тѣхнитѣ дѣйствия на сѣверъ отъ Балкана. И това слѣдъ нѣколко мѣсеца отъ неочакваното си спасение отъ бѣсилката, и въ врѣме когато живота на Старозагорцитѣ висеше на косъмъ, отъ повилнѣлитѣ турци. Такава необмисленость и днесъ би сепнала всѣкого, а камо ли тогазъ. А тя е съвсемъ естественна у човѣкъ, когото живота е тласкалъ отъ бѣди въ бѣди, човѣкъ който е обръгналъ на всичко, и е прѣтръпналъ вече въ живота — тая вѣчна игра на смърть и животъ. Па има и отъ какво да прѣтръпне. Вѣрвамъ, и всѣкой другъ на негово мѣсто би прѣтръпналъ — слѣдъ безбройни гонения, развличания и арести. Два послѣдни ареста — най-тежкитѣ за него — бѣха му уречени да прѣглътне вече въ България, въ свободната България. Послѣдната чаша на огорченията въ живота той изпи въ врѣме на русенския бунтъ, на 19 Февр. 1887. Смъртьта бѣ прострѣла рѫка надъ него, когато една вечерь кѫщата му блокираха джандарми, и едни отвлякоха най-голѣмия му синъ за безчеловѣчни — за български — изтезания, а други останаха да му прѣпречватъ за нѣколко дена изхода изъ стаята. Кога ми дойде на умъ тази тъмна пролѣтна вечерь, всѣкога паметьта ме унася къмъ 1854 г., когато турци разбойници сѫ хванали Славейкова, заедно съ петмина другари, въ

* Новини. Цариградъ 1895 г., бр. 80.

Твърдишкия Балканъ и какъ той, съ вързани заднимъ ржцѣ, е чакалъ своя редъ да прѣвие вратъ подъ окървавения вече ножъ — а изъ джебътъ на палтото му се подали червенитѣ върхове на нови панаирски обуща. На неочакваня въпросъ отъ главатаря на главорѣзитѣ: Какво е това?—той отговорилъ: обуща за дѣтето ми!— И тѣзи обуща спасяватъ живота му. Турскитѣ кръвници, — но правете си сами заключения.

Наистина Славейковъ е пащалъ твърдѣ много отъ турцитѣ, но и на тѣхъ той е правилъ немалко бели. И съ думи, и съ дѣла. Но, по редъ, по-напрѣдъ той е правилъ, и съ нескривано удоволствие, бели на гърцитѣ. За това той не се е доволствувалъ само съ прѣка рѣчь и лични постжпки — подиръ тѣхъ се посипватъ писма, * дописки по вѣстницитѣ, брошури и книги. Но и това ще му се е видѣло малко, та той подлавя свой вѣстникъ, Гайда, — вѣстникъ за свѣстяване на българитѣ, което не значи друго освѣнъ за бела на гърцитѣ. Тоя вѣстникъ е сега библиографическа рѣдкость, и не всѣкой може да има насладата да види какъ името гръкъ, гърци, гръцки владици и пр. се прѣмѣтатъ безъ брой пжти и се подмѣтатъ на различенъ ладъ. Уводна ли статия, дописка ли, или анекдотъ нѣкой — все на тѣхната глава. И безъ церемонии: както свари, съ каквото свари, и гдѣто свари. Нали е работата да се напакости? А Славейковъ е отъ дѣте пакостникъ, и вече изпекълъ тоя занаятъ. Това го е доказалъ той още съ своитѣ календари, въ които обаче наравно съ гръка, и българи-

---

* Освенъ съ частни лица изъ България, Славейковъ е водилъ (отъ 1851 до 1866 г.) кореспонденция съ Одескитѣ българи, на които доставялъ и твърдѣ много етнографически, фоклорни и археологически материали и ги е държалъ въ течението на черковния въпросъ. Часть отъ тѣзи му писма сж спазени.

на яде горѣщата попара. Само въ Смѣшния календарь името гръкъ се поменува стотина пѫти; а то ще рече — стотина псувни и подигравки, освенъ онѣзи що сѫ за частна смѣтка на Цукала, пловдивския гръкъ, който най-много е тровилъ кръвьта на Славейкова, съ упорититѣ си твърдения, че и нѣкога и сега едвали не всичко въ България е гръцко — и народъ и езикъ.

Който сега би прѣлистилъ смѣшнитѣ календари на Славейкова, ще намѣри твърдѣ малко смѣшно въ тѣхъ.* Тамъ се говори за моди, жени, калугери, владици, чорбаджии, училища и за — ъ и ь. Говори се сѫщо това, което и по-послѣ въ Гайда (първа и втора година) и съ смѣхъ и съ злъчь, и не тъй тромо, не тъй утегчително еднообразно. Твърдѣ наивни и по тонъ и по мисли, тѣзи календари (Нова Мода Календаръ, 1857, и Смѣшенъ Календарь, 1861 год.) могатъ да бѫдатъ интересни за назъ сега само като документи за културата на оная епоха, като протестъ — какъвто до тогава не се е чувалъ — на единъ патриотъ, възмутенъ отъ нерадивостьта и дебелоглавщината на българина, отъ фанфаронската безочливость на гърцитѣ. Твърдѣ нарѣдко се показва задъ тромитѣ изрази трепетна искрица отъ шега, или остро езиче на сатира: първото най-вече въ присмѣха върху тогавашнитѣ езикословци, второто тукъ-тамѣ въ епиграми като слѣдната, на която ажиото и сега е високо:

---

* Г-нъ И. Кисимовъ (Исторически работи, кн. I, стр. 54) казва, че Нова Мода Календарь е писанъ по нѣкакъвъ сръбски календарь. Вѣроятно това ще е Новый забавный календаръ у коемъ се свашта налази, али само онога нема що се тражи. Съ особитим прилѣжаніемъ по хоризонту злы жена израдио В. Лозичъ. Будимъ, 1830 и 1835.

Мѫжъ е всѣкой който държи гащи,
И писатель — който знай да дращи.

Ний имаме ясни и доста свидѣтелства, че Славейковъ е можелъ и иначе да говори и по за други нѣща, отколкото тѣзи за които си е хабилъ перото въ календаритѣ. Вземете, напримѣръ, стихотворенията му въ Смѣсна Китка, или онѣзи нѣколко, които сѫ опазени въ рѫкописъ. Безъ тѣхъ ний не би имали право прѣдставление за Славейкова, въ онова врѣме, когато е даскалувалъ, когато се е скиталъ отъ градъ на градъ, отъ село на село: да бий, да буди и стрѣска — да го биятъ, будятъ и стрѣскатъ. Това е интересувало тогава хората, за това Славейковъ имъ е и говорилъ; а той е говорилъ и писалъ само за онова, което прѣко е интересувало другитѣ. Каквото е интересувало лично само него, той го пази само за себе, въ тефтеритѣ си — отъ които цѣли купове затрупватъ масата му. Тѣзи пазени за себе си нѣща сѫ въздишки за величието на миналото, самонадѣяни блѣнове за свѣтло бѫдаще и тѫги за неутѣшното настояще на роба. И струва ми се, тѫгитѣ най-вече ще сѫ тровили сърдцето му. Ето ви една отъ нѣколкото спазени отъ него врѣме пѣсни, повѣреници на тѫгата.

Пристигна пролѣть радостлива,
Приятенъ вѣтрецъ тихо вѣй;
Ни мразъ, ни ранина мъглива,
А слънчицето топло грѣй.

Дѣчица, вѣйчици кършете
За цвѣтний праздникъ Връбница,
Да го посрѣщнемъ пакъ съсъ цвѣте —
И съ нажалени сърдчица.

Осанна вишиему възпѣйте
Славянски въ робство синове,

И съ кървави сълзи облѣйте
Срѣщалнитѣ си цвѣтове!

Самъ изпрѣварилъ своето врѣме, той въ дѣятелностьта си е усвоилъ най-практичната свѣтовна тактика — да върви съ живота, да варди сгода и моментъ. Когато живота изтъкне други интереси, той ще прѣгърне и тѣхъ, ще тръгне съ тѣхъ, ще жъртвува мило и драго за тѣхъ. Малко по-послѣ, при борбата за уреждание Екзархията, ний ще се увѣримъ въ това; а още посетнѣ, при оформяванието основния законъ на освободена България, ще го видимъ да върши това, което малцина сѫ вършили, да говори което никой не е говорилъ.

А въ сѫщото това врѣме, когато го гледаме да харчи тъй щедро енергията дарена нему отъ Бога, въ борба за своя народъ, за неговото умственно и нравственно свѣстяванье, ний го виждаме и да пѣе пѣсни съ най-разпасанъ тонъ, чеда не на вдъхновение, а на законния бракъ на лекомислието и баналностьта. Тѣзи пѣсни сѫ недостойни за Славейкова; и само цѣльта съ която ги е писалъ изкупува неговий грѣхъ — а той ги е писалъ, както самъ изповѣдва: за да отърве младежитѣ отъ турскитѣ пѣсни, които по онова врѣме сѫ биле на мода да се пѣятъ.* На тѣзи пѣсни — тѣ сѫ повечето прѣводъ отъ турски и грънцки — и самъ автора не е гледалъ съ добро око. Той дори се подгавря съ тѣхъ: „Извѣстява се на българскитѣ учени, че има на български по-главната часть на учебнитѣ книги, каквото календарчета, Бертолдовци, Веселушки и други таквизъ пепелчуци лайнушки.“ ** Горката Веселушка! Такъвъ прѣзрителенъ отзивъ, и то отъ самия си авторъ, както

* Български Притчи. Прѣдговоръ, стр. XXI.
** Нова Мода Календарь. Стр. 14.

щете, тя не заслужва, — като имаме прѣдъ очи, че както тя, тъй и сестра ѝ Пѣснопойка и глезеното ѝ братче Славейче сѫ служили, служатъ и до день днешенъ, за разтуха на младитѣ, на българскитѣ млади, които въ поезията дирятъ най-вече гъделичканье на галатнитѣ си чувства. Каквито и да сѫ любовнитѣ пѣсни на Славейкова, тѣ сѫ извършили една важна културна задача на врѣмето си, задача каквато само такива леки пѣсни, съ лека форма и езикъ, сѫ могле да изпълнятъ: да мѣсятъ прощѫпулника на току що родената българска поезия. И да разнесѫтъ славата на новорождената, облечена въ напето чисто българско рухо — чисть български езикъ — въ каквото сѫ биле облѣчени тогава само проститѣ народни пѣсни. Тѣзи любовни пѣсни сѫ се пѣли изъ цѣла България, увличали сѫ, радвали сѫ хиледи и хиледи чираци, калфи, майстори и майсторици, жени и мѫже, моми и момци — а ще се прѣсрамя да кажа, — увличатъ и днесъ нашата храни-боже интелигенция. Ехо отъ тѣхъ звучи дори и въ пѣснитѣ на мнозина по-послѣшни поети.* За популярностьта на Славейковитѣ любовни пѣсни, свидѣтелствува слѣдния пасажъ въ едно негово писмо до Н. Палаузова въ Одеса (21 Мартъ, 1853), въ който ясно звучи и нотка на отрицателно отношение къмъ тѣхъ: „Знаете ли какви сѫ българитѣ? Тѣ купуватъ Пѣснопойкитѣ на радо сърдце по единъ цванецъ, а за Смѣснитѣ Китки и половинъ не даватъ нито се обръщатъ къмъ тѣхъ. Пѣснопойки до сега сѫ се разпродали до 1000 екземпляра, а Смѣснитѣ Китки, съвсѣмъ что иматъ 1000 спомощници, и двѣстѣ нѣма да сѫ раззели . . . сѫдете и Ви за что ли така?“

---

* Ив. Вазовъ, Майска Китка, стр. 32.

Самия интересъ на Славейкова къмъ такива пѣсни се обяснява лесно — отъ влиянията подъ които той се е намиралъ въ първо врѣме на развитие като поетъ. Най-напрѣдъ за образци при писание стихове нему сѫ служили стихотворенията на сръбски виршеплети прѣди Бранка Радичевича, по-послѣ грѣцки нѣкои анакреонтици, заедно съ единъ билюкъ сантиментални тогавашни турски пазарски ашици, — докато най-сетнѣ му падватъ на рѫка творенията на разни руски поети, отъ които той за прѣвъ пѫть научва що е стихъ и форма, и на които по-нататъкъ той самовъзпитава вкусътъ си. До 1849 г. той е билъ усърденъ читачъ на първитѣ, до 1854 г. на вторитѣ, и оттамъ насетнѣ, дори до най послѣдне врѣме, той е челъ усърдно рускитѣ поети — и черпилъ наслада само отъ тѣхъ. Сърбитѣ и гърцитѣ той е челъ по неволя — тъй като въ начало на миналото столѣтие, въ България читающитѣ българи сѫ имали подъ рѫка само сръбски и грѣцки книги; за сѫществувание на руски поети Славейковъ е узналъ едвамъ прѣзъ 1849 г., отъ кратковрѣменния си учитель Н. Михайловски, който му подарилъ и Христоматията на Галахова * — за да си близне малко и отъ творенията имъ. Отъ това близване нему се отваря голѣмъ апетитъ, за което ни свидѣтелствуватъ нѣколко отъ писмата му до Н. Палаузова въ Одеса. Ето единъ откъслекъ, въ когото рвението на младия стихотворецъ да се запознае съ творенията на рускитѣ поети е изказано съ такава жалба, — „Виждамъ въ писмата Ви, че се вайкате за съчиненията Пушкинови и Гоголеви, какъ се не намѣрватъ... Ако съмъ нетърпѣливъ да ги видя, то произ-

* Изданіе третье, 1846. Тази христоматия е спазена въ книжата на П. Р. Славейкова.

хожда единственно отъ голѣмото ми пристрастие къмъ прочитъ и отъ скудостьта на таквизи книги, къмъ които имамъ особенна наклонность. Ви знаете, че прочитанието е душа на перото за всѣкиго, а най-много за мене. Вѣрвате ли, брате, че моето учение се състои въ една суха граматика? Пъкъ азъ не мога да стоѭ празенъ. Въобразете си колко се огорчавамъ и какъ обливамъ перото си съсъ сълзи, кога пиша нѣщо, че огаждамъ недостаткитѣ на знанията си, че нѣмамъ и книги отъ които да се ползувамъ, чтогодѣ да се поведѫ или подражание да направя. У мене само переводы и сочиненія Карамзина и единъ сръбски телемахъ (алманахъ?) съ хрестоматія Галахова. Ето всята ми библиотека — че какъ да не жажда за книги?...“

И наистина, жаждата му за прочитъ е била твърдѣ голѣма, и удовлетворението й Славейковъ е изкупувалъ съ сума грижи и неприятности; а резултата отъ тая удовлетворена жажда е — че той, който отъ училището е излѣзалъ съ знанието само на наустницата и псалтиря, се е домогналъ до такива умственно развитие и добилъ такъвъ запасъ знания, съ каквито твърдѣ малцина отъ неговитѣ съврѣменници би могле да се похвалятъ. * Доста е само единъ бѣгълъ погледъ върху онова що е писалъ той въ Цариградски Вѣстникъ (отъ 1849 до 1859 г.), за да се увѣримъ въ горѣказаното. Едвали ще прѣкалѭ, ако кажа че най-сериознитѣ нѣща печатани въ тоя тогава единственъ български вѣстникъ сѫ писани отъ самоукия кѫдравокосъ даскалъ, който — споредъ

---

* Твърдѣ характеренъ е факта, че г. Бурмовъ, единъ отъ най-интелигентнитѣ хора по онова врѣме, не е вѣрвалъ че статиитѣ съ подписъ на Славейкова сѫ писани отъ него. Вижъ Бъл. Книжници, 1860, часть II, кн. първа, стр. 40.

по-горѣ цитираний пасажъ отъ писмото — никакъ не е можелъ да стои празенъ. Вие ще намѣрите тамъ, първия обмисленъ протестъ срѣщу нахалнитѣ посягателства на гръцки писатели върху българския народъ и правата му за самостоятелно развитие (Български, 1852, бр. 69 и слѣднитѣ до 79 бр.); първитѣ исторически и етнографически бѣлѣжки за разни мѣстности изъ България; първитѣ съ добра форма и чистъ езикъ български стихотворения; първитѣ най-добрѣ (комахай и досега) записани народни пѣсни и пр. и пр. Истина е, че самоукътъ бие въ очи на много мѣста въ тия писания, но това не побива цѣната, нито умалява значението имъ.

Въ такава работа и съ такива интереси е живѣлъ П. Р. Славейковъ до 1862 г., жененъ (1853) и установенъ вече за учитель въ тихия балкански градецъ Трѣвна, когато прѣдъ него се явяватъ двамата първоапостоли на протестанизма въ България, американцитѣ доктори на богословието Илия Риггсъ и Албертъ Лонгъ. Тѣ го привикватъ, като добъръ познавачъ на българския езикъ, за тѣхенъ помощникъ при прѣвода на Светото Писание. И той приема на драго сърдце тѣхната покана.

Съ това той си отваря портата на бѫдащето. Перспективата що открива това бѫдаще е тъмна, застрашително тъмна, като погледътъ на легендарната кавказка царица Тамара, който и омайва и обѣщава наслада и сепва душата съ трепета на злокобна неизвѣстность. Прѣзъ това бѫдаще на Славейкова се усмихва надеждата да се установи въ Цариградъ — обѣтования градъ, когото националния инстинктъ на българитѣ е сочилъ като единственъ мегданъ за борба и сполука, за широкъ размахъ на силитѣ дрѣмящи съ столѣтия въ поробения народъ.

Цариградъ е билъ знаенъ на Славейкова вече отъ по-напрѣдъ Той е ходилъ тамъ нѣколко пѫти, опитвалъ е да се засѣди тамъ, и се е връщалъ пакъ назадъ, гдѣто семейни и обществении връзки яко сѫ го теглили. И връщалъ се е съ тѫга на душата. Само веднъжъ, прѣзъ 1856 г., на връщанье отъ столния градъ на падишаха, неговата душа е била изпълнена съ велика радость — слѣдъ дванайсеть годишна упорита борба, той носялъ на своитѣ другари и съграждани вѣстьта, че на Неофита, Търновския гръцки владика, е дадено заповѣдь отъ правителството да си обира крушитѣ. Славейковъ не е можалъ да забрави жестокитѣ му гонения, а най-вече ареста въ митрополитския курникъ, при кокошкитѣ; и отъ анвонътъ на една отъ търновскитѣ черкви му е изкукуригалъ такова слово, каквото едвали другъ прогонванъ изъ България гръцки владика е отнасялъ за много здраве на Фенерскитѣ си братія во сатанѣ. *

---

* Въ прѣдговора на Бълг. Притчи, т. II, стр. X, се говори и за други край на Неофитовата работа, но то е по-напрѣдъ — въ Цариградъ.

* * *

Когато Славейковъ дохажда въ Цариградъ — 1864 г. —, пожара запаленъ срѣщу гръцкитѣ владици е обземалъ цѣла България, и врѣвата, изкусно поддържана отъ Цариградъ, е гърмѣла по всички кѫтове на провинцията. Тази врѣва полека-лека е отпѫждала дрѣмката отъ вѣчно сънливитѣ правителства на Негово Императорско Величество милостивия и обичния ни господарь султанъ Абдулъ Азиса. Но и подиръ събужданието си отъ дрѣмката, тѣзи правителства не сѫ искали да се вслушатъ въ характера на тая врѣва, въ нейния особенъ тонъ. А може би нѣкои незнайни интереси сѫ заставяли турцитѣ да си чинатъ оглушка, както по-прѣди такива же интереси сѫ ги карали сами да поддържатъ тая врѣва, сами да вливатъ масло въ огъня. Тъй или инакъ, а врѣвата отъ день на день по се усилва — яловата врѣва и на юхъ словобомбардирание между гърци и българи. Подиръ дългогодишна енергична борба въ дълбоката провинция, при установяванието си въ Цариградъ, у буйния и пъргавъ Славейковъ се установява и твърдо убѣждение, че тя тъй нема да я бѫде, че пазарлъци съ гръцката патриаршия нѣма да доведѫтъ до никой край,* и че отъ дълговрѣменно мѫтение въпроса — българския черковенъ въпросъ — ще излѣзе запартъкъ. Като добъръ познавачъ на живота, той е научилъ отъ него и великата истина, че който

* Гайда, II г., 1865, бр. 17. — Да го кажемъ юнашки.

се помайва се разкайва. Живота отдавна го е билъ по главата съ тая истина! И той почва съ нея да бие главитѣ на другитѣ, тревоженъ и отъ мисъльта: че, изморенъ и наситенъ отъ гола врѣва, българина може найсетнѣ да закачи на клечката тоя проклетъ въпросъ. Недоволството му отъ мудното развитие на въпроса — то личи въ всѣкой брой отъ Гайда; и въ това си недоволство той отива до тамъ, че почва да подгавря не само дѣятелитѣ по него, а и самия въпросъ. — „А въпроса какво става? ще ме попитате... Тамъ имаме владици на заточение; тамъ прѣдставители имаме; тамъ и други владици се обадиха за народа, — и подиръ всичко туй, нищо ново нима не е станало? — Нищо, ще ви кажа, нищо ново нѣма да е станало, а вехтитѣ сѫ все пакъ туй тѣ. Въпроса ни добрѣ отива, ни злѣ..,. Заточенитѣ наши владици гниятъ тамъ и ни единъ нàдали се сѣща за тѣхъ; другитѣ дѣто се обадиха тука и тѣ сѫ сбъркали кой пѫть да хванатъ: да държѫтъ съ патрика — народа ги неще, да се отрекѫтъ отъ патрика — боѭтъ се че ще ги забрави и тѣхъ народа, каквото забрави и онѣзъ. Другото духовенство мълчи и се потайва; родолюбивитѣ знаятъ само махна да намѣрватъ; вѣстницитѣ само едни други се хулятъ; народа чака прѣдставителитѣ нѣщо да завършатъ; прѣдставителитѣ се надѣятъ народа нѣщо да извърши, — и тъй нищо не се е свършило, и нищо не се върши. Тетю на майка, майка на тетя — додѣ вълка долетя.“ * И слѣдъ два мѣсеца пакъ: „Че е умрѣлъ въпросътъ, или че душа бере и ще умре, не можемъ да кажемъ; но какво прави, гдѣ се намѣрва и какъ е, ако ни пита нѣкой, и него не можемъ му каза. Защото не отъ скоро врѣме, той е

* Гайда, II г. 1864, бр. 3.

като дългъчъ който се гурка въ океанътъ на неизвѣстностьта: потъне и изгуби се изпрѣдъ очитѣ ни за врѣме, ще го видишъ изпослѣ издалъ се нѣйдѣ надалечъ, гдѣто едвамъ може да се назерква, и пакъ се изгуби, и пакъ се подаде та излѣзе и близо се види — като да посегнешъ и да го уловишъ — но, ето го смугне се пакъ въ водата и, ако нѣмашъ работа, върви та го дири, или седни та гаткай гдѣ се намира той сега по дъното на морето.“ * И тъй нататъкъ, и все въ сжщия недоволенъ тонъ.

И по-напрѣдъ, когато е идвалъ въ Цариградъ, като прѣдставитель, и сега когато се установява тамъ, той вижда двѣ пасмини български борци — стари и млади —, но вижда че разтоянието между имъ е само единъ рупъ. И еднитѣ и другитѣ комахай че твърдѣ малко опрѣдѣлено знаятъ какво искатъ и какъ го искатъ. Славейковъ застава въ редоветѣ на младитѣ, и съ рѣчь и съ примѣръ ги насочва на прѣкъ пжть, на пжть по какъвто той си е навикналъ да ходи, воденъ отъ досегашнитѣ си горди водачи — убѣждението въ правотата на дѣлото на което се е обрекълъ и твърдата като чиликъ вѣра въ себе си, въ своята воля и сила. Чрѣзъ статии, скроени дописки, нападки и присмѣхъ той способствува за изостряние отношенията между старитѣ и младитѣ. Всички тогавашни български вѣстници дигватъ олелия противъ Гайдата ** и редактора ѝ, а най-вече Съвѣтникъ, органа на старитѣ, на чело съ Гавраила Кръстевича и др., които хемъ за отърванье народа отъ гръцка опека се борятъ, хемъ помирение съ патриаршията иматъ на умъ, т. е. и вълка ситъ и агнето

* Гайда, II, 1864, бр. 9.

** Гайда, II г., 1864, бр. 10.

цѣло — принципъ на малодушнитѣ които, при добро желание, сѫ лишени отъ добра воля да рѣжатъ което трѣбва да се рѣже. Изобличенията, нападкитѣ на Славейкова дълбоко сѫ ги засѣгали, още повече, че въ тѣзи си изобличения той — както и прѣди и послѣ и всѣкога — не е вардилъ никому хатъръ. За тоя случай той си е изтъкмилъ и изразъ: работата не ще хатъръ, а сатъръ. Но затова и на неговата глава сѫ се сипали зли и ядовити удари. Въ полемика съ Гайдата, органа на старитѣ, Съвѣтникъ, бомбардира Славейкова съ епитети, каквито и сега сѫ на мода по вѣстницитѣ, и за които днешнитѣ стари упорито твърдѭтъ, че тѣ сѫ внесени въ вѣстникарския рѣчникъ отъ младитѣ. Споредъ тѣхъ, редактора на Гайда е — злобенъ, завистливъ, самолюбивъ, клеветникъ, подкупенъ, мстителенъ, развратитель, езуитинъ, католикъ, протестантъ и още толкова други! * Липсува само върхътъ, на всички хули, хулата на Викторъ Хюго, — bulgare! А когото виждатъ че всичкото имъ джепане се изпушква на халосъ, тѣ се погрижватъ по околенъ пѫть да му запушатъ устата. Тѣ пошушватъ на онѣзи, прѣдъ които имъ се чува думата, и жилавата рѫка на властьта счупва гюрултаджийското ручило на Гайдата. И тя, отъ вѣстникъ за свѣстяване на българитѣ, се окузмя прѣдъ читателитѣ си съ скромно подиме вѣстникъ за наука и разговорка. Новитѣ си дрехи Гайда носи още една година, слѣдъ това ги захвърля и се появява на свѣтъ съ съвсемъ нови, и вече съ друго име — Македонія (1865), вѣстникъ за народа.

---

* Гайда, II г., 1864, бр. 8.

Покрай редактирането на Гайда, Славейковъ е вършилъ купъ други работи, една отъ които ни го показва борецъ и на друго поле, отдалечено отъ шумния пазарь на живота, поле на което писательтъ Славейковъ е спечелилъ побѣда, едничка доста за да отбѣлѣжи съ едри букви името му въ историята на нашия езикъ и книжовность То е редактирането на Библията. Както е знайно, въ основа на сегашния български прѣводъ на тая книга на книгитѣ сѫ влѣзли прѣводитѣ на Фотинова, Неофита Рилски, Костовича и Славейкова. Първитѣ трима сѫ родени въ Западна България и тѣхнитѣ извѣстни книжовни трудове, писани на своеобразенъ славянско-шопски езикъ, показватъ твърдѣ слабо писателско съзнание, и още по-слабо знание българския езикъ, живия, гъвъкъ и богатъ съ нюанси български езикъ, сгоденъ не само за изразъ на суха мисъль, а да прѣдава и движението на мисъльта, да насочва погледа ни къмъ горнилото, гдѣто мисъльта се ражда и оформява. Въ литературнитѣ трудове на Славейкова Dr Лонгъ, както самъ той казва въ едно писмо, е упозналъ неговия гений да си служи съ матерния си езикъ, и сладостьта, грациозностьта и чистотата на всичко що излиза изъ неговото перо. Но само това, види се, не ще е било достатъчно за Dr Лонга, за тоя сърдцевѣдъ и дълбокъ познавачъ на Светото Писание, на въздѣйствието що прави върху онѣзи които дирятъ душевна храна въ Божието слово. Dr Лонгъ хвали и доброто сърдце на Славейкова, неговия поетиченъ темпераментъ и лесно оцѣняване of the true, the beautiful and the goot — на истинното, хубавото и доброто. Както виждате, освенъ качествата на писателя, той цѣни у него и качествата на човѣка. Защото и едното и другото е необходимо нуждно за онзи, който се заема да прѣдаде на своя

майчинъ езикъ словото Божие, — да го прѣдаде тъй, че чрѣзъ външната му форма да блика могжщата струя на вжтрѣшния животъ на това слово. Защото мъртво е всичко, което е само форма, и чрѣзъ което нищо не се говори на сърдцето — единствения посрѣдникъ между Бога и человѣцитѣ. И азъ мисля, че Светия Синодъ е не тъй лесно извинимъ прѣдъ българитѣ, като е прѣдалъ новия прѣводъ (отъ руски!) на Светото Писание въ ржцѣ на клисари при храма на Българската Литература, вмѣсто на свѣщенодѣйци на българското слово и съзнание.

Славейковъ, при прѣвода на Новия Завѣтъ, както и при редактирането изобщо на Библията, е успѣлъ да прокара въ езика за основа източно-българкия говоръ, като е, може би, внесалъ самъ, или спазилъ отъ прѣжнитѣ прѣводи, думи и изрази, но само такива които не сж звучали като дисонансъ въ общата хармония на приетия за основа говоръ. И това което е бивало и другадѣ, — напримѣръ въ Германия — става и у насъ: прѣвода на Библията туря край на езиковната безредица, на боричканието на разни нарѣчия за първенство, и установява литературенъ езикъ. Слѣдъ появявание Библията на бѣлъ свѣтъ (1871), заглъхватъ вече разпритѣ между разнитѣ български говори, — источно-българския става общъ за всички ратници на мисъльта и националното съзнание. Съ своитѣ литературни трудове, отъ начало още, Славейковъ е извадилъ на явѣ прѣимуществата на източния прѣдъ другитѣ български говори: енергията на израза, сериозностьта на тона и особенно това, че прѣдоставя голѣма свобода на писателя, въ нуждитѣ на неговата културна задача, да се ползува отъ старобългарския езикъ отъ богатото негово съкровище на думи и изрази. Въ Библията, чиято лите-

ратурна физиономия е далъ той, неговитѣ омисли за литературенъ езикъ се явяватъ най-ярко реализирани.

Какво е значението на Славейковата дългогодашна работа при прѣвода и редактирание на Библията, това ний можемъ да почувствуваме отъ думитѣ на Dr Лонга, единъ отъ другаритѣ му при тая работа: „На единъ благодаренъ народъ ще бѫде обичню неговото име, свързано съ нѣкои отъ най-сладкитѣ пѣсни, най-увлекателнитѣ разкази, мощни полемики, енергични патриотически въззиви и цѣнни фолклорни приноси, каквито сѫ могле да дадѫтъ писателитѣ отъ епохата на възраждането на българската литература; но на първо мѣсто между всички тия приноси, що се отнася до тѣхното влияние върху езика и умственното и нравственно развитие на народа, по моето скромно мнение, вѣчно паметна ще остане неговата работа върху българската Библия."

Въ първитѣ години на Цариградския си животъ, (1864 —) освенъ дѣто е редактиралъ Гайда, работилъ върху Библията,* писалъ по разни тогавашни вѣстници и съставилъ историята на Габровското училище, една отъ най-интересующитѣ Славейкова работи е била: да се упознай и сближи съ живущитѣ тамъ българи, съ простата маса, — майстори, калфи и чираци, млѣкари, градинари и работници по разни заведения. Сближение съ тѣхъ Славейковъ е дирилъ по двѣ причини: първо, тѣ сѫ му давали или доставяли богати фолклорни, етнографически и др. материяли, каквито той

* Покрай други, и В. Тепловъ (Греко-Болгарскій церковный вопросъ, стр. 102) твърди, че Славейковъ е писалъ, по порѫка на американскитѣ мисионери, книжки съ духовно съдържание. Това е толкова вѣрно, колкото и всички свѣдения за дѣятелността на цариградскитѣ българи въ тая въ основата си фалшива книга.

още отъ младини събира, и второ — въ него врѣме твърдѣ важно — да види и се убѣди, до колко може да се осланя той на тази боса команда, при тактиката по която нему най се ще да дава направление на борбата за черковния въпросъ. Отъ тактиката на досегашнитѣ водачи на въпроса, както вече отбѣлѣзахъ, той е недоволенъ. * Мудно, опипомъ и съ подозрителни лавирания — това не е ни по неговия темпераментъ, ни по сърдце на народа, твърдѣ нервно подйелъ и желаящъ да се води борбата. И на самитѣ личности стоящи досега на чело на борбата — поне на голѣмата часть отъ тѣхъ — Славейковъ е гледалъ изподъ вежди, като е виждалъ и чувствувалъ, че едни отъ тѣхъ сѫ случайни борци, за егоистични цѣли заловени за въпроса, а други чисти черковници, несъзнаващи или не искащи да знаятъ, че борбата за своя черква е главно борба за право на сѫществувание като народъ. Една отъ основнитѣ му идеи, които го показватъ като истински демократъ, е че въ народа — въ простата маса, — а не въ онѣзи които сѫ поставятъ надъ него, се таѭтъ жизненитѣ сили на нацията. Ето и самитѣ негови думи: „Безъ прѣувеличение може да се каже, че българщината се е спазила и възродила безъ аристокрация и противу воля на похабната си интелигенция, а само съ жизнената сила на народната маса. И крѣпъкъ, твърдѣ крѣпъкъ трѣбва да е билъ съставътъ на тая груба маса, която е могла да се одържи, да се възроди и да се вцѣли пакъ като единъ народъ подъ такъвъ единъ губителенъ натискъ, въ про-

---

* Ето една отъ безбройнитѣ формуриловки на това недоволство: „Не е лъжа, туй протакание на въпроса води цѣлия народъ на погибель. Македонія, VI г., 1872, бр. 2

дължение близу на петстотинъ години, безъ аристокрация, безъ интелигенция, безъ духовенство и безъ народна писменость." * И той, който въ много нѣща се е разочароввалъ, сѣнка отъ разочарование не помрачи до край животъ тази му вѣра въ народа.

Слѣдствията отъ сближенията му съ проститѣ българи въ Цариградъ, които сѫ виждали въ Славейкова свой братъ по душа и сѫ имали слѣпа вѣра въ него, твърдѣ скоро излизатъ на явѣ. Масата цариградски българи въ неговата рѫка е инструментъ, който върши всичко що волята на майстора иска. Тази маса, а съ нея заедно комахай и цѣлия народъ въ провинцията, гледайки мудния вървежъ на въпроса и нѣмайки вѣра въ повечето отъ главнитѣ дѣйци, е губила надѣжда за неговото желанно разрѣшеине. И една отъ главнитѣ грижи на Славейкова е била съ прѣка рѣчь или печатно слово и писма да запали у тѣхъ гаснующата надѣжда* и да ги утвърди въ убѣждение, че пазарлъци и съглашение съ гръц-

* Периодическо Списание, 1880. кн. XXIII—IV, страница

* „Нека не упиваме, нека се не отчайваме. Борбата не изнурява, борбата съживѣва. Таквазъ е сѫдбината на човѣка — казва единъ мислитель —, съ борба той става, съ борба той добива уломъкъ хлѣбъ, съ борба одържа той своята самостоятелность. Борбата е съдържание на живота. Главния законъ въ народния живота такожде е — борба. . . . Нека забравимъ онѣзъ врѣмена на нашето безвѣстие, а отъ това на нашата зайстойчивость и назадничанье; нека възимаме довѣрие въ сами себе си. Малкия резултатъ на борбата ни — възкрьсваньето на народното ни име – нека ни укрѣпи и насърдчи за по-нататъкъ. . . Ние честитимъ на читателитѣ си свѣтлия праздникъ на Възкресение Христово, и желаемъ да би ги посѣтила прѣзъ тѣзи свѣтли дни . . . твърдата надѣжда въ една по-добра бѫдащность и трайната любовь къмъ всичко онова що прави честитъ и благоденствующъ всѣкой народъ." Македонія, III г., 1869, бр. 21.

ката патриаршия сѫ смърть за българското дѣло. Скоро това става рѫководящъ принципъ на партията на младитѣ, знаме съ което се впущатъ въ борбата по прѣкъ пѫть — и успѣватъ да извоюватъ българската Екзархия, таквазъ каквато е тя и днесъ: духовно учреждение, поставено на твърдѣ демократически начала, бдителка на единството въ политически разединения български народъ. Тържеството на младитѣ въ борбата имъ съ гърцитѣ и съ старитѣ българи — а това бѣ тържество и за цѣлия народъ — стана на 23 Януарий 1872 г. Него день и народа подкрѣпи своя вождъ, и вожда не изневѣри очакванията на своя народъ. Вѣстникъ Македония потвърждава и разнася изъ Цариградъ слухътъ, че старитѣ тайно правятъ постѫпки за спогодба съ патриаршията, плашени отъ заканата ѝ, че тя ще стовари на главата на бъл гарския народъ схизмата. Наистина, не на щега закана, но само за малодушнитѣ, не и за единъ народъ, който малко ще да знае отъ таквизъ. Колкото за младитѣ, схизмата не само че не е плашило, а дори радость, — поне за Славейкова тя е била такова нѣщо. Тя за него е желанна, защото това би било послѣдния и вече окончателенъ разривъ между българи и гърци, и истинско начало за самостоятелно развитие на народа. Схизмата приключва смѣткитѣ на миналото и отваря нови — смѣткитѣ на бѫдащето. Отъ постѫпкитѣ на старитѣ, младитѣ се забояватъ, че въпроса пакъ ще се проточи — и Славейковъ, въ съгласа съ другаритѣ си, насъсква своя цариградски народъ, да уловѫтъ тримата български владици — Пловдивский Панаретъ, Иларионъ Ловчанский и Иларионъ Макариополский — и силомъ принудятъ да отслужатъ, противъ воля на патриаршията, тържественна служба на Богоявление (1872), въ църквата на

Фенеръ. Наистина; младитѣ не се излъгватъ въ смѣткитѣ си: спогодбата се осуетява. Но нѣколко дена слѣдъ това, по протестъ отъ патриаршията и наущение отъ графъ Игнатиева, владицитѣ се изпращатъ на заточение въ Никодимия, — а на вѣстникъ Македония, още на другата зарань, се туря за три мѣсеца кофаръ на устата. *

Тогава прѣлива чашата на търпението.

На 22 януарий 1872 г., при българския храмъ на Фенеръ се стичва всичко що е говорило и чувствувало български. Стича се не да се моли Богу — защото и това му е запрѣтено — а да извика Божието проклятие надъ грѫцката патриаршия и надъ българскитѣ чорбаджии. И прѣзъ устата на Славейкова, въ края на трогателната му рѣчь, това проклятие е изрѣчено — подйето и възгласено високо отъ хиледната тълпа. И тръгва тази тълпа, на чело съ Славейкова и Т. Икономова, ** къмъ Високата Порта — да занесе молба съ слѣднитѣ три точки:

Да се тури въ изпълнение фермана за учреждание българска екзархия;

Да се върнатъ, въ три дни отгорѣ, заточенитѣ владици;

Да се запрѣти на Хаджи Иванчо Пенчовичъ — въ послѣдне врѣме глава на старитѣ — да се мѣси въ народнитѣ работи.

---

* Т. Икономовъ погрѣшно казва че негова една статия въ в. Турція, VII г., 1872 г. бр. 46, прѣдизвикала тая — богоявленската — случка. Вижъ Мемоари, стр. 51. Че това не е тъй, явствува и отъ факта, че не Турція, а Македонія изѣда горѣщата попара.

** Всички други — и млади и стари — видни хора въ Цариградъ не сѫ присѫтствували на своеобразната служба въ църквата, нито въ демонстрацията отпослѣ — страха ради юдейска. П. Карапетровъ, Сбирка отъ Статии, стр. 79.

Тълпата се извива, като гигантска змия, прѣзъ тѣснитѣ и криви улици на Цариградъ, възбуждайки любопитството на хората, невиждали никога другъ пѫть такава гледка, и отъ минута на минута расте отъ нови пришелци и любопитни. И на пукъ на мъгливото врѣме и неприятния цариградски мокъръ снѣгъ, тя нараства до толкова, че изпълва двора на Високата Порта и задръства околнитѣ улици, Но ето че се задава каляската на Великия Везирь и въздуха разцѣпятъ гръмки викания: „Да живѣе султана!" „Фермана, да се изпълни" фермана!" „Искаме си владицитѣ!" И хиледи рѫцѣ размахватъ на високо фермана * съ живописния гербъ на Падишаха. Везиря, стария добродушенъ Махмудъ Недимъ, стрѣснатъ отъ това чудо невидено въ Цариградъ, спира се на стълбата, поема молбата и изчезва навѫтрѣ. Единъ слѣдъ другъ излизатъ извѫтрѣ разни чиновници и всѣкой опитва по свой начинъ — кой благо, кой съ заплашвания — да убѣди навалицата да се разотиде. Но буйната навалица показва, че не се е сбрала тука за това, вдига на високо ферманитѣ и още по-нависоко врѣвата: „Да живѣе Султана! Фермана, да се изпълни фермана! Искаме си владицитѣ!" И викътъ трае до тогазъ, до когато везиря се досѣтва да извика да му се пратятъ нѣколко 'разбрани хора,' каквито навалицата си има вече приготвени — и тѣхъ, начело съ Славейкова, ужъ ги изтласкватъ насила нагорѣ по стълбитѣ. Тѣзи 'разбрани хора' разправятъ на сепнатия добродушенъ везирь желанията на народа, и подтвърдяватъ още веднъжъ смѣлото заявление на двѣтѣ хиледи под-

* Печатани прѣзъ нощьта въ печатницата на Македонія, което Икономовъ е зналъ, макаръ въ мемоаритѣ си, стр. 61, да казва, че незнае отъ кого билъ раздаденъ на хората.

писавши подадената жалба: че ако се не уважжтъ исканията имъ — българския народъ ще напусне бащинитѣ си огнища, ще се изсели отъ една земя въ която не намира правосждие. 'Разбранитѣ хора' отвжтрѣ и 'неразбранитѣ' отвънъ говорятъ и дигатъ врѣва, до като добиватъ що имъ трѣбва и съ още по-голѣмъ викъ „Да живѣе Султана!" се разотиватъ, съ хули и проклятия противъ гърцитѣ и българскитѣ чорбаджии. Хероя на този день бѣше Петко Славейковъ, бѣлѣжи Св. Миларовъ въ Историята на Българския народъ.*

Слѣдъ нѣколко дена и фермана се туря въ изпълнение, и владицитѣ се връщатъ отъ Никодимия — само Хаджии Иванчо Пенчовичъ остава да се мѣси въ българскитѣ работи. Остава той и за да подпише смъртната присжда на Левски.

Слѣдъ тая побѣда иде и друга: успѣха на младитѣ, да положатъ уставътъ за управление на Българската Екзархия на демократически начала,** като нащърбжтъ съ това чисто клерикалнитѣ домогвания на старитѣ, и честолюбивитѣ омисли на нѣкои отъ самитѣ владици. Органътъ на младитѣ, Македония, не се е двоумилъ открито и жестоко да изповѣдва своето credo, за което на главата на нейния редакторъ, освенъ че сж се струпали цѣли кошове печатни най-отчаени хули и обвинения***, но и лично неговитѣ едноврѣмешни съ-

---

* Вижъ Библиотека, II г., Пловдивъ 1895, кн. VII.

** Наука, III г., 1883, стр. 159.

*** Въ Македонія, г. VI, 1872, брой 12, тѣзи хули сж отбѣлѣзани: измислитель на мълви и слухове, спекулантинъ, злоупотрѣбитель, безнравственъ, развратникъ, помасникъ и нощеходникъ, скандалйозникъ и най-послѣ бѣжанецъ. Турція отъ друга страна тржби, едвали не въ всѣкой брой, не безъ извѣстно основание, че Славейковъ е агентъ на Букурешкия Революционенъ Комитетъ.

ратници, като опърничавия клерикалецъ Иларионъ Макариополски, дохождатъ въ бѣсътъ си до тамъ, че едвали не му се заканватъ съ бѣсилка.* И както ще видимъ по-послѣ, тази закана не е останала само думи. А борбата става отъ день на день по-жестока. На 25

---

* Македонія, г. IV, 1870, бр. 63. Макариополски е поджегванъ, въ враждата си къмъ Славейкова, най-вече отъ своя възпитанникъ Доростолочервенский Григорий, който — извѣстно защо — го е ненавиждалъ повече отъ дявола. Ето самата закана и отговора ней: „Азъ съмъ силенъ, азъ мога да . . . и ще го направя . . . да го помнишъ." Това е най-малкото отъ многото онова що бѣхме честити да чуеме; но това е доволно, мислимъ, за да могатъ читателтѣ ни да си съставятъ понятие за благородството на духътъ и за прѣкраснитѣ качества, които притежава привилегирования този кандидатъ на българския екзархатъ. — Твърдѣ добрѣ, Ваше Всемогущество, ето ний безсилнитѣ и беззащитнитѣ сме всѣкога подъ разположението на всесилната ваша ярость и всемогуща злоба. Разете и поразете ни. Изтрѣбете отъ лицето на земята единъ слабъ поборникъ за по-доброто на народа, като е билъ той голѣмъ противникъ на деспотическитѣ ваши домогвания. Унищожете единствената прѣчка на буйното ваше славолюбие, като сте познали че не ще можите освенъ прѣзъ трупътъ ни да минете на прѣстолътъ на славата, за която сѫ помрачени у васъ и умъ и съвѣсть. Знай обаче, че ний, прѣдметътъ на вашата всепоядающа умраза, никога не ще се стѫписаме прѣдъ страшнитѣ ваши заканвания и заплашвания, които прѣзираме толкозъ, колкото и низкитѣ срѣдства съ които вий се хвалите, че ще можете да постигнете цѣльта си, за опропастяваньето ни. — Т. Икономовъ бѣлѣжи въ своитѣ Мемоари, стр. 45, какъ Иларионъ Макариополски се е заканялъ на младитѣ, че ако не го слушатъ, той ще опропасти въпроса и ще осуети всичкитѣ надежди на българитѣ за своя особенна черква. — А при все това, когато Макариополски умира, Славейковъ държи блѣстяща рѣчь надъ гроба му (Напрѣдъкъ, 1875 г. бр.), а слѣдъ една година печата биографията му (Лѣтострун, 1876). Въ каквито отношения и да се е намиралъ къмъ извѣстни хора, той е умѣлъ да цѣни заслугитѣ имъ и да имъ въздава дължимото за тѣхъ.

Юлий 1872 г., Славейковъ изваденъ отъ търпение, хвърля въ лицето на Екзархията своята ржкавица — статията Двѣтѣ касти и власти:* „Много излъгани би останали онѣзи, които би помислили, че новото движение на българитѣ е имало и има само черковенъ характеръ, т. е. че българитѣ се подигнаха противъ грърцкото духовенство само за простото удоволствие да замѣстятъ гръцкитѣ калугери съ български. Не! Това движение заключава въ себе си до една степень и политически характеръ. Българския народъ, чрѣзъ установението на своя народна черква, искалъ е и иска — защо да го криемъ — да се установи и единъ видъ народна самостоятелность.“ И по-послѣ: „Българския народъ, когато дойде врѣме да се събуди отъ своето многовѣковно мъртвило, замисли за новото свое бждаще единъ идеалъ, въ който сж изобразени всичкитѣ черти на единъ високо свободенъ, истинско християнски и пъленъ съ добродѣтели животъ безъ калугерократия и и аристократия.“ И още по-послѣ, като се казва че Екзархията е стжпка напрѣдъ къмъ тоя идеалъ, жестоко се укорява че тя се обкржжа съ лица, които я водятъ къмъ самоунищожение, посочва се на Григория — „человѣкъ, който на вредъ гдѣто е поминалъ оставилъ е диря на развратената си природа, на своитѣ лукавства и подлости, человѣкъ, който най-сетнѣ, прѣди нѣколко години, короняса славната своя биография съ едно дѣло, колкото неопростимо за едно свещенно лице, толкозъ

* Писана, по поржка, отъ Св. Миларовъ и поправена и допълнена отъ Славейкова. За това по-обстоятелственно ще говоря въ подробната биография на баща си. На статията Двѣ касти и власти мотивътъ е даденъ вече въ писмото на Славейкова до Екзарха, Македонія, VI г., 1872, бр. 16.

бъзсъвѣстно и скандалйозно.“ * И най-сетнѣ се прави апелъ къмъ тази Екзархия да оттърси отъ себе си чорбаджийщината, да не се отдѣля отъ пѫтя на народа, ако не иска щото новитѣ идеи и приближающата се приготовляема отъ тѣхъ революция да я изличи отъ лицето на земята.

Това е тя знаменитата статия, която заедно съ статията на Икономова, Една стѫпка напрѣдъ

* Като допълнение и изяснение на тази характеристика на интимния приятель на Митхадъ паша, служи слѣднето негово пастирско послание, печатано въ Напрѣдъкъ бр. 133, 1877 г., когато руситѣ минаваха Дунава и идѣха да лѣятъ кръвьта си за нашата свобода. Никой българинъ, дори Хаджи Иванчо Пенчовичъ, не е дързналъ къмъ такива мерзости, като този Христовъ служитель: „Всеблагий Богъ, Който промишлява за всичкитѣ свои създания, Който управлява съ сѫдбината на народитѣ и царствата, чрѣзъ прѣмудритѣ си пѫтища всичко води къмъ благополучие и къмъ прославление на своето прѣвѣчно Име, укрѣпилъ е и е възвеличилъ чрѣзъ многовѣковно сѫществувание славата и могѫществото на Османското Царство — за благополучие, тишина и прѣуспѣвание на народитѣ, които сѫ намиратъ подъ неговата благотворна сѣнка. — Но за да опита дълбочината и силата на нашата прѣданность къмъ Себе си, Милостивий Богъ много пѫти праща тежки изпитания на свойтѣ избраници. Такива изпитания е пращалъ Той не еднократно и на Славната Османска Държава, която всѣкога е излизала отъ тѣхъ съ достоинство, съ нови и благи задатоци за усовършенствувание, за слава и величие. И днесъ Всеблагия Богъ, въ промишлението Си, благоволилъ е да прати на тази Славна Държава ново изпитание. Въ това врѣме, въ което Негово Императорско Величество нашия великодушенъ и обичливъ царь и баща Султанъ Абдулъ Хамидъ (комуто Богъ да подари здравие и дълголѣтие и да укрѣпи царството му) полага всичкитѣ си грижи и старания за да утвърди равенство, братска любовь, тишина, благополучие и напрѣдъкъ между всичкитѣ свои подданици — безъ разлика на вѣра и народность, въ туй именно честито врѣме, Държавата му се заплашва отъ неприятель, който подъ разни, ужъ благовидни прѣдлози, но съ прикрити цѣли, иска да тури

(Читалище II г., 1872), — изповѣди на съкровеннитѣ мисли на младитѣ дѣятели по черковния въпросъ — сж произвели цѣла революция въ умоветѣ на цариградскитѣ българи.

Екзархията изгуба вече и ума и дума отъ злоба противъ Славейкова, като забравя че нему тя най-вече дължи своя животъ. А сега и момента е твърдѣ сгоденъ за да може тази злоба, дълго таена, да избухне на явѣ

спънка на тѣзи великодушни и благородни старания, за да може въ такъвъ случай по-лесно да постигне прикриритѣ си и съсипителни за Османска Държава и за народитѣ й цѣли. — Но както всѣкогажъ, тъй и сега, Всеблагия Богъ не ще допусне да се потъпче правдата, а да възтържествуватъ кривитѣ и неправилни домогвания. Както всѣкогажъ, тъй и сега, Високословното правителство Н. И. Величество Султанътъ, съ помощьта на Всемогущаго Бога, ще излѣзе отъ днешнитѣ мжчни обстоятелства съ по-голѣма сила и величие — за слава на цѣлата Османска Държава и за благополучие и радость на нейнитѣ пароди. Иска се само всинца ние да окружимъ славния прѣстолъ на възлюбленния нашъ царь Султанъ Абдулъ Хамида съ дълбока любовь, вѣрность и прѣданность, които сж основа на Държавното могущество и благополучие, като присъединимъ при тѣзи и твърда рѣшимость да не жалѣйме никакви жертви, които сме длъжни да направиме на този прѣстоль. Особенно нашия възлюбенъ български народъ има тази висока и света длъжность, защото той никогажъ не е билъ лишаванъ отъ милостьта и благоволението на Славнитѣ Османски Царье, които въ дълбокото си правосждие всѣкогажъ милостиво и отечески сж удовлетворявали нуждитѣ и справедливитѣ искания негови. — Прочее, призоваваме всинца вазъ, чада наши о христѣ Възлюбленния, именно сега, когато на нашето Високославно правителство прѣдстои изпитание и подвигъ, да покажите къмъ него всичката ваша любовь, вѣрность и прѣданность и най-първо, като добри християни, като вѣрни и послушни чада на свѣтата Наша

въ цѣлото си опустошително величие: великъ везирь е Митхадъ Паша, отдавна киментъ на Славейкова, за осуетявнието, чрѣзъ **Македония**, на хубавата си мечта да слѣе турскитѣ и българскитѣ училища въ едно, и туй което прѣзъ вѣкове на робство не се е постигнало — отурчванието на българския духъ — да го постигне съ единъ енергиченъ махъ. Митхадъ паша, мстителния и жестокъ бивши русенски валия, е великъ ве-

---

Православна Църква, която чрѣзъ апостола Павла **ни заповѣдва и даже умолява „Творити молитвы, моленія, прошенія благодаренія, вся человѣки, за Царя и за всѣхъ, иже во власти суть."** (I Тим. 2 I. II), трѣбва да възнасяте сърдечни молитви къмъ прѣстола на Всеблагаго Бога, за да дарува Той здравие и дълголѣтие на Н. И. В. Султанъ Абдулъ Хамида. **Призоваваме ви да се молите Богу, и въ кѫщята си и въ църквитѣ, да дава Богъ сила и крѣпость па славнитѣ и храбритѣ Османски войски, за да могатъ тѣ и сега чрѣзъ славни и рѣшителни побѣди да осуетѭтъ домогванията на всичкитѣ свои неприятели и съ този начинъ да поддържѫтъ чесъта и славата на Османското орѫжие**, и да укрѣпи на незиблеми основи тишината и спокойствието въ пространната Османска Държава. При това, понеже неприятелитѣ на Държавата и на спокойствието на народитѣ ѝ не ще изоставятъ нито най-малкото срѣдство отъ да не се помѫчатъ да произведѫтъ, особенно по между нашия миролюбивъ и простодушенъ народъ, смущение на духоветѣ, да посѣятъ сѣмена на раздори, да докаратъ между назъ и съсѣдитѣ ни мюсулмани студенина и чрѣзъ всичко това да поколебаятъ Царското къмъ назъ благоволение и довѣрие, — призоваваме ви найубѣдително да се пазите отъ внушенията на лоши хора и никакъ да не слушате тѣхнитѣ ласкателни, но съсипителни за назъ и отечеството ни съвѣти. Отблъсвайте и всички разглаголствувания, които иматъ за цѣль да ви внушѫтъ страхъ прѣдъ настѫпающитѣ сега обстоятелства и неувѣренность въ съвършенната ви безопасность. Имайте пълно довѣрие на Царското правителство, което не се е отказало и никогажъ не ще се откаже, каквото щѫтъ да

зиръ, — а Григорий Доростолочервенски и Хаджи Иванчо Пенчевичъ — 'бухалитѣ' въ Екзархията — сѫ негови интимни приятели още отъ Русе... Жалъ е, че на тоя свѣтъ само дребнитѣ грѣшници — джебчиитѣ на съвѣстьта — се изповѣдватъ, а едритѣ си отиватъ неизповѣдани тамъ, гдѣто тѣхнитѣ изповѣди вече нѣматъ значение за свѣта! Тѣзи двама едри грѣшници отнесоха съ себе си тайната: по какъвъ

бѫдатъ обстоятелствата, отъ да не вземе най-строги мѣрки за запазвание на живота ви, имотътъ ви и честьта ви. Обичайте се по-между си, живѣйте въ миръ, любовь и съгласие и съ съсѣдитѣ мюсулмани, които сѫ наши братя, които сѫ синове на едно и сѫщо наше отечество. Като вѣрни подданници на Царството, като ревнители за славата и спокойствието на общото наше отечество, не щадете никакви жертви за запазвание на тази слава и спокойствие. Чрѣзъ всичко това ние ще се покажемъ достойни синове на отечеството си и Царството си и ще дадемъ възможность на нашето Високославно правителство да излѣзе съ по-голѣма побѣда, честь и слава отъ сегашнитѣ трудни обстоятелства и да утвърди за винаги въ Държавата си миръ и спокойствие, които сѫ така необходими за напрѣдъкътъ и благополучието на народитѣ му. — Нека Богъ чуе нашитѣ смирени молитви и да запази Царътъ ни и Царството Му! Да укрѣпи дѣсницата Му! Да Му даде „Благословение во вѣка“ (Псал. 20, ст. 7) да приложи „дни на дни цареви (Псл. 60, ст. 7) за да „возсіяетъ во днѣхъ его правда и множество мира“ (Псал. 71, ст. 7), та „да тихое и безмолвное житіе поживѣемъ во всякомъ благочестіи и чистотѣ“ (1 Тим, ст. 2). Аминъ.

Цариградъ, 15 Априлъ 1877 г

ГРИГОРИЙ

Митрополитъ Доростолский и Червенский и Управителъ на Търновската епархия, вашъ о Христѣ молитствователь.

Текста на това безподобно послание, печатано силомъ въ Напрѣдъкъ 1877, брой 133, е нарочно обезобразенъ отъ редактора на вѣстника, а едно отъ послѣднитѣ фрази отъ 'дни на дни цареви' е прѣвърната, едвали случайно, на 'дни на дни хареви'.

начинъ Славейковъ, замръкналъ на 13 Юлий, 1872 год. въ своята сиромашка стая, сутриньта се е озовалъ въ зандана.* Като гръмотевица, слуха за Славейкова арестъ поразява цариградскитѣ българи. И тѣ се свиватъ въ черупкитѣ си, да не би гръмотевицата и тѣхъ да сполети. Общото мнение на изпоплашенитѣ българи е: влетѣ лисицата въ капана — и ако отърве въжето, то ще отиде въ Деарбикиръ, при онѣзи за чиято зла сѫдба той не веднъжъ е писалъ въ вѣстника си, за облекчение на чиито неволи е главоболилъ съ писма родолюбцитѣ.** И единъ цѣлъ мѣсецъ милостивото око на падишаха му е грѣло въ подземелията на централния затворъ, незасѣгванъ отъ слънчевитѣ лучи. А прѣзъ това врѣме руското и английското посолства сѫ се застѫпили за застѫпника на българитѣ (не по своя инициатива, а по ходатайствата главно на Дѣда Антима и Dr Чомакова) — и Славейковъ, противъ очакванията на всички, се връща пакъ отъ Баба-Алието въ своята стая, изъ която полицията е измела всичката му кореспонденция и голѣма часть отъ рѫкописитѣ му. Съсипанъ материално и смазанъ душевно,

* В. Турція 1872 год., брой 26, отъ първа вѣсть за това се озѫбя, по старому, срѣщу Славейкова, а сетнѣ дохожда и тя да посочи, бр. 27, че той е арестуванъ по интриги отъ Екзархията. Право, органа на светий Доростолочервенский и Хаджи Иванча, въ това врѣме злорадствува. Вижъ брой 23, 1872.

** До Н. Палаузова „Напомнямъ Ви за габровчанитѣ и другитѣ въ Диаръ-Бекиръ и тука. Ако може нѣщо да се помогне, ще бѫде голѣмо благодеяние за тѣхъ, за които нѣма ни кой да говори, ни кой да мисли." (7 Юний 1866). И пакъ: „Не забравяйте затворенитѣ въ Диаръ-Бекиръ 9 души, 4-та габровци, за които нѣма кой да мисли. И тука въ Заптието 10-мина има и 7 души въ Терсенята, но тѣзи тукъ какъ да е се økономисватъ, че онѣзи тамъ имъ е злѣ халътъ." (14 Юний 1866).

той не скръства ржцѣ — макаръ че властьта му прѣчупва перото, съ запрѣщението да издава свой вѣстникъ и да пише въ чужди. Той се залавя и тозъ пжть пакъ за учителство (въ Фенеръ), като се свира да живѣй въ една отъ тѣстнитѣ стаи на нѣкогашния яхъръ на Стефанаки Богориди — за да не плаща наемъ за жилище.

Въ джебоветѣ на Славейкова всѣкога е вѣлъ вѣтъръ; но сега, слѣдъ окончателното запрѣщение на Македония, завилнѣватъ 'три силни вилни вихрушки'. Бобъ на опърки е обѣда му, сиренье или маслини — госба за вечеря. А за другитѣ свѣтовни нужди — и за прѣхрана на жена и дѣца, живѣящи въ затънтения планински градецъ Трѣвна — за тѣхъ е добъръ Господъ, българскиятъ Господъ, когото той слави съ думи и дѣла. Нему той изпѣва тогазъ и тозъ мъничекъ псаломъ, псаломътъ на борцитѣ за идеалъ:

Съ идеали все боравихъ —
Всичко друго смѣтахъ грѣхъ —
Съ тѣхъ и себе си забравихъ
На свѣта свѣтъ не видѣхъ.

Все за другитѣ залѣгахъ,
Т р ѣ б в а, казвахъ, т ъ й е р е д ъ,
Свойтѣ работи отлагахъ —
Чуждитѣ все по-напрѣдъ.

Минахъ животъ любороденъ,
Съсъ неволи болъ и болъ...
И личж че съмъ народенъ —
Гладенъ, жъденъ, босъ и голъ!

А кредиторитѣ единъ слѣдъ другъ надникватъ прѣзъ вратата, по-често и отъ просеци въ сжботенъ день. Печатницата, склада съ книги — всичко това отива за 'Богъ да прости'. Но той все не пада духомъ, а се залавя юнашки пакъ за работа. При всичко, че нему е запрѣ-

тено, той и сега пише по вѣстницитѣ,* редактира Читалище — трета година (1873), най-добрата годишнина на това списание, — започва Шутошъ и Звънчатий Глумчо и Костурка, въ които подновява тонътъ и манерътъ на Гайдата, но надъ които властьта едно по друго туря своето veto. Съ негово благословение се почва и списанието День (1875), на чиито страници за пръвъ пжть се явяватъ образци отъ неговитѣ етнографически и исторически материяли, обработвание на които той почва въ тия усилни за него години. И четери години наредъ се сили той да стжпи потвърдо на нозѣ, да се задържи въ Цариградъ. Напусто. Въ тѣзи си усилия, той се залавя дори за пешътъ на Екзарха — Дѣда Антима. Но онѣзи, които сж дърпали Славейкова за пешътъ и сж искали отъ него спасение, колчимъ сж се виждали на зоръ,** тѣ намиратъ сгода сега да го отритнатъ, и то не твърдѣ деликатно. Не е било въ тѣхенъ интересъ да се задържи той въ Цариградъ.

И той, съ наскърбено сърдце, напуща центра на възродената българщина, гдѣто въ борба съ радости и неволи е прѣкаралъ най-хубавитѣ години отъ живота си, и гордо пилѣлъ своята душевна енергия за дѣлото на което се е обрекълъ отъ младини и доживѣлъ да види неговото тържество. За да се задържи въ Цариградъ, той би трѣбвало да се подчини, да не бжде тъй упоритъ въ идеитѣ си и да забрави или изличи

---

* Право бѣлѣжи г. П. Карапетровъ (Сбирка отъ Статии, стр. 59), че не е имало български вѣстникъ, въ турско врѣме, въ който Славейковъ да не е писалъ, освенъ в. Съвѣтникъ, редактиранъ отъ Т. Бурмова.

** Прѣзъ 1860 г. отъ Йосифа Соколски, прѣзъ 1874 отъ Нила Солунский.

девизътъ си, своя и на Македония: лошо нѣщо е да се помѣстя человѣкъ отъ началата си когато сѫ прави. Но тогава пъкъ той не би доживѣлъ да чуе отъ устата на първия български екзархъ гордитѣ за себе си думи: „Тържеството на българския народъ е плодъ на твоитѣ трудове!* Не би доживѣлъ да чуе тия думи, и да живѣе съ съзнание за истината изразена въ тѣхъ. Сѫдбата е подслушала неговата вѫтрѣшна радость, подслушала е какъ, въ интименъ разговоръ съ себе си, той си е шепналъ думитѣ на псалмиста: правда моя Богъ мой — побѣда моя! — И отъ тоя мигъ тя почва ударитѣ си върху му. Защото и сѫдбата е като Бога — и тя наказва тогова когото обича.

---

* Македонія, VII г., 1872 бр. 16.

* * *

Напусналъ Цариградъ, Славейковъ се установява за учитель въ Стара-Загора (1876 г.), за каквото занятие той се е залавялъ всѣкога, когато по неволя е бивалъ принуденъ да остави попрището на прѣкъ общественъ дѣецъ. „Въ Стара-Загора, казва самъ той, бѣше третия периодъ на моята чисто литературна дѣятелность“ — като прибавя че първия е билъ въ Ловечъ (1847 —), а втория въ Трѣвна и Търново (1851 —). Въ общи черти, това раздѣление е вѣрно. Първия периодъ е — почванието на Славейкова да пише на народенъ езикъ: по-напрѣдъ, както вече поменахъ, той е писалъ на нѣкакъвъ си славяноболгарски языкъ и подражавалъ на разни сръбски виршеплети. Отъ тоя периодъ намъ сѫ останали нѣколко стихотворни образеца, печатани въ Пѣснопойка (Букурещъ, 1852), които у сегашния читатель прѣдизвикватъ само усмивка, — тъй сѫ тѣ сантиментални и наивни. Едно само ги отличава отъ стихотворенията на разни съврѣменни нему даскали — М. Лазаровъ, Изворски и пр. — доста правилния тонически ритмъ и рима. Но съ стихотворенията си отъ втория периодъ Славейковъ застава прѣдъ назъ вече възмогнатъ на висота, на която дълго врѣме слѣдъ това само той е стоялъ. Той е укрѣпналъ въ правилния и кършенъ ритмъ; отъ отбрания езикъ и строя на строфитѣ вѣе истинско поетическо настроение. Мисъльта въ тѣхъ е всѣкога поетически подхваната, — но не всѣкога поетически изразена, а и стихътъ често крайно тромъ) което всѣкой читатель на Смѣсна Китка (1852 г.,

ще забѣлѣжи. Причината за това азъ ще покажа посетнѣ. Тукъ ще посоча само, че и стихотворенията печатани въ първа и втора годишнина Гайда, та нѣкои и отъ третята годишнина, сѫ отъ този втори периодъ, който се завършва съ установяванието на Славейкова въ Цариградъ. Главнитѣ отличителни черти на стихотворенията му отъ втория периодъ сѫ — характерния стихъ, енергиченъ езикъ и прѣобладение на общественнитѣ мотиви. За това ни свидѣтелствуватъ, между други, Нагласа, Борба за Цалувка, Силенъ е този..., Цариградското устие, Гърдитѣ тежко ме болятъ, Бѫдний день. Тукъ ще забѣлѣжа, че Славейковъ раздѣля на периоди литературната си дѣятелность изобщо; азъ приемамъ това раздѣление частно и за поетическитѣ му творения, тъй като външно тѣзи двѣ нѣща съвпадатъ наедно. Само началото на третия периодъ, струва ми се, ще трѣбва да се отнесе въ Цариградъ, да се започне съ печатанието на Не пѣй ми се (1871), а не въ Стара-Загора. Въ този трети периодъ той ни е далъ нѣколко образцови поетически творения, които още за дълго врѣме нѣма да изгубятъ цѣна въ нашата родна литература. И по друго тѣ сѫ цѣнни за назъ, — тѣ ни показватъ на явѣ интимната борба на чуствата на онзи дѣецъ, часть отъ чиито явни борби ние вече знаемъ. Ние знаемъ енергията на неговото публицистическо слово, видѣхме и ще видимъ още сѫщата енергия въ дѣлата му: поетическитѣ му творения сѫ допълнение и уяснение на сѫщото. Бореца, когато отпочива отъ борбитѣ — пакъ ни пѣе за борба; но пѣе ни и за своята скърбь и разочарование: за това за което, освенъ въ пѣснитѣ си, той никждѣ другадѣ ни съ думица не се обмълвя. Споменете си Не пѣй ми се, тази жалба на усамотения пѣвецъ, изгубилъ вѣра въ

силата на своето слово, виждайки душевната пустота на онѣзи, къмъ които се обръща съ това слово. Той не само че се отвръща отъ тѣхъ, но, въ ядътъ си за тѣхното равнодушие, самъ става тѣхенъ жестокъ хулитель. Но такъвъ той става само въ мислитѣ си, въ минута на умора, слѣдъ упорната борба, не видящъ прѣко слѣдствие отъ нея. И заканата да не пѣй, и зариčанието му да не жали и да се не бори за тоя народъ сж само минутенъ избликъ на сърдце любящо, сърдце язвено отъ болкитѣ на другитѣ. Мине тоя минутенъ избликъ на разочарование — и, съ пѣсень на уста, той полита пакъ въ борбата. А често въ почивка отъ нея, паметьта му го отнася — auf Flügeln des Gesanges — прѣзъ мъглата на настоящето, къмъ миналитѣ дни и въ въображението му въставатъ дѣйствителнитѣ или легендарни образи на онова врѣме, когато хората сж живѣли за подвизи и въ подвизи мрѣли. Това е или жизнерадостния Крали Марко, или навъсения Самуилъ, или вихрения Кракра, — или гордата Бойка Войвода, за която

> Отъ любовь нѣма по-силно,
> Ни отъ раздѣла по-тежко —

и за която нѣма по-страшна смърть, отъ смъртьта дома — и по-сладка отъ смърть въ бой:

> Щомъ чуешъ екне тржбата,
> Кипва кръвьта ти възвира,
> Смърть ни на умъ ти не иде...
> Рана ли врагъ ти нанесе,
> Кръвь ли ти видѣ да бликне, —
> По-силна жажда за мщенье
> Въ тебе тогазъ се възражда.
> Смъртна ли бжде тазъ рана —
> Ясна, засмѣна душата
> Отведнъжъ тѣло оставя —
> Мъртво но съ слава покрито...

Или тихия подвигъ на любовьта, на която става жертва Гергана, личната мома въ селото, 'кать бисъръ между мъниста' — или младия ступанъ на Милена, който лѣга въ гроба при своята другарка, за да живѣятъ въ нераздѣла и слѣдъ смъртьта . . . И тѣ всички ни говорятъ за сила на волята — за своята: и сила на волята на онзи, който ги е творилъ таквизъ. А той и прѣко ни пѣе за нея —

Силенъ е този, който въ гоненье,
Въ нужди и скърби има търпенье,
И го не плашатъ хорски навѣти —
Че въ свойто сърдце дири съвѣти!

Но твърдѣ често той ни пѣе и за отсѫтствието на волята, най-голѣмо проклятие за човѣка на свѣта. И каква енергия диша отъ тѣзи пѣсни за безволието! За безволието на други, често той ни пѣе по косвенъ пѫть, като взема върху свой гръбъ грѣховетѣ на т ѣ з и други, — както е въ пѣсеньта Н ѣ м а м ъ г р о б ъ:

За гроба ми, стара майко,
Недѣй пита накждѣ й,
Не жалѣй, недѣй се вайка,
Що чедо ти не живѣй.

Не труди се свѣщь да палищъ,
Ни темянъ да ми кадишъ,
Деветини да ми правишъ,
Коливо да ми варишъ . . .

Не заслужва, майко, споменъ,
Който е въ свѣта живѣлъ,
Безотечественъ, бездоменъ —
И мърцина е умрѣлъ.

Вѣсть дочуйшъ ли за смъртьта ми,
Ти ще сторишъ най-добрѣ
Да речешъ за паметьта ми:
„Харно стори че умрѣ.“

Но ще кажешъ, майко мила,
Въ человѣшки образъ бѣхъ!
Кат' човѣкъ си ме родила, —
Кат' говедо проживѣхъ . . .

Разпознавахъ мъхъ отъ косъмъ,
Но незнаяхъ кой съмъ родъ,
Ни отъ гдѣ съмъ, ни защо съмъ
Надаренъ отъ тебъ съ животъ.

Работяхъ, но салъ за хлѣба,
Само дѣт' съмъ ялъ и пилъ,
А за мене и за тебе
Каточе не съмъ ни билъ.

Днесъ ти, майко, нѣмашъ чедо,
Господарьтъ нѣма робъ;
Нѣма на свѣта говедо —
Говедото нѣма гробъ.

И редомъ съ такива оди за волята — нуждна всѣкога и всѣкому въ живота, а най-вече на хора отъ епоха на националното възраждание — редомъ съ такива пѣсни, които сж боли очитѣ на неговитѣ съврѣменници, Славейковъ е изпѣлъ цѣла една огърлица пѣсни, чийто мотивъ е любовьта. Азъ говорихъ вече за първитѣ негови любовни пѣсни, и за тѣхъ не е дума тукъ. Помѣстенитѣ въ тая книга — съ изключение може би само на Борба за Цалувка, помѣстена за образецъ на драматично сжатъ стихъ — отъ всички тѣхъ ни облъхва нѣгата на чувства, каквато едвамъ въ послѣдно врѣме почва наново да ни милва въ пѣснитѣ на българскитѣ поети. — Моето намѣрение тукъ не е да анализирамъ стихотворенията на Славейкова, а бѣгло да посоча тѣхния характеръ. Ще отбѣлѣжа най-накрай и общия тонъ на тия пѣсни и стихотворения — тжгата, която виси надъ тѣхъ, като утренна мъгла надъ живописенъ ландшафтъ. Но тая тжга е не шербетно санти-

ментална, не плачлива, а жизнерадостна — тжга на борецъ, комуто и тя е срѣдство за подбуда на волята у онѣзи, които нѣматъ свое сърдце 'за да подирятъ неговитѣ съвѣти'. На свое врѣме, тѣзи пѣсни и стихотворения — пѣяни или четени — сж пробуждали трепетътъ на благородни чувства; а много отъ тѣхъ сж звучали като тржбата на нощенъ стражъ, що прѣдизвѣстява приближающа буря на хоризонта на близкото бждаще.

На спазенитѣ си стихотворения, една малка часть отъ които сж печатани въ тази книга, самъ твореца имъ не е гледалъ съ добро око. И когато, прѣзъ 1886, е мислилъ да напечата изборъ отъ тѣхъ. той си е правилъ бѣлѣжки и за прѣдисловие, въ една отъ които неговия възгледъ къмъ тѣхъ ясно е изказанъ. „По-голѣмата часть отъ юношескитѣ ми лирически излияния, закопани въ земята, по възстанието на 1859 год., изгниха си тамо. Зла участь сполетѣ и тия на зрѣлия ми възрасть, които изгорѣха въ Стара-Загора, на 1877 г. Останало е току това, що е било честито да види бѣлъ свѣтъ тъй недомълвено и стутано издадено ... За първитѣ азъ толкозъ не тжжа, защото и самъ бихъ унищожилъ по-многото отъ тѣхъ; но за вторитѣ, мисля, има що да жаля, защото съмъ увѣренъ, че по-здравитѣ, по-силнитѣ отъ душевнитѣ ми рожби загинаха безвъзвратно — а останали сж само таквизъ нѣкои хлемави и оклоцани, които можаха да видятъ бѣлъ свѣтъ въ рабскитѣ врѣмена, прѣдъ завистливото око на тиранитѣ ... Азъ ги не издавамъ като бозна какви изящни творения, но просто като паметникъ за развитието на езика; тъй като тѣ не сж освенъ плодъ на усилията ми за обработванье на езика." Такова е мнението на автора, — несъгласно съ моето, а, вѣрвамъ, съ мнението и на мнозина

други. Па и самъ поета надали ще е билъ само на такова мнение за душевнитѣ си рожби, — като е възималъ наетъ да ги събира, поправя и приготвя за купно издание. Защото, ако тѣ сѫ само документи за развитието на езика, и тамъ гдѣто първоначално сѫ печатани тѣ си сѫществуватъ като такива, за любопитството на малцина специалисти по такива работи. Наново издадени наедно, тѣ сѫ вече документи и на неговата поетическа дарба и на нравственната мощь на неговия духъ.

Славейковъ два пѫти — прѣзъ 1882 и 1886 — е мислилъ и готвилъ за печатъ сбирка отъ свои стихотворения. И много отъ тѣхъ е поправялъ и прѣправялъ. Тѣзи поправки и прѣправки (вижъ за това стр. 224 и слѣд.) ни въвождатъ прѣко въ процеса на неговото творчество. Но тукъ азъ не намирамъ за сгодно да се простирамъ подробно върху този въпросъ, — ще забѣлѣжа само, че поправкитѣ, макаръ правени вече на прѣклонна възрасть, изненадватъ и показватъ какъ леко е било за поета да се вживѣва въ чувства и настроения отдавна прѣживѣни и да имъ придаде по-напѣта форма, безъ да накърни чрѣзъ това сѫщностьта имъ. Славейковитѣ рѫкописи най-добрѣ илюстриратъ аксиомата на Волтера — който знай да поправя, само той знай да пише. Антрефиле за вѣстникъ, статия за списание, бѣлѣжка ли или стихотворение — той въ твърдѣ рѣдки случаи ги е оставялъ да се печататъ тъй, както изведнъжъ ги е написвалъ, и то е бивало само когато за поправението имъ сѫ попрѣчвали външни нѣкакви обстоятелства. И тѣзи нѣща, които той е печаталъ безъ да има възможностьта да поправи сѫ твърдѣ, а не рѣдко и извънредно слаби. Най-ясни примѣри за това сѫ стихотворенията му печатани въ Читалище, 1875 г.

И любопитно е, че нему е идвало по-отрѫки да прави поправки на творенията си не въ рѫкописъ, а на коректура, — до сущъ по Балзаковски. Една сръбска пословица твърди, че свакомъ своя цура лепша, или иначе казано — къмъ чуждитѣ нѣща човѣкъ се отнася по-критично, нежели къмъ своитѣ; а когато едно произведение е наредено съ печатни букви, то за автора придобива чуждъ изгледъ, и той може по-критично да погледне на него: да го поправя, докато го направи хубаво и въ чужди очи.

Въ Стара-Загора, отдалеченъ отъ общественнитѣ борби на врѣмето, отъ всичко що му е близко прѣди, Славейковъ се прѣдава изцѣло на книжовна работа. Прѣдава се по неволя. Сега той има и врѣме за това, макаръ че грозенъ врагъ застава между него и готовитѣ му за работа материали, — това е меланхолията. Причини отъ чисто домашенъ характеръ сѫ усилвали тази меланхолия, но нейния зародишъ се крие въ отбиванието му отъ ония коловози на живота, по които Славейковъ до сега е вървялъ — борбата, елементъ въ който той се е чувствувалъ тъй добрѣ, както птицата въ свободенъ въздухъ. Тази меланхолия той е дирилъ да отхвърли съ жилавата рѫка на своята воля, да я заглуши, удави въ работа. Но врагътъ е силенъ, а волята' му не упражнена въ борба съ такива врагове. И отъ день на день тя го смачква все повече и повече. И довожда го до тамъ, че той, прѣдчуствующъ близъкъ край на живота си, взима прошка и праща бащино благословение на синоветѣ си въ чужбина, — отъ друга страна се мѫчи да скрие положението си отъ ония които сѫ близко при него. Това негово душевно настроение се прѣкѫсва за нѣколко дена, за да се поднови и усили отново. Прѣкѫсва го ареста му на 14-й

Юлий (?) 1876, по врѣме на Срѣднегорското възстание, — 30-ий или 40-ий неговъ арестъ до сега, отъ който той, противъ всѣко очакванье, твърдѣ лесно се е отървалъ: съ джереме единъ кошъ хубави загорски ябълки. * Слѣдъ тоя арестъ, както вече по-горѣ споменахъ, у него мрачното настроение на духътъ се усилва, за което най-добъръ свидѣтель е слѣдния откѫслекъ отъ едно негово писмо до тримата му синове, ученици въ Николаевъ: „Отъ два-три мѣсеца насамъ (писмото носи дата 7 Ноемврий 1876), азъ се осѣщамъ твърдѣ изтощенъ и залинѣлъ. Страдамъ же повечъ нравственно, като се неосѣщамъ способенъ да продължавамъ литературнитѣ си занятия, единственното за мене утѣшение, слѣдъ оттеглеванието ми отъ бурния граждански водоворотъ. Това ме много мѫчи, защото не намѣрвамъ въ друго никаква прѣлесть на живота вече, и ако, за зла честь, азъ не се осѣтя на ново на този трудъ и животъ, страхъ ме е да не „метнапеталитѣ“ въ задушливия кругъ на бездѣйствието и на умрънзванието що ми е умрънзналъ свѣтъ. Азъ страдамъ душевно, но молете Бога дано ми даде сила и крѣпость да се удържѫ и да не падна безъ-врѣме ... Въ тѫжни прѣдчувствия, ако и безъ малодушие, разочарованъ, азъ чакамъ часътъ който ще ме съедини съ прѣдцитѣ ми, и не ми е жалъ освенъ че рано ще ме новикатъ, ако новъ позивъ къмъ трудъ ме не повика на новъ животъ... Изпращамъ ви отеческитѣ си благословения, единственното що мога да ви дамъ на този часъ, съ послѣднето завѣщание — да не забравяте родътъ си и народа си.“

Въ такова положение и състояние го заваря Руско-Турската война Когато отряда на генералъ Гурко се

---

* Бълг. Притчи, II, стр. XIV.

втурва самонадѣяно отвѫдъ Балкана и, безъ побѣда, побѣдоносно завзе Стара Загора, Славейковъ за нѣколко дни се чувствува като замаенъ — и повѣрва, че вижда най-сладкитѣ блѣнове на душата си станали дѣйствителность. Радостьта на освободенитѣ и новото поприще за работа що се отваря прѣдъ погледа му, като втурванье на пролѣтенъ вѣтъръ, възвѣстникъ на нови дни, измитатъ изъ душата му прахътъ на миналото, — и тамъ е пакъ чисто и ясно, както и прѣди. За единъ мигъ уморения отъ другитѣ и отъ себе си борецъ застава пакъ въ първитѣ редове, — едничкия който знае що да прави и наставя другитѣ що да правятъ, едничкия отъ коготоруситѣ въ Стара Загора иматъ нужда.* А това трайва десетина дни: докато дивитѣ пълчища на Сюлеманъ Паша разпилѣватъ руситѣ и завзематъ отново Ст.-Загора, за да я прѣдадатъ на огънъ и смърть. Отъ минутния пиръ на радостни чувства, той излиза нагъ и сиръ — за животъ черствъ, като ръката да Йова. Губилъ много, тоя пѫть той изгубва всичко, като избавя само главата си и ясна паметь въ нея — да може да познае и чувствува ужасътъ отъ изгубеното. Въ тия минути Славейковъ дохажда до пълно отчаение, до съжаление че не е изгубилъ и избавеното — живота и умътъ си. „Никое нещастие въ живота ми не е бивало тъй пагубно и не е падало тъй тежко на мене, както това което ми се случи въ Стара-Загора“ — изповѣдва самъ той** — „И прѣзъ цѣлия си животъ, чуждата и своя жестока участь въ тѣхъ дни азъ съмъ си спомнялъ съ тѫга

* Вижъ за това въ книгита на Депрерадовича, Воспоминанія о Руско-турецкой войнѣ. Спб. 1885.

** Български Притчи, II, XV стр.

на сърдце и сълзи на очи.“ И продължава по-сетнѣ: „Когато всичко около ми бѣше гръмъ и димъ, врѣсъкъ и писъкъ, плачъ и ревъ: когато войскитѣ се дръпнаха отъ позициитѣ си и почти всичко живо бѣше излѣзло изъ града, азъ, единъ отъ послѣднитѣ, обърнахъ гръбъ и се отправихъ къмъ дома си. По мене вече летѣха турскитѣ крушуми, и краищата на града, отъ кѫдѣто нападаше неприятеля, издигаха голѣми пламъци въ въздуха. Всѣка минута бавенье бѣше смърть. Като видѣхъ, че домашнитѣ и безъ мене излѣзли изъ кѫщи, безъ да се спрѫ ни на мигъ, излѣзохъ изъ града, който остана въ рѫцѣтѣ на турцитѣ да го горѭтъ, пленѭтъ и изколятъ.“ Най-грозната катастрофа въ войната прѣзъ 1877 год. бѣ най-грозна и въ живота на Славейкова. Това той не веднъжъ е казвалъ, а ето какъ за пръвъ пѫть го е извѣстилъ въ писмо до първия си синъ, живѣящъ тогава въ Цариградъ: „Здравъ съмъ ужъ тѣлесно, но душевно тъй страдамъ, щото желая смъртьта, която видѣхъ безъ страхъ. Немога да прѣжаля голѣмитѣ загуби които ме сполетѣха въ отношение на книжовнитѣ ми трудове, които сѫ невъзвратими, защото нищичко не избавихъ. Излѣзохме всинца, току кажи съ по една риза; но всичко друго пакъ може да се попълни, каквото е било, само това нѣма да се постигне никога . . . Работя ужъ и сега изново, но нито врѣме ми остава, нито присърдце вече имамъ, нито необходимата за това бодрость, защото съмъ вече изнуренъ и застарѣлъ и убитъ духомъ.“ А въ това сѫщо врѣме, когато скръбьта си е изказвалъ така прѣдъ свои, прѣдъ чужди той или е избѣгвалъ да говори за нея, или се е самъ утѣшавалъ, по слѣдния начинъ, отбѣлѣзанъ у В. И. Немировичъ Данченко: „Когато сума българи проклинаха нашето лекомислие, че сме се впуснали прѣзъ Балкана

и оставихме тамъ на изтрѣбление християнитѣ, въ това врѣме когато сички плачиха и сетуваха — Славейковъ ни съ една дума не ни натекна. 'Всѣко велико дѣло се постига съ велики жертви. Само онзи народъ може да цѣни както трѣбва своята свобода, и да я пази, комуто тя е струвала скжпо' — казваше той, той, който лично бѣ изгубилъ всичко."

Скърбьта за загубитѣ и раната отъ тѣхъ зѣе грозно, но срѣщу него още по-грозно раззинватъ пасть нуждитѣ на настоящето, и за да изкара поне сухъ хлѣбъ за себе и семейството си, Славейковъ наема затънтена стая въ едно ханче въ Търново и се залавя, съ паче перо въ ржка, да пише по за грошъ-два прошения на хората. И кара той така колата, яко впрѣгнатъ въ тѣхъ, до когато на генералъ Скобелева дотрѣбва човѣкъ да му посочи пжть и го прѣведе прѣзъ Балкана (Декемврий, 1877). Той извършва и тая задача, и рамо до рамо съ Бѣлия Генералъ, отъ побѣда прѣзъ побѣда, поздравява стѣнитѣ на Цариградъ.

За дѣятелностьта на Славейкова въ врѣме на войната свидѣтелствуватъ нѣколко негови писма, за нея е доста и писано, а най-добрѣ това може да се види и почувствува въ характеристиката на В. И. Немировичъ Данченко, кореспондента на в. Новое Время при отрада на Скобелова,* отъ която характеристика азъ заемамъ само слѣдния малъкъ пасажъ: „Но най-блѣскаво се прояви дѣятелностьта на Славейкова въ врѣме на нашето прѣминаванье прѣзъ Балкана, въ Декемврий 1877. Тука Славейковъ работеше за стотини — единъ.

— Това е великъ патриотъ и драгоцѣненъ помощникъ! казваше М. Д. Скобелевъ.

---

* Послѣ Войны. Спб. 1880, стр. 299—313.

— Не знамъ що би правили безъ него! се изповѣдваше А. Н. Куропаткинъ — единъ отъ най-добритѣ дѣйци въ този походъ.

И наистина, мѫчно е да се каже, като какво би сторили ний безъ Славейкова. Той ни доставяше безчетъ свѣдения за положението на турскитѣ войски отвъдъ Балкана. Той бѣ организиралъ цѣли чети, които минаваха тамъ и обглеждаха турскитѣ позиции. По цѣлия пѫть, при спусканьето на Скобелевския отрядъ, отстраняваше множество прѣчки и снабдяваше съ всичко необходимо двѣ и половина дивизии .... И само тогава отдъхна, когато ние минахме Балкана и турцитѣ бидоха съсипани при Шейново. Азъ помня този моментъ на побѣдата.... Когато войскитѣ на Скобелева застанаха прѣдъ редутитѣ, обсѣяни съ трупове, когото отъ едина до другия край по бойното поле гръмна такава 'ура', за каквато не могатъ дà понятие никакви паради, — до мене възхитенъ, съ сълзи, щастливи сълзи, на очи се приближи Славейковъ:

— Шипка е свободна!... Шипка е свободна! повтаряше той, и съ неудържанъ поривъ простръ рѫцѣ къмъ небето и съ сподавенъ гласъ произнесе: Нынѣ, Господи, отпущаеши раба твоего съ миромъ, яко видѣста очи мои спасеніе твое."

Войната се свършва, уталожватъ се духоветѣ, и както можатъ, до колкото можатъ остановяватъ се и обществениктѣ отношения. И звани и незвани успѣватъ да се настанѫтъ удобно на новата народна трапеза, — само той продължава своя подвигъ, безпокоенъ както всѣкога. Въ начало на 1879 г. Славейковъ се прибира въ Търново и за хатъръ на сухия хлѣбъ, когото и сега, както прѣди двѣ години пакъ тукъ, не всѣкога е ималъ на рѫка, залавя отново перото и почва хумори-

стически вѣстникъ, Остенъ. Мнозина умни хора сѫ на мнение, че гладътъ убива енергията у човѣка; — и обиденъ и боленъ и гладенъ, Славейковъ не само, че опровергава това умно мнение, а, на пукъ нему, намира врѣме да се шегува и смѣе. Остенъ свидѣтелствува за това, и свидѣтелствува той още за едно: за гордостьта на бореца да се не моли, да се унизи прѣдъ себе си. И може би за тая гордость, сѫдбата, която се бѣ отвърнала отъ него въ послѣнитѣ дни на живота му въ Цариградъ, сега му се усмихва пакъ, възвръща му пакъ любовьта си.

Той се явява, не по изборъ или по-право, а по случайна воля на императорския руски комисаръ, прѣдставитель въ Учредителното Народно Събрание.

* * *

Тукъ е негова послѣденъ великъ подвигъ въ живота.

Тукъ се срѣща Славейковъ съ мнозина свои съратници отъ цариградско врѣме, врагове тогазъ, върли врагове наново и сега. Нѣма нужда отъ имена — задъ идеитѣ които тѣ изповѣдатъ сж подаватъ ушитѣ имъ. А всички тѣзи идеи сочатъ къмъ едно: съ основния законъ на Българското Княжество да се свържатъ основно ржцѣтѣ на българския народъ, т. е. всички мъртвешки институции отъ изчезнали епохи въ живота на европейскитѣ културни нации — да се прѣсаджтъ въ младия организмъ на княжеството. Благородни идеи, нали? Честолюбивитѣ мракобѣси, нищитѣ духомъ и по Светото Писание и по още по-светитѣ скрижали на живота, немогатъ да се вдъхновяватъ освенъ съ такива идеи. Тѣмъ е по душа народъ стадо; — народъ който да живѣе за тѣхъ, а не за него си. Тѣхъ всичкитѣ Славейковъ ги знае твърдѣ добрѣ още отъ Цариградъ, още отъ борбата за Българската Екзархия и уставътъ за нейното сжществувание — отъ конституцията на българската църква. И тогазъ тѣмъ мракътъ е билъ свѣтлина. Едно само е изненадало Славейкова сега — че между тѣзъ 'бухали' на народната свѣсть, той вижда и единъ отъ честнитѣ борци на миналото, другаря си Тодора Икономова. И вижда го той да стои тѣмъ на чело, тѣхенъ лидеръ, — да се бори за това, което прѣди е прѣзиралъ.

И този лидеръ защищава една **недостойна** за никой **българинъ** идея, че българския народъ е неспособенъ да се грижи самъ за своитѣ сѫдбини, че трѣбва да се тури подъ опека на привилегировани личности — кехаи събрани въ една кѫшла нарѣчена Сенатъ — и които да урегулирватъ отношенията между господаря и народа, между неразумнитѣ и, н'амъ защо, само едничкия разуменъ. Говори той това, за които и днесъ, прѣзъ колонитѣ на единъ Софийски вѣстникъ, единъ Juif errant си дере гърло, — затуленъ задъ **запасния** умъ на нѣколко генерали въ оставка. Забѣлѣжете, че това говори единъ довчерашенъ застѫпникъ на народа, на правото му за самостоятеленъ животъ и развитие, автора на знаменитата нихилистическа статия. **Една стѫпка напрѣдъ**. Рѣчьта на Икономова за сената* е сто стѫпки назадъ, назадъ задъ великата французска революция и идеитѣ що е събудила тя въ съзнанието на културнитѣ народи. Освѣнъ това, тази рѣчь е свидѣтель и за езуитското възпитание на тоя недавнашенъ народенъ трибунъ: той знае много добрѣ, че въ конституцията на една държава се турятъ началата за управление съ вѣкове, а при все това се мѫчи да убѣди **хитро** събранието, че сената е само за 'първитѣ години', 'за днешното положение на народа ни', та добъръ Господъ за послѣ. Но най-нелогичното въ тая халосна рѣчь е че „Сенатътъ ще избави страната отъ вѫтрѣшни колебания и ще я постави здраво тамъ, гдѣто народната полза иска отъ народнитѣ дѣятели повече единство, повече съгласие, повече дѣятелность и усилие.“ Както видите, това е проповѣдь не само за ограничение свободитѣ на осво-

---

* **Протоколи на Учредителното Народно Събрание**. Издание Х. Г. Даповъ 1879, стр. 252.

бодения народъ, а горѣщо желание за вмъртвявание живота на народа, току що възкръсналъ отъ едно мъртвило. Не е никакъ чудно, че Хаджи Иванчо Пенчовичъ (бившия турски държавенъ съвѣтникъ, а сега народенъ прѣдставитель) е громко ржкоплѣскалъ на оратора за охранителнитѣ начала, надъхани нему отъ Григория Доростолочервенски и кърмени отъ инстинктитѣ на неговата чорбаджийска природа.

Тогава изстжпва на трибуната Славейковъ и произнася знаменитата онази рѣчь противъ Сената,* въ която енергията на словото, българското ораторско слово, добива за пръвъ пжть най-блѣскавъ изразъ — подкрѣпено отъ енергията на мисъльта вдъхана въ него. Той говори:

„... Смѣло се произнасямъ противъ учредяването на Сенатъ било, или Държавенъ Съвѣтъ; азъ не виждамъ нуждата отъ тѣхъ и намѣрвамъ ги излишни и достойни да си останатъ въ калабалъка на нулитѣ, извънъ четнитѣ числа на нашата конституция ... Иматъ другитѣ народи конституции съ сенати и държавни съвѣти ... но всички тѣзи конституции съ сенати и държавни съвѣти сж произлѣзли отъ монарси, които, като сж се намѣрили въ нужда да даджтъ нѣкои права на народа, трѣбвало е да промислятъ да отворятъ мѣста и на прѣдишнитѣ съучастници на властьта си, да задоволжтъ и тѣхъ. Тъй е произлѣзалъ Сената въ Англия, Франция и въ Белгия. Други условия сж прѣдизвикали постановлението на сената въ Америка. Слѣпо подражение е постановило тѣзи учреждения въ нѣкой нови народи. Подобни причини извикаха учреждението на държавния съвѣтъ въ Турция ... А ний не слѣзваме

* Протоколи, стр. 256.

отъ монархия та да търсимъ какъ да настанимъ нейнитѣ развалини, а излѣзваме отъ едно положение, което добрѣ разбрано, трѣба съвсемъ да ни извади отъ този меракъ да правимъ сенати и държавни съвѣти.“ Има въпроси по-важни, казва той, и по-сѫществени отъ въпроситѣ за рѣпа и салата и единъ отъ тѣхъ, е полагание основи за силно и крѣпко правителство, което да стои въ прѣки връзки съ народа и господаря. Сената не е тая връзка, а прѣчка за това. Сената е наморданикъ отъ господаря върху волята на народа, изразена въ народното прѣдставителство. Но ще се върна пакъ къмъ неговитѣ собственни думи. „Сената е едно дѣйствително зло, а злинитѣ отъ които той щѣлъ да ни прѣдварди — въображаеми... Искате ли управление по-дюзгюнъ, както казваме по турски, или по-стъкмено, както можемъ да кажемъ по български? — гледайте машината на управлението да бѫде, колкото е възможно, по-проста, по-малосложна, на която прѣимуществата, както и недостаткитѣ, отведнъжъ да се видятъ, да могатъ да се поправятъ, и вий ще имате по-малко главоболия, работата ще отива по-успѣшно. Искате ли управление сигурно? Оставете министритѣ само и Народното Събрание отговорни — и ще ги направите по-внимателни. Турите ли между Народното Събрание и Княза, между министритѣ и Народното Събрание друга една станция на кривитѣ дърва — министритѣ ще стоварятъ тамъ кривитѣ си дърва, Народното Събрание тоже; самата станция, като има двѣ врати за изходъ въ обвинения — да стоваря кабахатя на своитѣ кривоти, кога на еднитѣ, кога на другитѣ, то ни единъ не ще се намѣри прямо отвѣтственъ. А стоваренитѣ отъ тукъ или отъ тамъ криви дърва трѣбва да се вдигатъ, трѣбва да се носятъ и, разумява се, тѣ ще се

натрапятъ на гърбътъ на народното тѣло, което, освенъ теготата която ще трѣбва да понесе, ще има да търпи безмълвно всичкитѣ отрепвания и охлузвания на гърбътъ си въ носението на (чуждитѣ) криви дърва.. Обидно е за цѣлъ народъ да приеме една прѣдубѣдителна прѣсѫда въ пълната си неспособность и некомпетентность въ рѣшението на народни дѣла, и да признае за способни и компетентни само нѣкои привилегировани лица... Много по-добрѣ и по-право мисли за себе си самъ единъ народъ, който носи тегобитѣ, които и разбира гдѣ го отрепватъ, отколкото могатъ да мислятъ за него лица привилегировани, които често и при добра воля и присърдце що бнха имали да бѫдатъ полезни, мѫчно угаждатъ гдѣ и какъ могатъ да му помогнатъ, и излиза много пѫти, че го чешатъ тамъ гдѣто го не сърби."

Но доста извадки отъ та рѣчь, въ която за првъвъ пѫть и релефно е изваденъ прѣдъ хорски очи des Pudels Kern — темелитѣ на онова грамадно здание което носи име демократическа партия, съ гордата девиза: Сѫдбинитѣ на народа въ рѫцѣтѣ на самия народъ! И борбата за тази истина е спечелила първата си побѣда на 27 Мартъ 1879 г., въ двадесетъ и седмото засѣдание въ първото българско Велико Народно Събрание, въ което, слѣдъ рѣчьта на Славейкова, е билъ отхвърленъ проекта за учреждение на Сенатъ — храмъ на мъртви идеи, съ чиято трупна отрова жрецитѣ на мрака сѫ искали да заразѭтъ кръвьта на народа призванъ за новъ животъ. Истински синъ на народа, знаящъ отъ близо неговитѣ чувства и мисъль, той не можалъ да говори и дѣйствува иначе, освенъ както му е внушавала любовьта къмъ тоя народъ. Това той си го самъ изповѣдва: „Като самоволенъ ратникъ за свободата на отечеството си, не съмъ ималъ и нѣмалъ другъ

ржководитель въ това, освенъ любовьта къмъ народа си, която ме е ржководила и ще ме ржководи до края на живота ми. Азъ едно знамъ, едно признавамъ и изповѣдвамъ, че всичко което се прави за народа безъ народа — не е праведно, не е законно.“ * При демократическитѣ чувства и убѣждения, що сж насочвали Славейкова въ общественната му дѣятелность, не ще е лишно тукъ да отбѣлѣжа и неговото русофилство. То не е русофилството на мнозина и днешни наши млади и стари дѣйци, които отъ излишна ревность забравятъ че тѣ, прѣди всичко, сж българи. Славейковъ е таилъ въ сърдцето си искренна обичь къмъ онзи народъ, комуто българитѣ много и твърдѣ много дължжтъ за своето културно и политическо възраждание; но за хатърътъ на тоя дългъ, той не е принасялъ жертва дългътъ си къмъ отечеството, като българинъ. Не рѣдко този пръвъ дългъ му е диктувалъ думи и постжпки прѣко русофобски. Така е било въ Цариградъ, при борбата за църковния въпросъ (за което тогавашния руски посланикъ при Портата го е гледалъ на криво и му е пакостилъ, както и на сума други), така е било въ София и Пловдивъ (1881 — 1884) когато разни руски консуля и генерали сж искали всичко въ България да играе споредъ тѣхната пищялка. Славейковъ е билъ отъ онѣзи русофили — каквито ще ги има всѣкога въ България — които милѣятъ за духовни и политически връзки между двата братски народа, но които връзки произлизатъ отъ добрѣ разбранитѣ национални интереси на българина като българинъ, а не като гавазинъ на руски консуля.

---

* Послѣдното ми ходение въ София. 1883. стр. 91.

Борбата противъ Сенатътъ е единъ отъ най-блѣскавитѣ подвизи, които Славейковъ е изнасялъ на своитѣ мощни рамена.

На сѫщитѣ рамена подйема той слѣдъ това, една по друга, радоститѣ и незгодитѣ на свободния животъ на България, съ несъкрушима вѣра въ себе си. Ний го виждаме за кѫсо врѣме (1880—1885) библиотекарь въ София, послѣ прѣдсѣдатель на Народното Събрание, министръ на просвѣщението, на вѫтрѣшнитѣ работи, заточеникъ, емигрантъ, учитель и вѣстникарь, пакъ министръ на вѫтрѣшнитѣ работи — до като се разболѣ и оттегли на почивка. Изнуреното тѣло иска тая почивка, но не и все още бодрия духъ Славейковъ се прѣдава сега отново на книжовна дѣятелность: пише стихове, издава вѣстници, политически брошури и почва да туря въ редъ своитѣ наново събирани исторически, етнографически и фолклорни материали, отъ които една часть — Български пословици, придружена съ пословичната история за събиранието имъ — бѣ честитъ най-сетнѣ да види отдѣлно отпечатана.

Славейковъ се оттегли на спокоенъ животъ — но живота не го остави спокоенъ. Той скоро го привика пакъ на нови борби, скърби и радости. Най-напрѣдъ въ Пловдивъ — да застане, заедно съ други, на чело на прогласеното съединение; по-послѣ — да дава помощь на раненитѣ по бойнитѣ полета въ Сръбско-Българската война, да мръзне на Сливница — да присѫтствува тамъ за да види, както въ 1877 г. при Шейново, прѣзъ просълзенитѣ си старчески очи, тържеството на българското орѫжие; още по-послѣ — на чело на контра прѣврата и връщанието на Батемберга; и най-послѣ — арестуванъ дома отъ Стамболова, въ врѣме на русенския бунтъ (1887). Това послѣдне оскърбление — усилено и отъ безчело-

вѣчнитѣ оскърбления на първия му синъ — отъ извергитѣ на българската свобода, замъгли съ сѣнката на разочарование негова все още крѣпящъ се духъ и съкрати днитѣ му. Той медленно закрѣя и угасна на 1 Юлий 1895 год.

* * *

Двѣ нѣща най-прѣко показватъ на явѣ величието на историческата личность: влиянието ѝ върху съврѣменницитѣ, споменътъ и значението което ѝ отдаватъ потомцитѣ. Идеитѣ и дѣлата на такива личности не сѫ случайни явления въ историята на онзи народъ, чийто сѫдбини сѫ тѣсно свързани съ сѫдбинитѣ на тѣзи личности. Единъ погледъ назадъ върху бурния животъ на Сла́вейкова — е погледъ назадъ върху историята на българския народъ прѣзъ втората половина на завчерашното столѣтие. Нѣма ни едно видно събитие въ тая епоха на 'бура и стремление' въ което той да не е вземалъ участие, да не е стоялъ прѫвъ между първитѣ, да не е разилъ съ своето мощно нàврѣмно слово, да е пожалилъ животъ и енергия на полето на борбитѣ за националното съзнание, за народнитѣ свободи. До колкото ми идеше отрѫки, азъ показахъ това въ настоящия очеркъ на живота на Славейкова. И отъ тия борби едничката личпа печала за него сѫ злитѣ неволи — и доброто име въ народа, въ мнението на народа за него. И до день-днешенъ това остава едничката отплата отъ тоя народъ къмъ паметьта на Славейкова. Като могѫщъ клонестъ дѫбъ, той се възправя на синура на нашитѣ дни, мѣтналъ своята широка сѣнка надъ ратното поле на миналото. И онѣзи които сѫ се отморявали, макаръ и за минута, подъ неговата сѣнка, тѣ разказватъ и ще разказватъ легенди за него — които тѣзи що ще го съзиратъ отдалечъ въ бѫдаще

ще повтарять: защото този единственъ пжть легендитѣ за живота на единъ българинъ сж истината на негова животъ. Неговото влияние върху съврѣменницитѣ и уважението което тѣ сж му отдавали, това го е отбѣлѣзалъ единъ младъ писатель — вече и той покойникъ — въ некролога за Славейкова (Мисъль, 1895, кн. VII): „Ний имаме и имахме и други стари, като него, дѣйци ... обаче тѣ всички за назъ сж 'господинъ'. А съ името 'Дѣдо' Славейковъ всѣкой е свързалъ едно чисто роднинско отнасяние и прѣдставление за покойния труженикъ, защото той по дѣлата си и по характера си дѣйствително е билъ тъй близъкъ на всѣкого отъ назъ, както сж ни близки най-близкитѣ наши роднини. И ако Славейковъ напълно е заслужилъ тази всеобща почитъ и любовь на цѣлия свой народъ, то не е, мислимъ, излишно да кажемъ тукъ: „Блазѣ на онзи народъ, изъ чиито недра излизатъ синове, които, като Дѣдо Славейкова, се въодушевляватъ прѣзъ цѣлия си животъ отъ единъ идеалъ: благото на своя народъ!"

А какъ бждащето ще оцѣни неговото значение, и съ какъвъ споменъ ще почете неговата паметь, това не се пада на менъ да го говоря. Ще кажа само, че паметьта на свойтѣ дѣйци знай да уважава само едно сънателно общество, което, за да уважава нѣкого, трѣбва най-напрѣдъ да се научи да уважава себе си. Когато и нашето общество се окопити, то по дългъ ще обърне погледъ къмъ миналото, за да види и упознае онѣзъ, които сж го будили и водили въ пжтя на съзнанието, — тогава то ще сумѣе да оцѣни и да скжпи паметьта на Славейкова, който съ своя животъ учи, че борбата за истината, за своитѣ несвоекористни убѣждения, е най-величественна и света отъ всички борби на тоя свѣтъ.

Петковдень, 1901.

СТИХОТВОРЕНИЯ

1849—1886

1848

ПЪРВА ЗДРАВИЦА*

Похвалилъ се грънкий царь Никифоръ,
Въ бѣла-града, ширно Цариграда,
Прѣдъ боляри и прѣдъ господари,
Похвали се, люто се закани:
„Туй що думамъ, то ще и да стане.
Азъ ще ида въ равна България,
Да я сра̀вня съсъ земята равно,
Да поробя и старо и младо,
Да погубя саминъ краль Карана;
Майка му ще съ коня си да стѫпча,
А жена му робиня ще зема...

Отъ ка' се е краль Каранъ провдигналъ,
Земята ми всичка е ограбилъ,
Поробилъ е войводи, войскари,
И погубилъ много господари.
Ца, кръвникътъ, смѣе да се хвали,
Че и мойта глава ще да снеме,
Че на мойта столнина ще сѣдне,
За да сѫди, както ази сѫдя...
Това нѣщо бива ли да бѫде?

Чувате ли слуги, господари!
Я станете скоро та идете,
Обходете отъ истокъ до западъ,
Съберете гдѣ що войска имамъ,
Повикайте Перситѣ на помощь,
Татаритѣ и тѣ нека дойдатъ,
Та да минемъ скоро прѣзъ Балкана
И да влѣземъ въ равна България,
Да запалимъ села и градове,
Да сѣчеме мало и голѣмо.
Най-подирѣ краля имъ Карана,
Ако Богъ дà живъ да си го хвана,
Низъ войската голъ да си го водя,
Месата му късъ по късъ ще рѣжа,
Съсъ кръвьта му да поѭ земята,
И живъ да му очитѣ извадя, —
Да познае що Никифоръ може."

Чуха царя слуги и велможи,
Та станаха и войски събраха.
Повикаха Перситѣ на помощь,
Татаритѣ сами си дойдоха;
Отидоха въ равна България, —
Прѣдъ тѣхъ върви самъ си Царь Никифоръ.
Присрѣщна ги Каранъ на Балкана
И пѫтя имъ изъ-отзадъ захвана,
Та ги сѣче, догдѣ ги изсѣче —
И ни единъ назадъ не утече . . .
Никифора живъ го уловиха,
И както се самъ си той закани,
Тъй имало съсъ него да стане.
Самъ Каранъ му главата отрѣза,
Високо я на вили забоди,
Широко я низъ войска разходи.

Кога Каранъ дома се завърна,
Повикалъ е латини златари,
Наржчалъ имъ, та му оковали
Царска глава, Царь Никифорова,
Съ чисто сребро и съсъ сухо злато, —
Мѣра чаша отъ нея направи.
И кога се съ гости веселеше,
Здравица си изъ нея пиеше:
„На здраве ви юнаци и гости;
Никифору спасли му се кости!“

Здрави били, весела дружина!
Кой е слушалъ на честь да му бжде,
Нему пѣсень, мене чаша винце.

1849

ДО МОИТѢ ПРИЯТЕЛИ *

. . . Не знаете какъ сълзи азъ проливахъ,
Кога безъ воля съ вазъ се раздѣлихъ
И колко страдахъ гдѣто какъ отивахъ,
А гдѣ и на кѫдѣ не обиколихъ! . . .
И пакъ при толкозъ горестни страданья,
Далечъ като се скитахъ въ тѣзъ мѣста,
Въ душата си таяхъ възпоменанья,
И името ви шепняхъ съсъ уста.

Сърдцето ми съ сърдцето ви остана —
Безъ него азъ изпаднахъ въ тѣзъ страни . . .
Залутанъ прѣзъ гори и планини,
Самъ сълзи лѣя за Балкана.

Ний може вече да се не сберемъ,
И тъй, до край раздѣлни, да умремъ.
До днесъ съмъ билъ на всичко злополученъ —
Умрѣ надѣждата ми за напрѣдъ
(Азъ отъ дѣтинство тъй съмъ си наученъ) —
Сѫдбата не мѣнява своя редъ.
Не видяхъ ази день съ златѝ зорница,
Нито безъ трьни ружа въ мѣсецъ май, —

И на живота си цвѣтътъ, горчица,
Какъ го минàхъ отъ вази всѣки знай ..
Но знайте ли какво сърдце е въ мене?
Азъ живо помня наштѣ веселби,
Въ тжги и скърби тѣ сж утѣшенье
Тждѣзъ на мойтѣ тегоби —
Азъ въ вазъ живѣя съ своето мечтанье
И вѣрвамъ тъй до край ще си остане.
Така цъвти между горитѣ кринъ:
Умира безъ да го съзрѣ единъ! . . .

Земнете днесъ вий мойто поздравленье,
Което вамъ изпращамъ отдалечъ,
Тъй както азъ и вий смислете мене —
И ми върнете бар' едничка рѣчь.

4 Февруарий.

1850

НОВА ГОДИНА*

Ей и часътъ послѣдний би,
Дойдете, братя и дружина,
Съсъ радость и съсъ веселби
Да срѣщнемъ новата година!
Дойдете да се съберемъ,
Добрѣ дошла да ѝ речемъ,
За ново щастие зорницо!
Далечъ отъ назъ, далечъ злини —
Ний чаками съсъ добрини
Ти да ни обдаришъ, царицо.

Въ дѣсницата си ти държишъ
Дванайсетъ князове годишни, —
И водишъ ги и ги редишъ
По волята на Бога Вишний!
И работитѣ на свѣтътъ,
По тая воля що вървжтъ,
Прѣзъ тѣхнитѣ ржцѣ минаватъ!
Що слабий смъртенъ избере,
Намѣрятъ ли го за добрѣ,
Тий бързатъ да му го раздаватъ.

Вижъ какъ се носи съ мислове*
Крилати пъргавата младость!
За бѫдащето сѫ снове,*
Днесъ днешното да вкусва сладость! —
Богатство, честь и похвала
Хвърчѫтъ надъ младитѣ чела
И ги въ врачовенъ свѣтъ увличатъ ...
Но във главата имъ се бий
Непросвѣтение — и тий
Незнаятъ какъ да се накичатъ!

Даръ Божий да имъ донесешъ
Отъ тебе чакатъ съ нетърпенье,
Да имъ се до чела допрешъ
Съ небесенъ свѣтъ, съсъ просвѣтенье!
И тѣхния, като куршумъ,
Коравий, затъмнѣний умъ
Да се стопи, да се разлѣе, —
Наука да го просвѣти,
Та, както яснитѣ звѣзди,
Въ живота да имъ грѣе!

Та западнитѣ племена,
Кога на [illegible]токъ се обърнатъ
Да в[illegible]дятъ нашата страна —
И съсъ любовь да ни прегърнатъ!*
А слава, честь и похвала
По всичка да гърми земля,
Султанското да слави имя!
И Българския нашъ народъ
Прѣзъ всичкия си свой животъ
Да вика: „Много му години!“

Дойди, срѣдъ нази се яви
Въ наслѣдственната си столица,
И царството си прослави
Съсъ добрини, както царица!
Дружини български среди, *
Що съсъ разтворени гърди
За тебе всѣкоя ожида:
Умътъ си за да озари —
Да знай какъ да благодари
Султанътъ си, Абдулъ Меджида.

ЕСЕННИ ГОРИ

Отъ планинскитѣ рътища водица
Извива се, ту скача, ту пълзи
И ръси блѣдовърхата трѣвица, —
Като горѣщи кървави сълзи
Гърдитѣ на злочестата вдовица,
Кога пригръща сироти дѣчица.
Гори посърнали и меланхолни,
Увѣхнали и блѣди, като болни! —
Като ликътъ на младъ мъртвецъ,
Люлѣй се тукъ-тамѣ самъ сухъ листецъ..
Надъ вази вѣтъра и плаче и нарежда —
Но вий въ мълчание запазвате надѣжда:
Що че вихрушкитѣ есенни
Събарятъ жълтитѣ ви листове? —
Младàта пролѣтъ съсъ зелени
Ще да обкичи ваштѣ върхове.

Речете ми, рѐчете, о любезни
Гори, — защо тъй младостьта ми чезни?
И никога кат' вашия разцвѣтъ,
Не ще се върне пакъ на този свѣтъ.

1851

КАНАРЧЕ

Млъкни канарче у кафезъ,
Не пѣй ми пѣсень сладкорѣчна,
Напомня ми тѫжовно днесъ
Станалото въ страна далечна.

Напомня ми за у дома
Твоята пѣсень сладкогласна —
Гласътъ на милата мома
Всрѣдъ нощь, прѣдъ мѣсечина ясна.

Когат' съ разплетена коса,
Предъ нашто сетно раздѣлене,
Слъзлива бършеше роса
И се прощаваше съсъ мене.

Забравилъ бѣхъ я азъ на часъ,
Но ти запѣ, и кат' въ почуди,
Напомни ми пакъ нейний гласъ —
И въ менъ тѫги разбуди.

1852

НОВА ГОДИНА

На истокъ свѣтнаха зори.
Дойдете мили българи!
Ей друга прѣсничка година,
Отъ първий день начина —
Да я посрѣщнемъ и рѣчемъ:

„Добрѣ дошла, драгà калино!
Съ приятни пълна добрини;
На постътъ си мини, сѣдни,
Надеждна, либава година!
Златѝ ковчези отвори,
И назъ и нашата родина
Съсъ двѣ ржцѣ ни обдари.
Не както тази що измина,
Съ оскждни дарове,
Съ пшенични само класове,
Но съ други дарби умовити —
Да се възмогнемъ за напрѣдъ,
Въ реда па другитѣ и ний да стжпимъ въ редъ,
Да станемъ именити.

Вижъ наштѣ братя и сестри
Какъ сж прочути и почтенни;
А ний окайни българи,

Пакъ все простаци, неучѐни;
Лишени отъ такъвъ имотъ,
Незнайме сладость въ тозъ животъ.

Безъ даръ небесенъ, безъ свѣтило,
Повѣхна нашта младина,
Мъждѣйме въ мрачна тъмнина —
Загаснало, безъ свѣтъ кандило.

Въ надѣжда сме, простри ржцѣ,
Облѣй ни съ свѣтълъ даръ небесний;
Развий повитото сърдце,
Душевни сили и тѣлесни;
Заспалий нашъ умъ разбуди,
Въ пжть еликоновъ поведи, — *
Надъ назъ денница да изгрѣе
Подъ облачната тъмнота,
Да видятъ всички по свѣта
Че българский народъ живѣе. . .

СТРАШНОТО СѪДОВИЩЕ

Ужасенъ слухъ умътъ ми май!*
Гърмежи страшни зареваха,
Рѣки, морета закипяха,
Спасенье нѣма въ никой край.
На пѫть свой слънцето се спира,
Обгърнато отъ тъмнота,
Огънь се по земя простира —
Вѫвъ пламъкъ плуватъ вси мѣста.

Изъ вситѣ тъмни пещери,
Въ полета още по гори,
Гласъ трѫбенъ чува се навредъ:
„Земнете, смъртни, прѣдний гледъ;*
Кости изсѫхнали, станете,
Дѣлата всички си спомнете. . .
На тѣло пепель се сторй
И Богу ся отговорй!“

Слѣдъ тия думи заехтѣ
Адъ, гдѣто бѣсове почиватъ,
И гробища се вечь разкриватъ;
Въздухътъ страшно потънтѣ;
Окови грѣшнитѣ разчупватъ,
Къмъ страшна сѫдба съ страхъ вървѫтъ,—
Митари грозно ги отбутватъ,
Дѣла имъ като се явѫтъ.

Безстрашний духъ се побоя,
Сърдца юнашки устрашиха,
Когат' се въ равенство явиха
И славний царь, и простъ овчарь.
Що сѫ се съ сила голѣмили,
На страшний сѫдъ стоѭтъ унили, —
Имотенъ ведно съ сиромахъ
Еднакво плачатъ, викатъ ахъ!

Едвамъ се другъ тѣмъ свѣтъ вѣсти,
Очитѣ имъ да не тъмнѣятъ,
А тѣ гробоветѣ жалѣятъ,
Гробовни мрачни тъмноти.
По драга тѣмъ бѣ тазъ минута
Въ коя изгубваха свѣта,
Когат' сѣчеше смърть прѣлюта
Четътъ ни тѣхнитѣ лѣта.

Сега по лютъ страхъ отъ тогазъ;
Трепeратъ вси и горко плачатъ,
Животъ новъ сякаше не рачатъ.
Не помнятъ страшний смъртний часъ.
Сега съ охота би желали,
Сто пѫти още да умрѫтъ:
Да би въ гробоветѣ лѣжали —
Бѣда не щѣха да търпѭтъ.

Блѣстѭтъ отъ огънь небеса ..
Око доръ мигне безъ забава,
На изтокъ сѫдникъ ся задава,
Срѣдъ невидяни чудеса.
Твърдьта ужасенъ грьмъ расклати,
И кипна — огненно море,
Но щомъ се страшний Богъ зададе,
Утихна всичко и замрѣ.

Тогава въ свойта слава Богъ!
Сѣднà на своя тронъ алмазенъ —
На грѣшнитѣ да дава казънь,
Кат' сѫдникъ праведенъ и строгъ;
Една рѣчь само и свършава
Изъ праха нашто битие,
Съ една черта изобличава
Свѣтовното ни житие.

И нà, дойде отмъстний часъ —
Погледна грѣшнитѣ съ гнѣвъ страшенъ
Богъ, и прѣзъ гръмъ жестокъ, ужасенъ
Така имъ рѣче съ мощенъ гласъ:
„Идете вий във огънь вѣчний,
За мзда на вашитѣ злини!"
И тѣ на мѫки безконечни
Низпадатъ въ адски тъмнини, —

Тамъ гдѣ е огънь, димъ и смрадъ.
Тамъ гдѣто отпрѣдвѣка съска
И изъ чрева отрови пръска,
Въ отрови породена гадь;
Тамъ гдѣт' ги никой не смилѣва,
Отъ гдѣто бѣга и смъртьта,
И на плачътъ имъ дивъ внимава
Едничка само вѣчностьта.

И щомъ се свърши първий гнѣвъ,
И зеха грѣшни свойта плата,
Богъ адски порта запечата,
И да не чува тѣхний ревъ,
Къмъ праведнитѣ се обърна
И рѣче тихо съ кротъкъ гледъ:
„Елате вий, да ви прегърна,
Рай вамъ ще бѫде за напрѣдъ.

Гдѣ моя свѣтъ ще вазъ да грѣй,
И гдѣ стенанья се не знаятъ
Не хълцатъ, нито въздихаятъ,
За смърть гдѣ смъртний не жалѣй."
Приеха грѣшнитѣ мъщенье,
И праведнитѣ свойта мзда:
На грѣшнитѣ до край мѫченье,
На праведнитѣ веселба.

НА ВАСИЛЪ*

И лани въ този сѫщи часъ
Пакъ нова срѣщахме година,
А ето я че тя се мина —
Честито ли заради назъ?

Тогазъ въ надѣжди упоени;
За бѫдни просвѣтени дни
И щастие и добрини,
Здрависвахме се ний засмѣни.

Бълнувахме златѝ мечти
И въ облацитѣ съ тѣхъ летѣхме,
И пусти приказки пилѣхме
Какъ тя ще ни очиститѝ.

Наздраве чашитѣ гърмяха,
При пѣсни и при смѣхове;
Тѫги, потайни ядове
За назъ тогава чужди бѣха.

Но скоро се и тѣ явиха,
И нашитѣ мечти, дѣла
Осуетиха — и сбърчиха
Тъй яснитѣ прѣди чела.

Ей доживѣхме сетний день,
Кой съ драгость, кой съ печали, —
Но кой ще може се похвали,
Че е щастливъ билъ и блаженъ?!

Отъ край се бъхтимъ на свѣта
Съ едни мечтания лъжливи,
И жънимъ сетнини горчиви,
На разочарованость въ властьта.

Умислени и натжжени
Стоимъ срѣщу годишний край —
Като Адама срѣщу рай —
Отъ вси надѣжди ощетени.

СПОМЕНЪ*

по Н. Батюшкова

На западъ слънцето трепти, едва гори,
И въ огненни вълми мъждѣе;
Умисленъ мѣсецътъ занича прѣзъ гори,
Струитѣ си какъ Етъръ лѣе.
Заспало все, и пусти рѣчни брѣгове;
Едвамъ е чутъ като чуртѫтъ водитѣ,
И вѣтърътъ като люлѣй горитѣ
И шепни съ листове.

Самъ тука, по разбъчканитѣ камъни
На тазъ порутена направа,
Стоѭ; и мѣрка ми се между тъмнини
Слѣда отъ миналата слава:
Съсипани стѣни, обрасли трапища,
Палати срутени, съ земята уравнени,
Съ зарити гробищà.

Вредъ тишина; мълчанье мъртво въ тѣзъ мѣста.
Едвамъ едно възпоменанье
Живѣй и ме вдълбява въ сладостна мечта,
Посрѣдъ това мълчанье.
Тамъ, тамъ, кѫдѣто е обрасло съ буренакъ,
Гдѣ вѣтърътъ люлѣй пусталата коприва,

Насиломъ мѣсецътъ заритѣ си гдѣ впива
    Подъ дребний камънакъ;
Тамъ нѣкога юнакъ отъ битви уморенъ
Дома отъ старини оставалъ, —
Изпращалъ сина си на бой и, ободренъ,
    Своята сабя му подавалъ.

— — — — — — — — — — —

ПРОМѢНА

Тѫженъ съмъ; ала напрасно
Сетувате вий на менъ!
Азъ бѣхъ веселъ, съ лице ясно,
Като слънце въ майски день.

Драга бѣ на мень зорница,
Тихий чучуръ на лѫка,
Въ тъмна вечерь гласъ отъ птица
И прохладна ведринка.

Любяхъ що е сърдцу мило,
Ако когато злий разсѫдъкъ спи; — *
Милото ми измѣнило,
И сърдце ми не търпи.

Всичко мина и напрасно
Диря миналитѣ дни;
Ясно небе ми й ужасно,
Драги — нощни тъмнини;

Мили — облаци бухлати,
Ако силенъ дъждъ ручи,
Ако вѣтърътъ крилатий
Прахъ развѣва и бучи.

СЪЛЗА*

Синъ на клета страна,
Сиромахъ, въ врѣмена
Най-усилни роденъ,
Бѣхъ отъ всички прѣзренъ —
  На свѣтътъ отчуждено живѣяхъ.

Отъ дѣте въ пелени
И до тѣзъ младини,
На тжга всѣки день,
Всѣки день нажаленъ
  За животъ на свѣта не милѣяхъ.

Но небето рѣши
За да ме утѣши, —
И сълза на очи
Сѣтихъ азъ да ручи,
  Наболели гърди да облива.

И усѣтихъ се азъ
Възроденъ него часъ,
И ни скърбь на сърдце,
Ни тжга на лице,
  И душата въ отрада почива.

Днесъ не съмъ вечъ унилъ,
И животъ ми е милъ,
Иа макаръ бѣдовитъ;
Азъ се сѣщамъ честитъ
　Чрѣзъ сълзй видяхъ радость да свѣти.

Който ще да е живъ,
И въ живота щастливъ, —
Като му дожалѣй,
Той сълзи да пролѣй,
　И чрѣзъ тѣхъ възроденъ ще се сѣти.

СЛАВЕЙ

Чухъ гласа ти славей сладкогласний
Между листи въ кичести гори,
Ти посрѣщашъ мѣсецъ май прѣкрасний,
Прѣди слънце въ златнитѣ зори.
По трѣвитѣ росица алмазна,
Като бисеръ виси на гърди
Нѣжни; — менъ животътъ ми подгазна, *
И сърдце повѣхна отъ бѣди.
Помнишъ ли какъ съ тебе се надваряхъ
Да посрѣщамъ и азъ дивний май,
Какъ на твойта пѣсень отговаряхъ
Тамъ отъ рѣчний росовлеченъ край?
Какъ гласа ти прѣди да разбуди
Пъстрокрили, леки пеперуди,
По цвѣтята да се разнесѫтъ, —
Азъ събирахъ майската роса?
Ти и днесъ, другарче сладкогласно,
Съ пѣсень срѣщашъ мая; — черно зло
Твоя другъ сполетѣ и несвѣстно
Той се мѣта боленъ на лѣгло.
И не може, както въ дни минали,
Да прѣдваря слънце прѣдъ зори;

А неволно, съ сили отмалняли,
Жаденъ погледъ мѣта къмъ гори.
Прѣдъ очи ми тъменъ гробъ отворенъ
Скоро, скоро иде черний день! —
И на вѣкъ гласа ти разговоренъ,
Ще да млъкне зарадъ менъ.

ПѢТЕЛЪ И АЛМАЗЪ

Лъщѣлъ въ смѣта безцѣнъ алмазъ
И гладний пѣтлю се завтекълъ,
Поклъвналъ го и този часъ
Ядосалъ се и рѣкълъ:
„Бѫди ти лъскавъ колко щешъ, —
Защо ми си, кога не се ядешъ“!

ДАЛЕЧЪ ОТЪ СВОЙТА БАЩНИНА*

Далечъ отъ свойта бащнина,
Отъ мило първо либе,
На тази чуждата страна
И радость ми не иде.

Ахъ, весела е пролѣтьта,
Приятно е врѣмето;
Но тъменъ е за менъ свѣта
И тѫжно ми сърдцето.

Въ гората славей ако пѣй,
На жалость отговаря,
И тихий вѣтрецъ като вѣй, —
Сълзитѣ ми събаря.

Шумливи, росни вѣтрове
Тѫги не разпилявать;
Градински, полски цвѣтове,
Не ме развеселявать.

Отъ тукашнитѣ красоти
Една не ме привлича,
Къмъ тѣхъ сърдцето не лети,
Не мож' да ги обича.

ПОЗДРАВЪ*

Пакъ ида азъ да ви здрависамъ,
  Да ви честитя пролѣтьта,
Да ви рекѫ, че обнови се
  Природината красота.

Дрѣмливий лѣсъ съня прокуди,
  Отъ утреннника разведренъ,
Зората птицитѣ разбуди,
  За да възпѣятъ ясний день.

Алѣй се кичеста аглика
  По рѣкосѣнчести гори, —
Послушайте какъ чуролика
  Тамъ славея прѣди зори.

И азъ съсъ него ви здрависвамъ,
  И ви честитя пролѣтьта:
За радости я вамъ орисвамъ —
  За радость както й на свѣта.

1853

ВРЪБНИЦА

Пристига пролѣть радостлива,
Приятенъ вѣтрецъ тихо вѣй;
Ни мразъ, ни ранина мъглива,
А слънчицето топло грѣй.

Дѣчица! Вѣйчици кършете
За свѣтлий праздникъ Връбница,
Да го посрѣщнемъ пакъ съсъ цвѣте —
И съ нажалени сърдчица.

Осанна Вишнему възпѣйте,
Славянски въ робство синове, —
И съ кървави сълзи облѣйте
Срѣщалнитѣ си цвѣтове.

1854

БѪДНИЙ ДЕНЬ

Стани! Дойдохъ да ти попѣя,
Да те разбудя вечъ отъ сънь.
Стани! Вижъ слънцето изгрѣя;
Стани, погледай на навънъ!

Вижъ дървесата се развили,
Запѣли птички низъ гори;
На паша тамъ жребецътъ цвили —
Ти думата му разбери!

Стани! Все сънь, и до кога ли?
Или да спишъ си ти роденъ?
Не стига л' толкозъ гдѣт' сме спали?
Станете! Дойде „бѫдний день“!

СПОМНЯНИЕ

Жалость ме е залюлѣла
На животъ отъ първий часъ;
Надъ люлка ми майка пѣла
Тѫжна пѣсень съ жаленъ гласъ:

Клето чедо! Вечь баща ти
Въ хладни гробни тъмнини —
Ножъ душмански го пропрати;
Ти си робъ отъ пелени.

Но порасвай и прѣпасвай
Остра сабя на бедра,
И войвода за свобода
Да те видя и умра.

ЕТО МРЪКНА СЕ И ДНЕСЪ

Ето мръкна се и днесъ,
Всѣкой въ кѫщи се прибира,
И другарче за нощесъ
На лѣглото си намира.

Само ази съмъ злочесть,
Че за менъ другарче нѣма,
Пакъ самичъкъ и нощесъ
На лѣгло не ще задрѣмя.

Четери стѣни прѣдъ менъ,
Около ми все пустия. —
И юрганьтъ ми студенъ,
Ако да се позавия.

Ахъ кждѣ си дружке, ти
На душата ми душица,
Дали само съсъ мечти
Ще ме свари й днесъ зорница?

ИЗГРѢЙ

Изгрѣй, изгрѣй зора злата,
Нощьта да се прокуди,
Да се раздигне вечь свѣта —
И тя да се събуди.

Ей стѣгнахъ коня, тръгвамъ азъ —
Далекъ, далекъ ще ида:
И на раздѣлний сетенъ часъ
Поне пакъ да я видя.

И съ погледъ пакъ да ѝ рекѫ,
Въ разлѫка да не жали,
А моя образъ безъ тѫга
Въ сърдцето си да гали.

Догдѣто бѫдеме далекъ,
Единъ за другъ не чути, —
На свижданье да сѫ прѣдъ назъ
Щастливитѣ минути.

ЗАСПАЛА Е*

Заспала е — славей съ пѣсни я приспива.
Заспала е — и гърдитѣ ѝ покрива
Златъ косичникъ съ кѫдърци си распилѣни.
Ахъ, какъ грѣятъ нѣжни бузички засмѣни!

Що не бѣхъ си, дружке, тъмна сънна сѣнка,
Че да идвахъ, първо либе, съ първа дрѣмка,
Да замрежвамъ сладкогледни ти очички,
И прохлада да ти вѣя на гърдички.

Спи ми, сладка моя дружке, спи, почивай,
Забрави въ живота буритѣ горчиви.
Дано видишъ на сънь сънища блажени:
И отъ сънищата първий — сънь за мене!

БАБА ВИНЦЕ ПИЛА

Баба винце пила
И се подмладила, —
Иска да се жени
За млади ергени.
Даде мотовало,
Купи огледало,
Поотърси феса
И сватя калеса: —
Сватята проважда;
Сѣда да се сглажда.
Дѣдовата кака
За ергеня чака,
Чака и подсмърча, —
Бръчки да разбърча...
Заспала да чака —
Ето ти котака:
Баба спи и хърка
И котака мърка,
Баба пъкъ сънува,
Че съ ергенъ хортува.
Котъ ѝ гурли ближи,
И по вѣжди стрижи:
Баба пъкъ бълнува —
Либе я цалува.

1855

ПЛАЧИ . . .

Плачи, въздишай и тжжи,
Сърдце, сърдце злочесто!
Измѣна тебъ те порази,
Ти има що да плачешъ.

Азъ любѣхъ — радваше се ти,
Но всичко вечъ се свърши . . .
Въ тжга сж моитѣ мечти —
И ти тжги възлюби.

Дали ще радостна звѣзда
Надъ менъ пакъ да изгрѣе?
И да изгрѣй — отъ тазъ бѣда
Ще ме мрачи пакъ споменъ.

ВЪВЪ РОДНИЙ КРАЙ...

Във родний край съ мечти летѭ азъ често,
Живѣящъ тукъ уединенъ,
И споменътъ за любовьта злочеста,
Все съ нови рани ме ранй отъ день на день.
Тамъ мойта дружка вечъ за менъ не поменува,
И кѫдрави коси
За мене не реси; —
Съсъ пламенна любовь,
Обичния си новъ
Другарь безъ насита цалува! . .
Съсъ даръ обричванъ менъ, тя другиго дари —
А мене само споменъ
Въ сърдце остави, вѣроломенъ,
Да ме измѫчва и гори.

1857

ПОЛОЖЕНИЕ

О, защо се вие лѣйте
Горки сълзи изъ очи;
Скърбитѣ ми, ядоветѣ
Можете ли заличи?
Не можете и недѣйте,
Недѣйте се вече лѣ;
Не жалѣйте, не чернѣйте —
Всичкото е нафиле.
Богъ високо, царь далеко,
Близо черни теглила!
Зло на срѣща, зло на прѣко,
И бела подиръ бела.

НЕ СЛАВИ МОЙТА МУЗА...

Не слави мойта муза лъжний гледъ
На гиздави одѣжди,
Които прѣдъ простацитѣ невѣжди
Показватъ говедаря кметъ.
Немога азъ за вѣтъръ никого да галя
Имàлъ билъ нѣкой си пари,
Или се съ дрехи косери * —
За туй не ще му позахваля.
Какъвъ си ти, що сѝ не питамъ,
Ни дали си отъ знатенъ родъ:
Достоенъ ли си? — тъй почитамъ.
Въ прахъ прѣдъ кумиръ се неповалямъ,
Ни за угода пъкъ захвалямъ;
Добра е на гледъ
И тиква на плетъ...
Да видимъ, я какво си сторилъ?
Направилъ ли си добрина
На нашта клета бащина,
Кат' си се тъй подзелъ и ококорилъ?! —
Имотъ и празенъ салтанатъ
Простаци само блазни.
На менъ сж тѣ умразни!
За мене добродѣтелний е най-богатъ —
Магарето си е магаре,
Макаръ и носило пари съ товари:
Тамъ гдѣто трѣбва съ умъ да се рѣши,
То тамъ похлопва съ дълги си уши.

— — — — — — — — — — — —

МОМЧЕ, УМА СИ СЪБЕРИ

Момче, ума си събери!
  Млъкни и се смири!
Добро съсъ присмѣхъ се не лучи;
Народъ се съ сатира не учи.
  Отъ този страшенъ занаятъ
Кажи че друго нѣма да остане,
Ще си завъдишъ салъ душмани —
  Да има що да те е ядъ.
Ще каже всѣкой зарадъ тебъ: той нѣма ума.
  Тозъ присмѣхулникъ ли злочестъ?!
На обществото той е чума;
  Той лае, хапи като псе.
  Я вижъ го какъ се впива!
Я чуй какъ се присмива!
  Махни го татъкъ този лихъ!
За да сглоби едничъкъ стихъ
Не гледа той нито баща си,
Току стихътъ си да подкваси —
Слѣдъ ритма ритма да кълси.
И тозъ да пишешъ който те гласи,
Когото ти почиташъ за приятель,
Пакъ той ще бѫде първий твой прѣдатель,
  И не че само ще те прѣдаде,
  Но ще наднади, за да подкладе.

— — — — — — — — — — —

Незнаешъ ли, че сатира гльчлива
  На туй врѣмѐ докарва зло,
И за едничка думица горчива
  Изтегляшъ злоби сто?
Или умътъ ти тъй те блазни,
  Че има кой да те цѣни
И отъ клеветници омразни
  Да те закрий и настани?
Не вѣрвай, всѣки ще се начумери,
  И вмѣсто да се притече
Да те закрили, съ ядъ ще ти рече:
  Все ти ли се намѣри!
За тебъ немà ли друго какво годѣ,
  Ами отиде и оноде?! . . .
Хж! сърбай днесъ каквото си дробилъ. . .
  Махни се недѣй се мѣси . . .
Ти трѣбваше да си знаилъ,
  Въ кои денье, въ кое врѣме си . . .
И право! Що таквизи пишешъ ти пѣсни,
  Защо все стихове да правишъ?
Ил' мислишъ хорскитѣ злини
  Съсъ тѣхъ ще да поправишъ?
Тежкó ти, стихотворче лудо!
  Ти гдѣ си чулъ таквози чудо?
Да кажеме, че ти изобличи
  Грабителя за татства и злодѣйства,
Оплака горко клетитѣ семейства.
  Какво постигна съ твоитѣ рѣчи? . . .
Да ли тозъ хищникъ се остави,
  Защото ти го укори,
Грабителство вечъ да не прави,
  Свѣтътъ съсъ злоби да н' гори?
Не, не; не ще да знай отъ тебе,

Ти викашъ, той пъкъ си слухти,
Отърва на сирмаситѣ и хлѣба
И гледа салъ да нагости
Тогози, който нему трѣба.
Не си губи ума, нито перо хаби,
Вълкътъ отъ дюкянье не зима.

— — — — — — — — — —

Но ти за друго протрѫби,
Противъ развратъ перо наточи
И простотата злѣ нарочи . . .
Какво ли и отъ него? — празенъ трудъ!
Ще кажатъ пакъ и тука: ти си лудъ . . .

— — — — — — — — — — — —

Тозъ ще се е наелъ свѣта да учи,
Отвѣтъ псувня я присмѣхъ ще получи.

1858

***

Гете

Отивашъ си ти вечъ отъ мене,
Усамотенъ оставамъ азъ —
Но и въ това усамотенье
Ечи ми твоя сладъкъ гласъ!

Какъ пжтникъ сутринь гледъ издига
Къмъ съзорени небеса,
На сладкопойна чохвърлига
Отъ гдѣто чува се гласа, —

Така и азъ съ сърдце стѣснено
Се вглеждамъ къмто далнини,
Къмъ тебъ възивамъ нажалено:
Върни се пакъ при менъ, върни!

ДО КРАЙ ЛИ МЕ ОСТАВИ

До край ли ме остави ти,
Едничка моя радость —
За тебе въ жалби и мечти
Да губя мойта младость?

Какъ весело на божий свѣтъ
Е зарадъ всичко живо,
А само зарадъ мене клетъ
Е жалостно и криво!

Кѫдѣто да погледна азъ —
Да гледамъ нѣмамъ сила;
Въвъ тайни мисли всѣки часъ
Летѭ къмъ мойта мила.

Блѣстѭтъ звѣздицитѣ всегда
Въвъ небеса далеки,
Но мойта миличка звѣзда,
Изгасна тя навѣки . . .

Догдѣто ми блѣстеше тя —
Надъ свѣтила свѣтило,
Приятенъ бѣше ми свѣта
И всичко бѣ ми мило.

ПѪТНИЦИ И ПСЕТА

Късно по вечеря двама пѫтници вървѣли,
Приказка за работа поели,
Ето изведнъжъ връзъ тѣхъ
Паленце изкача — джафъ!
А слѣдъ него друго, второ че и трето,
Лавнали сѫ вситѣ селски псета.
Тукъ единъ отъ пѫтницитѣ се навелъ,
Камъкъ взелъ.
Остави ги, другия му казва:
Тѣ не млъкватъ, бар' недѣй ги повече раздразва;
Тѣ да джавкатъ, ний да потърпимъ,
И на пѫтя си безъ страхъ да вървимъ.
Азъ природата имъ зная; —
Нека се налаятъ . . .
И наистина, попристѫпили напрѣдъ
Крачки петдесетъ, —
Псетата да сѣкнуватъ почели,
И съвсѣмъ най-сетнѣ замълчели.

Прѣдъ завистникъ нѣщо щомъ се появи,
Ще залае, ще покръкне;
Ти на пѫтя си върви —
Ще полае и ще млъкне.

1860

БОРБА ЗА ЦАЛУВКА

„Чакай моля! Дай ми воля
Салъ веднъжъ."
— Стой, не, чакай! „Съсъ, не крякай."
— !! Тамъ не дръжъ.

„Ухъ, каква си. Що се уплаши?"
— Ахъ недѣй!
Ще чуй мама, че сме двама...
„Тя кждѣ й?"

— Ей я горѣ... Ще отворя!
„Ц' да н' си!"
— Ида ей ме! Стой недѣй ме;
Пъй че си!

„За хатъръ си!" — Ба добъръ си!
— Чакай пакъ.
„Ще те блъсна!" — Ще откъсна!
„Амчи какъ!"

— Ще те стисна! „Азъ ще писна."
— Въ добъръ часъ!
Чункимъ шавамъ, не оставашъ,
Зная азъ:

Друга моли — да отволи
И по сто!
„Брава, брава! Чева става?
Тъй ли й то!“

— Що да сторя? Азъ се моля —
Ти не щешъ!
„Нà да цукнешъ, че да пукнешъ —
Да унѣмѣйшъ!“

НАПОМНЯНИЕ

Ето, Петко, остарявашъ,
Видишъ вече побѣлявашъ,
  Гасне младий, буйний жарь.
Нал' осѣщашъ и кръвьта ти
Кат' ти казва толкозь пѫти:
  Петко, Петко вечъ си старъ.
Младинитѣ забрави ги,
Цалувкитѣ остави ги,
  Не мисли вечъ за любовь.
Да посрѣщашъ съ черна жалость
Горчивата тежка старость,
  Отъ сега бѫди готовъ.
Тебъ пѣсни ти не приличатъ,
Нито китки вечъ те кичятъ —
  Минаха се младини!
Нинѣ гробъ те наближава,
Нинѣ смърть те призовава,
  Нинѣ тежки старини!
Бар' отъ сега приготви се
Отъ свѣта вечъ отречи се
  Сбогомъ, сбогомъ му кажи.
И кат' мислишъ старостьта си,
За разтуха на скръбьта си,
  Ти сълзитѣ задържи.

ИЗВИНЕНИЕ

Ба! Какви сте вий луди,
То е челякъ да се чуди
  Съ този ваши глупъ съвѣтъ!
Санкимъ като побѣлявамъ,
Има л' нѣщо да мѣнявамъ?
  Та що има отъ бѣлъ цвѣтъ?
Бѣло й бѣлото кокиче,
Но го всѣка млада киче,
  По глава си го реди.
Драга е и бѣла ружка,
Но бере я мойта дружка
  И я туря на гърди.
Цвѣтя още други бѣли
Колко ищешъ нацъвтѣли
  И природата красѭтъ.
Та и мойтѣ косми, злѣ ли й,
Дѣт' сѫ рано побѣлѣли?
  Буенъ жаръ тѣ не гасѭтъ.
Отъ любовь ме не лишаватъ,
На цалувки недодѣватъ . . .
  Що казвате че съмъ старъ?
Ощ' кръвьта ми е горещa,
И сърцето ми усѣща
  Пръвния младежки жаръ.

Побѣляватъ ми космитѣ,
Но заякватъ ми коститѣ —
  А и то е единъ даръ.
За това и да бѣлѣя,
Отъ да либя и да пѣя
  Ази нѣма да се спрѫ.
Щото колкот' побѣлявамъ,
Толкозъ повечъ либавъ ставамъ —
  И ще либя доръ умрѫ.

1863

КОНТЕТО

Едно конте, контаренте,
Прѣмѣнено,
Уредено —
И стъкнато, хе... парленте!
Нагиздено съсъ прѣмѣни,
Сякашъ булка ще се жени,
Та се мѫдри и каръчи,
И постѫпва и се пѫчи, —
Споредъ както че прилѣга
На Михаля да го стѣга.
Салъ се пери и се роши
Съсъ чепици и галоши,
Съ панталони френски шити,
Съсъ жилетка, съ вратовръска,
Съсъ златъ синджиръ, да се лъска;
Свиленъ поясъ му на кръста,
И златъ пръстенъ му на пръста.
А повече да хареса,
Все на криво носи феса,
И космитѣ си съ помади
Салъ ги маже и ги глади
И подъ феса ги притиква —
Да прикриватъ празна тиква.
Но кънти ваджия пуста,
Щото нѣма въ нея чувства.

1864

ПИЯНСКА МОЛИТВА

О Бахусе, ти Боже нашъ,
Що давашъ винце, пелинашъ,
Прѣдъ тебъ припадамъ прѣклоненъ
И край кальта потърколенъ;
Ще славя тебе азъ Творца
Съ таквизъ поклони до конца.

За наша радость, далъ си ти
Гроздъ сладкосоченъ да цъвти,
Отъ него вино да се лѣй —
Сърдцата ни да веселѣй!

Но, пуста наша земна честь,
Коремътъ ни едвамъ ли шестъ
Оки да може да сбере;
За туй, ти вижъ стори добрѣ
Кормето ни разширочи!
И заповѣдай и речи,
Отъ туй питье да сбира то
Окици пълни баремъ сто.

И пакъ те молимъ, Боше нашъ,
Опрѣдѣли ти както знашъ,
На мѣсеца поне веднъжъ

Да иде винце вмѣсто движдъ, —
Да може всѣки сиромахъ
Да пий навѣра и безъ страхъ.

А противъ тѣзъ невѣрници,
Що ти не служатъ съсъ шюлци,
Потопъ задай отъ туй питье —
Да се издавятъ въ него тѣ;
Пъкъ ний за твоя слава и честь
Да се нарѣжемъ пакъ и днесъ.

ОПИТВАЙ СЕ ПАКЪ

Туй да ти е все въ умътъ:
  „Опитвай се пакъ!"
Би не случи първи пѫть,
  Опитвай се пакъ, —
Покажи че си юнакъ!
Дръжъ се, ти щешъ побѣди,
Само постоянъ бѫди —
  Опитвай се пакъ!
Не може ли отведнажъ, —
  Опитвай се пакъ!
Ако пъкъ го ти не знашъ.
  Опитвай се пакъ,
Както могатъ другитѣ,
Тъй съ търпенье мож' и ти,
Да н' останешъ тъй простакъ,
  Опитвай се пакъ!

1865

СИЛНИЯ

Силенъ е този, който въ гоненье,
Въ нужди и скърби има търпенье,
И го не плашатъ хорски навѣти, —
Че въ свойто сърдце дири съвѣти.

Славенъ е този, който не трепва,
Че го подлеца съ хули връхлетва;
Подлий похулникъ малко се радва.
Вѣчно се радва святата правда.

Блаженъ е този, който се труди,
Правдата словомъ въ дѣло да гуди:
Той не осѣща тягость на совѣсть,
Кат' се озърне на свойта повѣсть.

Що сѫ за правий тежки навѣти —
Все и прѣзъ тѣхъ пакъ правдата свѣти...
Правия съ правда почитъ добива,
Съ подлости подлий посраменъ бива

ПѢСЕНЬ КОГА СѢЯТЪ ЦВѢТЯТА

Легни си, мало зрънчице,
Въ тихо и хладно гробченце,
Легни си въ земна постелка!
Азъ ще насипя надъ тебе,
Милинко мое зърненце,
Сура земица до толкозъ,
Колкото никакъ отгорѣ
Ти да не бѫдешъ видѣно.

Ахъ, ако би ти знаяло,
Туй що съсъ тебе азъ правя;
Ако би езикъ имало,
Ти би съсъ сълзи казало:
„Нѣма азъ вече никога
Нито небето да видя,
Нито тазъ мала градинка,
Ни това ясно слънчице!“

Я недѣй тѫжи, малчо мой,
Вижъ, меко ти е постлано,
Хубавинко е легало!
Скоричко ще се наспинкашъ,
Ще станешъ, ще се събудишъ,
Ще бликнешъ и ще изникнешъ,
Божия свѣтъ щешъ да видишъ;

Съвсѣмъ изново родено,
Ще цъвтишъ младо, зелено.

День ще настане — и ази
Тъй, като тебе, ще легна
Въ хладна постелка, студена,
Тъй ще покрие и мене
Черната земя, кат' тебе;
Но изъ тозъ тихъ гробъ и мраченъ
Азъ ще възстана, ще стана
Още по-добро създанье, —
Господъ когато изволи,
„Бѫди пакъ“ само да каже.

ГЪРДИТѢ ТЕЖКО МЕ БОЛЯТЪ

Гърдитѣ тежко ме болятъ
И тжжни мисли ме морятъ,
Почивка искамъ отъ свѣтътъ;
Умътъ озлобенъ, ние тѣло,
Ядъ на сърдцето ми лежи,
И все що на душа тежи,
Въ животътъ ми е свирѣпѣло!

Кждѣ да бѣгамъ отъ това? —
Отъ тѣзъ гръмливитѣ слова:
„Добри сме всинца ний и прави;
Тозъ е прѣпълненъ съ чистота,
Достоенъ е да се прослави!“
Ахъ, опъкъ станалъ вечъ свѣта!
Съвсѣмъ затрита съвѣстьта,
Умрѣлъ срамътъ; и въ тъмнота
Лъжата царствува свободно.
Позорътъ никой не казни,
И нѣми наштѣ живи дни; —
Не плаче никой всенародно.

И мжченици между назъ
Не се намѣрватъ въ този часъ.
Извикай: „Братя помогнете“
И отвѣтъ нѣма да те слете . . .

Обречени сме ний на мракъ,
Бои се наший духъ отъ зракъ.

Мож'би въздухътъ не помага
Чувствителность да се развий.
Туй дѣт' да гине — то цъвти,
Питай се съ ядовита влага;
Дѣт' да цъвти — то рони цвѣтъ
И мре отъ жалка смърть.

***

Кому ли тѣ не сж умразни —
Тѣмъ на готово всичко дай,
А тѣ да си живѣятъ празни,
Безъ полза зарадъ родний край.
Тѣмъ идеалътъ е шкембето
И сибаритския рахатъ...
Доколѣ ще търпи небето
Такава безполезна гадъ!

1866

Мудно ходи нашто врѣме;
Мина вече наший редъ...
Зрѣй отсега младо племе,
Съсъ надежди за напрѣдъ.
Назъ неволи наддѣлѣха —
Вази тѣ да не смутѭтъ...
Уморенитѣ заспаха,
Живитѣ — тѣ нека бдѭтъ.

Срамъ томува който тѫжи,
Че въ свѣта й минутенъ гостъ, —
Слава, въвъ рѫка съ орѫже,
Който бди на своя постъ.
Туй що старитѣ зачнаха,
Млади ще го вкаратъ въ пѫтъ...
Уморенитѣ заспаха,
Живитѣ — тѣ нека бдѭтъ.

Почвата е вечъ готова,
Сѣйте пролѣть дори грѣй —
Сѣмето на право слово
Съ врѣме да класи и зрѣй
Ето нови дни настаха,
Тѣ на смѣна ви зовѫтъ...
Уморенитѣ заспаха,
Живитѣ — тѣ нека бдѭтъ.

ЕСЕНЬ

Ю. Жадовская

Самси умисленъ ходя изъ градина,
И подъ нозѣ ми жълтий листъ хрущи,
Лѣй есеньта прѣдзимна хладовина,
За миналото лѣто ми шумти;
Говори ми съ повѣхналото цвѣте,
Съсъ тѫжний видъ на блѣдитѣ полета,
Съ усърналитѣ жалостни гори,
И съ дългитѣ студени вечери,
Съсъ всичката си хубость, днесъ тѫжовна: —
Скърбьта тъй на душата ми напомня
За тѫжний край на хубавитѣ дни
Отъ моитѣ цвѣтящи младини,
За туй сърдце що толкозъ скѫпо плаща,
А толкози за малко го владѣй, —
За всичко туй назадъ що не повръща
Живота — тозъ жестокий чародѣй.

ОТВѢТЪ

Съ лъсть, съ клевети и съ низко раболѣпство
Не съмъ азъ търсилъ слава на свѣта:
Съ мюзевирликъ, съ интриги, съ непотрѣбство
До днесъ не съмъ осрамотилъ уста.
Прѣдъ егоисти, горди господари,
Глава не сведохъ, нито ще сведѫ,
И по умътъ на нѣкой мухари *
Азъ никога не ще се поведѫ;
На крѣслювци, подкупни вѣстникари,
Викътъ, гръмътъ не имамъ за бѣда.
На пѫтя си, макаръ че горестно, но честно
Пакъ ще вървѭ, каквото съмъ вървѣлъ;
Да дума кой що ще, да прави що му й лесно,
Да служа роду си — това е моя дѣлъ

ЛИБЕ И ЗМИЯ*

Х. Хайне

Мойтѣ пѣсни ядовити —
Какъ ли ядъ да нѣма въ тѣхъ?
Тукъ животътъ ми честитий!
Дружке, ти прѣвърна въ прахъ!

Мойтѣ пѣсни ядовити —
Какъ ли ядъ да нѣма въ тѣхъ?
Змии сж въ сърдце ми впити:
Дружке, въ тѣхъ и тебъ съзрѣхъ!

НАГЛАСА

Щомъ дочуешъ, мило нане,
Първи пѣтли че пѣѭтъ,
Услушай се, дай вниманье,
Дали вашʼтѣ всички спѭтъ.

Ако спѭтъ, добра е сгода
Да побѣгнеме нощесъ;
Подъ прозорци азъ ще дода,
Ще подсвирна, ти излѣзъ . . .

Ако видишъ, че баща ти
Промърмори въ полусънь: —
„Нѣкѫдѣ ме мама прати, —
Ще излѣза малко вънъ.“

Ако майка ти пъкъ стане
И те пита на кѫдѣ?
Да ѝ кажешъ, мило нане,
„Вънка дружка ми доде.“

Ако ли те братъ угади:
„Ще отида на вода.“
Ако той се съ тебе свади, —
Стой си, не прави бѣда . . . .

Пѣтли пѣха . . . Анка тръгна,
Въ сънь се никой не свѣсти:
На край село пушка гръмна,
Че отиде тя вѣсти . . .

КЛЕТНИКЪ

А. В. Колцовъ

Седна, вечерямъ,
Мисъль ме зема:
Какъ ще се мине
Въ тозъ свѣтъ самичъкъ! —
Нѣмамъ, горкана,
Млада невѣста;
Нѣмамъ, азъ клетий,
Вѣренъ приятель,
Ракла съ парици,
Топло копторче,
Кбнецъ ни волецъ,
Плугъ нито рало;
Нѣмамъ, та нѣмамъ, —
Нищичко нѣмамъ!
Съ нѣманье вѐдно
Далъ ми бѣ тейко
Салъ една дарба —
Сила юнашка!
Ахъ, та и нея
Горестна нужда
Вече стопи я
Въ работа чужда.

ТРИ РАНИ

Три сѫ рани, шо сърдце ми тровятъ:
Първа рана е любовь невѣрна,
Втора рана — дружба лицемѣрна,
Третя рана — пъклення завидъ!
Първата я съ врѣмето разтушихъ,
А втората съсъ великодушье,
Но третята рана най-голѣма —
И у гроба миръ отъ нея нѣма.

НАПРѢДЪ

по А. Н. Плещеева

Дружино! дружно да дадемъ ржцѣ,
Найднó напрѣдъ да тръгнемъ съ ново рвенье;
Съюзътъ ни да крѣпне, да расте
Подъ знамето на свѣтлото ученье.

Нито кумиръ, нито пъкъ свѣнъ и страхъ
Да имаме тукъ долу на земята;
Прѣдъ никого да не лежиме въ прахъ,
Ни за хатъръ, ни за заплата.

На правдата съ рѣчьта ний да разимъ
Жрецитѣ на грѣхътъ и на лъжата;
Заспалитѣ си да разбудимъ братя
И съ тѣхъ отъ бой на бой да полетимъ.

Като звѣзда свѣтлива, пжтеводна,
Да свѣти намъ светата истина....
И вѣрвайте, че дума благородна
Въ свѣтътъ не се изгубва ни една.

ОСЕЛЪ И СЛАВЕЙ

Оселко видѣлъ славейка
И казва му: „Я чувай, братко,
За тебъ съмъ слушалъ азе-ка,
Че пѣешъ хубаво и сладко;
И много ми се иска менъ:
Да видя ти какви маками пѣешъ,
И колко масторски умѣешъ.“
И славейко на туй кат' се призрѣлъ,
Изкуството си да покаже, ей запѣлъ:
        Зачуроликалъ, записукалъ,
Гласътъ си скършено завилъ и заосукалъ;
        Ту прѣмалнявалъ излека,
И счувалъ се кат' свирка на лѫка,
Ту отведнъжъ пакъ зачестявалъ
И чипъ-чи-чипъ-чи задребнявалъ,
Та съ ясенъ гласъ горитѣ огласявалъ.
И всичко слушало тогазъ
Славейковия чуденъ гласъ:
Утихнали сѫ вѣтровцетѣ
И птичкитѣ млъкнàли;
        Овцетѣ
        Глъхнàли;
Овчарката, овчерьтъ
Не шукватъ, салъ усмихнато
Споглѣдватъ се и къмъ ухó
        Съ пръстъ мѣрятъ.

Пѣлъ славейко, изпѣлъ,
А строгий критикъ киръ Оселъ,
Тъй както билъ се понавелъ,
Та слушалъ,
И мусялъ се и душалъ
И разкроявалъ съсъ уши,
Изпъналъ се и да рѣши.
Рѣшава и отрѣзва,
И зинува, та казва:
„Добро! За тебе право мож' се рѣ,
Че пѣешъ доста ти добрѣ;
Но туй е само жалко,
Че се не знаешъ съ наший псалтъ, —
Да си поучилъ ти отъ него малко,
Да видишъ салтъ
Какъ би се още изтъщилъ . . . оставей . . ."
Кат' чулъ тозъ сѫдъ, горкия славей,
Хвръкналъ въ далечни хе-е страни —
Прѣзъ деветъ пусти планини

—

И нази Богъ да пази
Отъ критикари
Като тева магаре.

НА СЕЛО

И. Никитинъ

Вонь, задуха, димъ изъ кѫщи,
Гдѣто стѫпишъ смѣть;
По полици тамо вкѫщи
Паяжина вредъ.
Изба, окадено тремче;
Хлѣбъ коравъ, вода;
Баба кашля, дѣте хленче, —
И животъ бѣда.
Доръ си живъ тегли, мѫчи се,
Неокаянъ си умри...
Тукъ ела, вижъ и учи се
Какъ се вѣрва и търпи.

ПЪЛНА ЧАША

Ю. Жадовская

Ти безстрастенъ не зови ме,
Ни безчувственъ, ни суровъ,
На сърдце ми много̀ има
Състраданье и любовь.

Но кога съмъ прѣдъ народа,
Азъ се вардя и таѭ,
Равнодушенъ ужъ да ходя,
Болката си да н' явѭ.

Тъй върви прѣдъ господаря,
Съсъ стѣснено въ страхъ сърдце,
Рабъ, що носи и привардя
Пълна чаша във ръцѣ.

ТРУДЪ ЗА ТРУДЪ

Сутринь! Въ градъ и въ село всѣкой се събужда,
Става, тръгва кой босъ, кой обутъ;
Всѣкой ходи, всѣкой тича, все отъ зоръ, отъ нужда...
Нѣма мира, нѣма почивъ, непрѣстанно трудъ.

Пладнѣ! Всѣкой на работа по пазарьтъ;
Натискъ, блъсъкъ, кракъ до кракъ и бутъ до бутъ.
Тозъ се пъне, онзи пада и все се надварятъ —
Нѣма мира, нѣма почивъ, непрѣстанно трудъ.

Вечерь! Пакъ се не прибиратъ всички въ кѫщи,
Обикалятъ кой за плячка, кой за блудъ...
И замръкналъ пѫтникъ тъмнинитѣ бъщи...
Нѣма мира, нѣма почивъ, непрѣстанно трудъ.

Срѣдъ нощь! Тихо, и въ градъ и на село
Ахканье, стенанье тукъ и тамъ е чутъ...
Бди надъ болно дѣте майка съ блѣдо чело....
Нѣма мира, нѣма почивъ, непрѣстанно трудъ.

А защо тѣзъ грижи? Този трудъ защо ли?
Суетѭтъ се уменъ, хитъръ, глупъ и лудъ,
Все за нови мѫки, ядове, неволи...
Нѣма миръ, ни почивъ, само вѣчно трудъ за трудъ.

ПОЕТЪ*

Н. Языковъ

Върви въ свѣта, да чуе той пророка,
Но святъ, величественъ бѫди въ свѣта!
Награда не търси; и на порока
Недѣй цалува сладкитѣ уста.
Привѣтно л' грѣй къмъ тебъ денница,
Черъ облакъ ли връхъ тебъ се е съвзелъ,
Бѫди ти чистъ каквото гълѫбица,
Смѣлъ и отваженъ катъ орелъ.
И стройни звукове и строго-прави
Гръмливи струни да ечѫтъ безъ страхъ;
Въ тѣзъ звукове рабъ мѫки ще забрави,
И царь Саулъ ще се заслуша въ тѣхъ.

ОРЕЛЪ И РАКЪ И ЩУКА

Орелъ и ракъ и щука,
По нѣкаква си случка,
Таквазъ имъ работа дошла
Да теглятъ наедно кола.
И ето тѣ се впрѣгатъ,
Напъватъ се, напрѣгатъ —
Е тъй, че ще се пукнатъ чакъ,
А пуститѣ кола не мръдватъ пакъ.
    Тѣ можаха покара
Най-лесничко товара;
Но нà! Орелътъ, кат' крилатъ,
Все теглялъ на високо,
Киръ рачо теглялъ на назадъ,
А щуката — въ дълбоко. . .
Кой кривъ, кой правъ незнамъ:
Товарътъ и до нинѣ тамъ.

— Несговорни дружина
Немогатъ си почина.

ЦАРИГРАДСКОТО УСТИЕ

Хладенъ е вечерь и росенъ,
Мѣсецътъ горѣ възлѣзва;
Отъ минарето високо
Младъ меезиминъ* протака
Пѣсень вечерна, етсия.*
Дълги, се дълго простиратъ
Сѣнки отъ пъстри палати,
Както тѣзь сѣнки грамадни
Нощемъ вѣдитѣ що правятъ;
Тукъ свѣтилà сѫ свѣтнали,
Гласове татъкъ екнали;
Тамъ кипариси сгѫстени
Гробно ми вардятъ мълчанье.
Въ лъскаво свѣтло зеркало
На море невълнувано
Лъскави, свѣтли ялмази,
Отъ небе широ, безкрайно —
Грѣйнали отражаватъ се!
Тукъ жаловито потрепватъ
Листи върбови зелени,
Тамо нà капе, улита
Цвѣтъ отъ калинка завѣхналъ;
Тукъ лети мирисъ отъ цвѣте,
Тамъ пеперуда, вижъ, дрѣме
Въ пазви цвѣтущи на шипокъ!

О, какво мѣсто врачовно,
О, какъвъ въздухъ вълшебникъ,
Всичко е сласти та страсти!
Чуйте славея какъ пѣе,
Сладката пѣсень любовна!
Здравствуйте, о, поетични
Златни Тракийски приморья! —
Вазъ, що ви тъпчатъ потулно
Двой по двой млади влюбени...

1867

ОПЪКЪ СВѢТЪ

Опъкъ станалъ този свѣтъ —
Само който е богатъ,
Той е личенъ и познатъ,
Той е кумъ и сватъ и братъ,
И да нѣма вькъ заслуги —
Щомъ кат' има власть, имотъ,
Пакъ е по-почтенъ отъ други.
Отъ какъвто да е родъ, —
Гърбавъ, грозенъ, кривогледъ
Той е либавъ и приетъ,
Уважаванъ и угоденъ
И високо благороденъ, —
Нему всички се подмазватъ,
Отдалечъ го съ пръстъ показватъ.

Сиромахъ ли, безъ имотъ —
Ако би щешъ царски родъ,
Брайно, съ благородство голо
И аярътъ бива долу.*
Гиздавъ билъ си, хубавецъ,
Като слънце имай лице,
Уменъ, ученъ колко щешъ,
Снимай съсъ уста звѣздици,

Брайно, нѣмашъ ли парици —
Ти си просто диване,
И си още . . . какво не!
Да, съсъ своята нищета
Ти си май отвънъ свѣта.

1869

ЗЕНИЦА

П. Прерадовичъ

Като мина Милици край двори,
И озърна двори и прозори —
Двори ми се чинатъ бѣло лице,
А прозори — на лице очици.

Като мина Милици край двори,
И озърна двори и прозори:
На прозори спазя ли Милица —
На окото виждамъ и зеница.

* * *

Слушай, дружке, дай ржчица,
Тука на сърдце я дай,
Та да видишъ то въ неволя
Зарадъ тебе какъ играй.

Все за тебе, мила дружке,
Все за тебе — и до край.
Ти откакъ си на сърдце ми —
То, горкичко, миръ не знай.

Съжали . . . или сърдце ти
Що е жалба и незнай, —
И това що го милѣе
Зарадъ него то нехай?

* * *

Не растжтъ саминки въ поле цвѣтоветѣ,
Нито птички пѣятъ сами въ пролѣтьта;
Безъ сърдце другарско, тежки сж деньетѣ,
Тежъкъ безъ надежди животъ на свѣта.

И ти, мое ясно, несравненно цвѣте,
Смъртьта покоси те съ ледена ржка, —
Безъ врѣме усърна, безъ врѣме улетѣ,
И на мене само завѣща тжга.

Не растжтъ саминки въ поле цвѣтоветѣ,
Нито пѣятъ птички сами въ пролѣтьта;
Безъ сърдце другарско тежки сж деньетѣ,
Тежъкъ безъ надежди животъ на свѣта.

1870

НЕ ПѢЙ МИ СЕ

Не пѣй ми се. И защо ли да пѣя,
Въ тѣзъ години азъ въ каквито живѣя!
Какъ се пѣятъ славни пѣсни за стари,
Тамо гдѣто днешнитѣ сѫ заспали?
Какъ се слави древня мѫдрость, юнашство,
Тамо гдѣто днесъ отъ тѣхъ е сирашство?
Пѣялъ билъ съмъ и стихове нареждалъ,
Коя полза и каква ли надежда,
Като нѣма кой да слуша, разбира
Туй що пѣя, туй що дрънкамъ на лира?
— Като нѣма въ трудъ поету награда,
Чезне пѣсень, фантазия отпада.

* * *

Ахъ, напразно старъ се споменъ тъй сили
Да направи пѣснитѣ ми прѣмили!
Вечъ за пѣсни миналото не пита,
Сегашното — люби лира разбита...
Славни пѣсни днесъ нито сѫ възможни;
Вечъ за слава достойнитѣ измрѣли,
А живитѣ кат' че не сѫ живѣли —
Нечувственни, равнодушни, нищожни...
— Народъ, който глухъ на пѣсни остава,
Глуха вѣчно за него е и слава.

* * *

Кой да слуша, като не се намира,
Ще окачж нѣмата си азъ лира,
Тамъ въ безводни и ронливи долини,
На безродни и бодливи глогини . . .
Нека тамъ ѝ вѣтрецъ струни подрънва,
Нека глухо съ звукъ на жалби покънва,
Доръ настане другъ родъ съ чувство по-знойно, —
Ново врѣме, по за пѣсни достойно . . .

7 Септемврий.

ТОГАЗЪ ПОНЕ

Я чуй, какъ сладко шумоли
Вечерната прохлада!
Какъ тѫжно-тѫжно ръмоли
Ручейка край ливада,
Тече и си върви.

Вижъ, блѣдо-свѣтлата луна
На пѫтьтъ си отива,
И сладкозарна свѣтлина
По равнини разлива,
По сѣнчести гори.

Тамъ славейко е затрептѣлъ,
Между дръвя листнати,
И сладкозвучно е запѣлъ
Пѣснитѣ си познати:
Чип-чип... и спий! спий! спий!

Ей стонъ, ей другъ. Чуй какъ ехти!
Какъ нѣжно чуролика...
Прѣсяква, млъква, пакъ счести,
И кърши си езика —
Другарчето си да приспи...

Вредъ тихо. Излека чурти
Тамъ чучорътъ прибрѣженъ,
Вечерникътъ съ листа шумти,
И счува се кат' стонъ болѣзненъ
    На мънинко дѣте.

Таквизъ за либенье нощи,
О, дружке, Богъ дарява
На тѣзъ, що имъ животъ цъвти,
И пролѣтъ украсява
    Златитѣ имъ денье.

Но азъ злочестъ съмъ билъ въ свѣта,
Отъ менъ то бѣ далече...
Днесъ на животътъ ми свѣщьта
Мъжди, гаснѣе вече:
    Настава моя срокъ!

Клюмнàлъ — ознобена трѣва;
Ни младъ съмъ вечъ ни бодъръ;
За мене се приготвува
Носило — браченъ одъръ,
    И мраченъ гробъ — чертогъ.

Твоитѣ сладки очици
Тогазъ поне, о, дружке,
Дано поронятъ двѣ сълзи
За менъ, о, сладка душке, —
    На тебъ не милъ, не радъ!

Тогазъ поне — подиръ смъртьта,
Смисли и съжали ме,
И съ твойтѣ чиститѣ уста
Ти мъртавъ цалуни ме —
    Поне кат' милъ, сжщъ братъ.

И ахъ, дано би за напрѣдъ
Всѣкъ чучоръ, всѣкой славей,
Прохлада нощна, лунний свѣтъ
Въ тебъ споменъ да поднавятъ,
    Да бждатъ поводъ новъ,

За да ме смисляшъ всѣкой пжть,
Доклѣ че бждешъ жива,
Да н' ти излѣзва изъ умътъ
Тозъ, който въ гробъ почива
    За твоята любовь.

МОЙТО ПОЛОЖЕНИЕ*

Нека чуе мама,
Нека знай за мене;
Нищо нѣма срама
Въ мойто положенье.

Ако съмъ затворникъ,
Азъ не съмъ злосторникъ;
Нито съмъ измѣнникъ,
Прѣдатель, невѣрникъ.

Ето що извършихъ:
Правда азъ потърсихъ,
Търсихъ и намѣрихъ:
За резонъ — тъмница,
За управа — мѫки.

Не съ лукави срѫки,
Не съ насилство, съ брадва,
Но съ чиста дѣсница,
Съ право человѣчно
Търсихъ тази правда...

А дали ще вѣчно
Въ затворъ да живѣя,
И тукъ да изтлѣя —
Нека туй не мисли
Мойта мила майка,
Нека се не вайка —
Праведенъ е Вишний!

1871

КУКО И ПИПЕ

Ехъ, че какъвъ си, ти байно Петльо!
Бре хубавелякъ! Бре лице свѣтло!
Сжща гидия кат' се наперишъ,
Кога постжпяшъ — земята мѣришъ,
А кога пѣешъ, ей-тъй-е, сякашъ
Музика свири. А като крякашъ,
Низъ цѣло село кънти гласа' ти,
Та потрепéрва и тазъ що мжти!
— Ам' ти, сестринке, Куковке ясна,
Ам' ти каква си птица прѣкрасна!
Дивна те майка дивно родила:
Спрѣтна, напетна, скопосна, мила;
Гласъ благороденъ, сивъ царский косъмъ.
(Ако те лъжа да не харосамъ).
Хеле когато пъкъ закукувашъ,
Ей-тъй-е, сякашъ на стихъ хортувашъ:
Въ гласътъ ти сладость, и редъ и мѣра.
Като те слушамъ — хвани ми вѣра,
Азъ се прѣхласвамъ, чудя се, мая,
Какъ да те хваля и азъ не зная!

* * *

Недѣйте пита, що се е зело
Нашето Куко тъй за Пѣтело
Добро да дума и да го гали,
А и той него така да хвали.
Едно на друго тѣ се подмазватъ;
Но колко щжтъ се съ хвалба обсипа,
Хората знаятъ и право казватъ:
„Каквото Куко — таквозъ и Пипе!“

ВЪЛКЪ И ГѪСКА

Единъ вълкъ настървенъ
За пакость ходялъ често
Въ едно селце злочесто,
А тамъ, въ дворъ разграденъ,
Имало да живѣе гѫска.
Самичка тя горкà,
Кат' виждала вълка,
Захващала да сѫска...
Вълкътъ — намръщялъ се, кръвникъ,
Но траялъ пачето фѫстенье,
Да н' са раздига въ село викъ,
Да върши злобното си щенье.
Подсърденъ злѣ отъ псетата веднѫжъ,
Край гѫската минувалъ, злонко;
Засѫсква тя, той — връцъ, на дръжъ,
Спарпутя и изяда я, синонко!
А три дни слѣдъ това,
Минувала пакъ отъ тамо тази-то вълчина,
И вижда пачята перушина...
Повива вълчо съ глава,
И тъй намрьщено продумва:
Ей тъй, за който нѣма ума!
Ще сѫскашъ а? Креклива гѫсь!
Ще казвашъ ли на хаджи Вълча ф ѫ с с ъ!

* * *

Невинний незапазванъ
Пострадва, злѣ наказванъ;
А силний прави що обича —
И за злинитѣ си хаджия се нарича.

ИЗЪ ОТГОВОРЪТЪ КЪМЪ ...*

Уломка

...Съсъ думи, друже, медени
Пирканяшъ ме да пѣя;
Но какъ азъ съ устни ледени
На пѣсень да посмѣя?...

Ни сила има въ менъ, ни страсть;
Азъ свѣщъ съмъ замъждѣла.
Изгубилъ съмъ и свѣтъ и гласъ
Да пѣмъ ми се отщѣло.

* * *

Да пѣмъ!... Кажи ми на кого?
Защо ли? За какво ли?
Кат' нѣма друго освѣнъ зло,
Страданья и неволи!

Не вижъ ли? — Редомъ лошота,
Злочестини голѣми!
Бѣди ми склопили уста; —
За пѣсень тѣ сѫ нѣми...

* * *

Да пѣмъ не мога, и не щѫ,
Да плача искамъ жално, —
Не надъ безмълвни гробищà,
А надъ житье страдално..

За плачъ що трѣбватъ гробищà? —
Страна на смърть не е ли
Земята съ нащтѣ дворищà?
До гдѣт' сме се прострѣли?

* * *

Живъ нѣма, нѣма ни единъ
Съ духъ бодъръ и свободенъ —
Едничъкъ бащинъ, майчинъ синъ, —
Пророкъ до назъ проводенъ.

Заспали всички въ простота,
И никой свѣтъ не ище ...
Заспали! Мракъ и пустота
Надъ нашитѣ жилища!

* * *

Да плачемъ надъ лежащитѣ
Въ земитѣ прѣизподни,
Ще бѫдатъ, друже, нашитѣ
Сълзи съвсѣмъ безплодни ...

* * *

О нека, нека си лежѫтъ
Тамъ мъртвитѣ спокойно ...
За плачъ сѫ тѣзи на свѣтътъ
Що плъзнатъ недостойно ...

За плачъ сѫ нащтѣ у дома,
Що живи не живѣятъ; —
Тѣ сѫ достойни за тъма,
Въ тъмата чункимъ тлѣятъ

ПѢСЕНЬ НА ПАРИЧКАТА МИ*

Ахъ, моя парице,
Сладка гълѫбице!
Злочеста, горкана,
Ти сама остана!
Други ти другари,
Коя както свари,
Искочи, отиде
Други свѣтъ да види.
Твойто мило братче,
Сетнето петаче,
Сега прѣди малко
Оплакахъ го жалко;
И то ме остави,
И тебе забрави.
Сега ти, горчица,
Сама си самица,
Сама за сирмия,
И въ праздна кесия, —
Вардишъ ти стѣнитѣ,
Смисляшъ дни честити!

Отъ други попаренъ,
На тебъ благодаренъ,

За твоята вѣрность
И достопримѣрность,
Стихове ти лѣя,
Похвала ти пѣя:
Радвай се парице,
Всесилна царице!

Зарадъ тебъ парице,
Зарадъ твойто лице,
Що работи ставатъ!
Царства и прѣстоли
Зарадъ тебе шаватъ;
Всѣкой тебъ се моли,
Тебе жертви коли.
Господъ те не прави,
Пакъ те всѣкой слави,
Блажена, честита
Цѣлъ те свѣтъ почита!
Ти на бой си дребна,
Но си най-потрѣбна;
Нѣма си, безгласна,
Но и тъй прѣкрасна;
Слаба си, ухилна,
Но и пакъ всесилна!
Вселенна поклащашъ,
Всичко прѣобращашъ,
Земята раздигашъ
И небето стигашъ.
Нищо дарба нѣмашъ,
Пакъ звѣздитѣ снемашъ!
Радвай се, парице.
Всесилна царице!

Ти патрици прогласявашъ,
Ти владици възвишавашъ,
Ти попове осветявашъ,
Ти безумни умждрявашъ,
Ти старици подмладявашъ,
Ти и грозни разкрасявашъ,
Ти си дѣт' свѣта управящъ.
И какво ти не направяшъ?
Родения за мотика,
Поставяшъ го за владика,
Направяшъ го и патрика.
Недостойния чрѣзъ тебе,
Висши длъжности обсебя.
Всичко съ тебъ се лесно върши,
И за туй те всѣкой търси.
Женско, мжжско, тебъ обича, —
Старо, младо, слѣдъ тебъ тича.
Мирски билъ или духовенъ,
Простъ ли, частенъ, ил' чиновенъ,
Първо й първо за тебъ пита,
Че тъй длъжность изпълнява.
Тебе тачи, тебъ почита,
И на тебе се надѣва;
Ти на всички господарь си!

Зарадъ тебе патриарси
Дозволяватъ, разрѣшаватъ,
Законитѣ измѣняватъ,
Тайнствата прѣпродаватъ.
Зарадъ тебе архиреи
Плѣнжтъ свѣта кат' злодѣи;
За тебъ хитритѣ кадии,
Както щжтъ лепжтъ шерии.*

Зарадъ тебе дипломати
Работятъ съ лъжи рогати:
Зарадъ тебе чорбаджии
Ставатъ страшни еджии, *
И търговцитѣ кярджии.
Зарадъ тебе и попове
Измислюватъ молби нови.
Зарадъ тебе говедари,
(По брадитѣ доктората),
Показватъ се кат' лѣкари,
Отъ Европа опознати.
Зарадъ тебъ сѫ принудени
И простаци неучени
Философи да с' обаждатъ,
Отъ Европа че дохаждатъ.
Зарадъ тебе моми млади
Зиматъ старци бѣлобради;
Зарадъ тебе хубавици
Зиматъ мѫжье хухловици,
И ергенитѣ вдовици.

Ахъ, за тебъ се унижаватъ
Нѣкой вѣра за мѣняватъ
И родътъ си да продаватъ —
Животъ и душа затриватъ,
Само тебе да добиватъ.
Други се светци приструватъ,
Бога ради все хортуватъ;
Тѣзъ се постници показватъ,
А онѣзи слово сказватъ,
Проповѣдватъ, поучаватъ,
Само тебъ да получаватъ.
Други, вижъ ги, любородни,

Безкористни и свободни,
За ученье прѣдстояватъ
И газети съчиняватъ:
Ужъ паритѣ не обичатъ,
И за обща полза тичатъ,
А то всичко що се трудятъ —
Тебе въ джобче какъ да гудятъ.
Други пишатъ и прѣвеждатъ,
Гладки стихове нареждатъ,
Пишатъ смѣшни календари,
Трупатъ лъжи съсъ товари, —
Все за тебе, О парице,
О, всесилная царице!

ПРОЛѢТЬ

Ти пакъ се завръщашъ, о пролѣть и младость,
Съ цвѣтлива нога,
И пакъ се завръща и драгость, и радость,
И цвѣть, и злака!
На яворъ въ гора гъргорица възпѣва
На тебе хвала;
Овчарь те здрависва на злачна морава,
„Добрѣ си дошла.“
По цвѣтни странища овчарка засмѣна
Бере минзохарь,
На китка го кичи, на китка безцѣнна,
Овчарю на даръ!
Въ огради, въ градини, въ гори и долини
Навредъ се отзиватъ любовни пѣсни...
Все тебе посрѣщатъ и радость осѣщатъ
Човѣци, животни по всички страни!

— Завръща се пролѣть и цъвнува цвѣте,
Сърдце разбуди се, замрѣло сърце,
Възрадвай се пакъ, като въ прѣжни денье...
Но, ахъ, вечъ за менъ безвъзвратно отлетѣ
Приятното врѣме на младость въ свѣта!
Завѣхнахъ, извѣхнахъ и вечъ не цъвтѫ.

ГОДИШНИ ВРѢМЕНА

Пролѣть

О, колко хубава е пролѣтьта!
Цвѣтя цъвтѭтъ и пѣе славей!
Но, млада момне, не забравяй,
Че малко трае всѣка красота.

Лѣто

Пристѭпете, господарки,
Съ пѣсни и съсъ смѣхове,
Съ сърпове и паламарки
Жнете злaтни класове.

Есень

Накитена те виждахъ често,
Засмѣна лѣтосъ по лѫка,
На зрѣлъ днесъ възрасть, о невѣсто,
Умислена си съ гроздъ въ рѫка.

Зима

Грѣй се, бабо, зима доде,
Ледени ви сърчица;
Дѣду кажи за оноде —
Да поднесе дръвца.

1872

АКО ИЗМАМА

А. Пушкинъ

Ако измама те сполетѣ
Не се сърди и не скърби!
А вѣрувай, че ще настане
Пакъ скоро день за веселби

Сърдцето въ бѫдното живѣе,
Сегашното е на скърбьта;
Минава всичко, — а що мине,
То най е мило на свѣта.

МЖКИ И ТЕГЛИЛО

Мжки и теглило
И бѣда голѣма!
Клето е сираче,
Никого си нѣма.
Нѣма то горкото
Майка ни бащица,
Свѣтлость на окото —
Братецъ ни сестрица.
Расло и порасло
Все помежду чужди,
Въ теглила и мжки,
Въ непосилни нужди.
Гледа то какъ други
Свой свое приглежда.
Нему всички чужди —
Зла го честь прислѣжда.
Теглило и тегли
И ще тегли още,
И не знае, клето,
На кого да робщи, —
Кому да се въси,
Кому да се сърди:
Дали на честьта си,
Ил' на хора твърди, —

Прѣдъ кого да плаче,
Кому да се моли,
Бѣдното сираче, —
А че и защо ли?
Бѣдния да тегли
Не е нѣщо ново;
Грижа ли ги й тѣзи
Все що имъ готово?
Грѣй имъ свѣтло слънце,
Зло ги не обижда...
Клетото сираче
Слънчице не вижда,
Щастье — ни на зрънце
Хлѣбецъ — ни коматче...
Честь ги тѣхъ посрѣща
И добро живѣнье, —
Сирота злочеста
Въ злочестия вѣне...
Никой не осѣща
Милость, съжаленье.
Вси се радватъ, смѣятъ,
Охолно живѣятъ...
А сираче клето
У неволи стене,
Чака отъ небето
Помощь и спасенье...
Никой го не жали!
Боже, до кога ли?

Юлий.

1873

СВѢТЪТЪ СВОЙТО ВСЕ ЩЕ КАЖЕ*

. . . Калугеръ ли, ил' духовникъ,
Или женен и кѫщовникъ,
Ергенъ ли си, ил' вдовецъ,
Кумъ ли бѫдешъ, ил' кумецъ,
Комисаринъ, ил' съвѣтникъ,
Патриотъ ли, ил' отмѣтникъ;
Мекъ ли бѫдешъ, ил' коравъ,
Или боленъ или здравъ;
Старъ ли бѫдешъ. или младъ,
Брадатъ, или небрадатъ;
Съ новъ фесъ ли си, или съ ветъ,
Дома, или по гурбетъ;
На село ли, ил' на градъ
(Ако би щешъ на колиби) —
Либи, 'ко щешъ недѣй либи . . .
Да посягашъ, да н' посягашъ,
И да станешъ, и да седнешъ,
Да се смѣешъ и да плачешъ.
Да те влачѫтъ и да влачешъ,
На кѫдѣто и да мръднешъ,
И да кихнешъ и да . . . . .
Куме, свато, кмето, княже,
Свѣтътъ свойто все ще каже.

ТУКЪ

Кой е честито тукъ живѣлъ,
И е постигналъ свойта цѣль?
О, кой е шипокъ тукъ цъвтилъ
Отъ една сутрина повече?

Ахъ, завистливъ е злия духъ
На нашта кратка жизнь тукъ,
И всичко сутринь що цъвти, —
То не достигнува до вечерь.

НЕ КЪЛНИ МЕ . . .

Не кълни ме, мила мамо, отъ гроба,
Че безмълвно сводямъ глава прѣдъ злоба,
И прѣставамъ вечъ за напрѣдъ да пѣя. —
Не е че сѫмъ азъ уплашенъ отъ нея,
Не отъ туй е, че духътъ ми отпада;
Не сѫмъ търсилъ азъ за нищо награда,
И не чакамъ отъ никого пощада. —
Нек' врагътъ ми по засада да дѣбне,
Азъ не трепна прѣдъ дѣйствия враждебни . . .
Не отъ него прѣодоленъ, оборенъ,
Не на чужди заповѣди покоренъ,
Азъ отстѫпвамъ и прѣставамъ да пѣя!
Не; но видѣхъ че — циреятъ узрѣя . . . *
Умори се и духътъ ми отъ лесни
И безсилни поплакванья чрѣзъ пѣсни!
Правда имамъ, и е правда голѣма,
Но, разбрахъ вечъ, въ оплакванье цѣръ нѣма; —
Млади сили изгаснаха несгодно
Въ жални пѣсни, въ въздишане безплодно.

— — — — — — — — — — — — —

Не щѫ да пѣмъ, не щѫ да пѣмъ азъ веке!
О, грачете, вий гарвани, — вашъ вѣкъ е;
Вмѣсто мойтѣ ридания горѣщи,
Нека екнатъ ваштѣ гласи зловѣщи, —
Да заглушатъ теглилата народни,
Кога за тѣхъ желби не сѫ свободни.

ЖЕСТОКОСТЬТА МИ СЕ СЛОМИ

И рекълъ бѣхъ: азъ нѣма вечъ да плача
За тежкитѣ на тозъ народъ бѣди!
Ожесточенъ, пощада му не рачахъ —
„Да тегли“, думахъ съ ядъ, „нал' тъй мъжди.“

Народъ такъвъ, за друго недостоенъ,
Освѣнъ за мѫки нужди и тегла,
Неученъ родъ, безсмисленъ рабъ, спящъ воинъ,
Що чака той за тѣзи си дѣла?

За тозъ животъ във прозебанье жалко,
Така мърцина влаченъ день, за день —
Теглото му бѣ изкупленье малко:
И не намѣри отзивъ то у мене...

Но, майко, чухъ какъ Богу духъ си дала,
Прѣслѣдвана и то за моя грѣхъ,
Размислихъ какъ невинно си страдала,
За туй нали — че твой синъ ази бѣхъ?..

И поменахъ горката си невѣста,
Що прави съ мойтѣ клети двѣ дѣца,
Безъ тебъ, безъ менъ, неволница злочеста,
Какъ тегли отъ безжалостни сърдца!

И въ твойта смърть и нейното страданье,
Познахъ теглото азъ на тозъ народъ, —
Развредиха се мойтѣ вехти рани,
За неговътъ и нашъ злочесть животъ!

Жестокостьта ми се сломи, азъ клюмнахъ.
Заплакахъ пакъ и зинахъ та проклѣхъ, —
Проклѣхъ азъ тази въ мене страсть безумна, —
Да бѫда гордъ и жестокъ, както бѣхъ.

Проклѣхъ и вси достойни за проклетства,
И срамъ и свѣсть притъпкали във прахъ,
Виновници за всички тѣзи бѣдства —
А заедно и себе си съсъ тѣхъ...

И вслушахъ се... И близо, и далеко
Все пакъ тозъ гласъ: „Ахъ! помощь иде ли?"
Въздъхнахъ азъ и толкозъ само рекохъ:
О, спи ли Богъ? О, Богъ не види ли!

ИЗВОРЪТЪ НА БѢЛОНОГАТА *

Видишъ ли долу въ полето
Гдѣт' сѫ мержѣятъ, чернѣятъ
Дес'тина дървя върбови? —
Тамъ било село Бисерча,
Въ стари години, отколѣ;
Тамъ се родила, живѣла
Мамина мила Гергана.

Гергана пиле шарено,
Гергана кротко агненце,
Кат' бисеръ между мъниста
Тя била между момитѣ;
Първо ѝ либе Никола —
Вакло агънце прѣдъ стадо
По между селски ергени!

Гергана още Никола
Двамата лика прилика,
Като два страка иглика;
Двамата млади зелени,
Единъ за други родени,
Влибени вѣрно, примѣрно.

Либилъ Никола Гергана,
Либилъ я и ѝ задиралъ:
Заранъ и вечеръ по изворъ,

По хорà всѣка недѣля,
По тлъки всѣка прилука,
И по сѣденки всѣка нощь.

Било то вече по срѣдъ нощь,
Сѣденкитѣ сѫ разиждатъ,—
Праща Никола дома ѝ
Своята мила Гергана,
Китка ѝ цвѣте поиска.
Гергана тихо говори:
„Късно е, либе, за китка:
Мѣсечинка си залѣзе,
А пѣтли не сѫ попѣли —
Врѣме е сега потайно,
Грозна, невѣрна полунощь;
Звѣзди блѣщукатъ надъ нази,
Вѣди прилитатъ надъ нази —
Змѣеве змѣйски духове
И самодиви нощянки,
Ще видятъ щени завидятъ; —
Кикта се дава за обичь,
Кога се зора зазори,
Въ зори е китка кървена, —
Утрѣ ти китка готова.
Дигни се рано да станешъ
Утрѣ, на нива да идешъ,
На изворътъ ме почакай, —
Биволи докат' напоишъ,
Азъ съ бѣли мѣнци ще дойда
За прѣсна вода студена,
Ще ти дамъ кикта кичена,
Отъ мое чело на твое,
Съ тебе за мене да бѫде...“

Черна имъ честьта горкитѣ.
Черна вѣда ги подслуша,
Подслуша та имъ завидѣ —
На зло ги око мѣрнала,
Сторила да ги погуби.

Рано ранила Гергана,
Станала та сѫ омила,
Прѣдъ икони се прѣкръсти.
Тихо се богу помоли.
Росна е китка набрала
И я на чело забола.
Дига гобилица на рамо,
Та си на изворъ отива.
Не свари тамо Никола,
Най свари бѣли чадъри, —
Нощѣ е везирь пристигналъ,
Съ войска си тука застаналъ.

Гергана вода налива,
Бѣли си крака измива,
Везиръ прѣдъ чадъръ седеше.
Гледалъ Гергана, чудилъ се, —
Чудилъ се, хубость таквази
Гдѣ се е зела на село.
Гледалъ я везирь, сматрялъ я,
И отъ сърдце я поревналъ;
Допраща слуги вика я.

Везирь и дума подума:
— Българко, млада дѣвойко,
Що ми си рано ранила
За прѣсна вода на изворъ?

„Рано съмъ, аго, ранила
За прѣсна вода студена,
По-рано да си ошетамъ . . .
Тейко ми, стара стария,
Бързa на нива да идемъ."

— Ходишъ ли, млада дѣвойко,
Ходишъ ли и ти на нива, —
Да горишъ лице снѣжано,
Да косишъ ржцѣ нѣжани?
Ти не си за туй родена,
Най си родена, дарена,
Бѣла ханъмка да бждешъ,
Все по чардаци да ходишъ . . .
Я хайде, бѣла българко,
Хайди на Єтамбулъ да идемъ,
Дѣто ще шеташъ на други,
Други на тебе да шетатъ.

„Добрѣ съмъ, аго, азъ тука
При стари баща и майка;
Менъ не тежи ми шетнята.
Отъ както съмъ се родила,
Все тъй съмъ расла, порасла,
Кога на ниви, на лозе,
На старъ бащица на помощь,
Кога пъкъ въ кжщи да шетамъ,
На мила майка отмѣна."

— Ще дойдешъ, бѣла българко,
Ще дойдешъ съ мене на Стамбулъ,
Ще дойдешъ — друго не бива.

„Живъ да си, аго, недѣй ме!
Какъ ще оставя баща си,
Майка си какъ ще замина?“

Туй ли се грижишъ и мълвишъ?
Да ги заведемъ съ нази си?

„Мили ми, аго, ливади;
Свидна ми мала градинка!“

— Ливади искай отъ мене,
Все по ливади да ходишъ,
Каквито искашъ градини
И цвѣтя вѫтрѣ всѣкакви...

Жално въздъхна Гергана,
Умилно дума продума:
„Нѣма тамъ, аго, по вази,
Нѣма тамъ стѣни таквизи
Зимѣ съсъ здравчецъ обрасли,
Лѣтѣ съсъ сива лиляка;
Нѣма тамъ бѣло кокиче,
Ни темянужка дъхава,
Между кѫдрави шубрачки;
Въ гора чернока иглика,
На всѣко рано пладнище —
Златъ мензухарецъ въ равнище,
Ни аленъ божуръ въ странище...
Въ моята мала градинка
Доста е мене що имамъ
Всѣкакви ружи шарени,
Дребенъ босилчецъ черночекъ,
Бѣлъ кремъкъ чисто сребъренъ,
Бисерно, росно леденче,
Червенъ седянко вечеренъ,

Синкави рокли раници.
Карамфилъ зименъ и лѣтенъ,
И ширбой кичесть ператенъ...
Тѣзъ живи цвѣтя нѣма ги
Въ вашитѣ, аго, градини!
Тамъ всичко расте на сила,
И гдѣто расте тамъ вѣхне...
Хубаво всичко на село,
Охолно, аго, на воля!"

— Хубава, млада българко,
Защо си толкозъ глупава!
Склони ти само да дойдешъ,
На Стамболъ да те заведѫ:
Да видишъ гдѣ е хубаво,
Да познашъ що е охолно!
Азъ ще заржчамъ, щомъ идемъ,
Каквото искашъ, гдѣто щешъ.
И ще направя за тебе
Въ градини нови сараи
Съсъ дванадесетъ капии,
Съ триста прозорци джамлии.
Съ миндери ще ги оградѭ,
Съ ястъци ще ги обредѭ,
Съ дюшеци ще ги постеля —
Да седишъ на тѣхъ да гледашъ,
До гдѣт' ти видятъ очитѣ...

„Стамболъ е, аго, за мене
Тукъ гдѣто съмъ си родена,
А най-хубави сараи
Тамъ онзи моя бащинъ домъ.
Що ми сѫ много капии,
Когато мога отъ една

Да ходя и да дохаждамъ?
Що ми сѫ триста прозорци,
Когато мога всѣкога,
Отъ едно само прозорче,
Да гледамъ денѣ слънцето
И вечерь ясна мѣсчинка,
Съ милйони звѣзди около!
Какви по свѣтли сараи,
Отъ тѣзъ небесни сводове?
Какви по-добри миндери,
Отъ тазъ зелена морава!“

— Младо безумно момиче!
Ти още нищо не знаешъ,
Мене повѣрвай, послушай,
Да си намѣришъ късметя:
Бѣла ханжма да станешъ,
Злато, коприна да носишъ,
Въ свѣтли хареми да седишъ,
Жълти жълтици да нижешъ,
Размѣсомъ съ дребенъ маргарецъ

„Хубаво, аго, живъ ми билъ;
Но азъ съмъ проста селянка,
Не ми сѫ драги хареми,
Нито свилени прѣмѣни;
Не искамъ жълти жълтици,
Не искамъ дребенъ маргарецъ.
Стига ми това що имамъ:
Тазъ огърлица мъниста,
И този плетенъ косичникъ...
Най-подиръ, аго, знаешъ ли?
Ако не знаешъ, да знаешъ:
Азъ съмъ се клела, заклела,

И клетвата ми вѣрна е!
Първо ми либе Никола, —
Първо̀ вѣнчило той ще е...“

— Колко си проста, безумна!
Та що е твоя либовникъ,
Прѣдъ мене и прѣдъ властьта ми?

„Прѣдъ тебе, аго, нищо е;
Но за менъ, знашъ ли, всичко е; —
Воля азъ него, та него...“

— Волишъ ти него, та него,
Отвърна везирь сърдито,
Но своя воля ти нѣмашъ, —
Мойта е воля надъ тебе;
Господарь азъ съмъ надъ тебе, —
Азъ ще ти бѫда ступанинъ...

Гергана дума продума:
„На животъ ми си господарь,
Но на волята не ми си!
Безъ воля ступанъ ставашъ ли
На мъртво сърдце студено...“

Смая се везирь съ Гергана,
Вѣрность въ любовь ѝ почете;
Пусна момата свободна,
И надари я богато...
Нослѣ, за поменъ, порѫча —
Изворътъ чешма да стане.

* * *

Дюлгери чешма градили, —
Въ село се дума разчуло,
Че сѫ Гергана вградили.

Истина било, тъй стана.
Залинѣ мома Гергана,
Като листь рано ознобенъ,
Залошѣ още закрѣя,
Кат' ранъ босилякъ въ засуха.
Крѣя Гергана на крака,
Нѣщо ми до три мѣсеца,
Легна Гергана на дрехи.
Ходи Никола дохожда,
Води й врачки знахари,
Съ разни я билки цѣриха,
Отъ нищо не й прѣидѣ.
Година врѣме не сключи,
Богу душица прѣдаде...
Всичко я село пожали,
И всички сѫ се събрали,
Всѣкой свѣщица запали...
Моми й вѣнци изплели,
Момци й гробникъ сковали...
Отъ кѫщи кат' я дигнали,
Редъ я поредомъ носили,
До тъменъ гробъ я занесли,—
Занесли, тамъ оставили...

Никола вѣренъ любовникъ,
Рано ранява у вторникъ
Та си на гробътъ отива,
Съ бѣлъ тамянъ гроба прикадилъ,
Съ руйно го винце поприлѣлъ,
И вощеница запалилъ...
Върналъ се отъ гробъ Никола,
Но не се върналъ дома си, —
И до день днешенъ нѣма го..

Счува се само дълбоко,
Цафарата му тъмната,
Тжжно да свири и тътне, —
Кога се вѣсти Гергана,
Тамъ на чешмата седнала,
На мѣсечинка да преде.

БОЙКА ВОИВОДА *

Мина се късна вечеря,
Врѣме пѣтляно настана;
Силна ми буря вѣяше,
Буенъ дъждъ рукна отгорѣ.
Бойка отъ кѫщи излиза,
Буря й въ нищо не бърка, —
Буенъ дъждъ воля не спира..
Бойка саминка излѣзе,
Та се къмъ чучоръ упѫти,
Тамъ надъ рѣката подъ брѣста.
Седна саминка на камъкъ, —
На саморасълъ бѣлъ камъкъ,
Седна тамъ Бойка да чака.

Бурата тихна, утихна,
И дъждътъ сѣкна, прѣстана;
Буенъ си порой потече;
Страшно шумеше рѣката, —
Брѣгъ се надъ нея ронеше.
Бойка не гледа, не види,
Страшни ми върли стихии
Какъ си бушуватъ върлуватъ.
Въ мисли се бѣше вглъбила; —
Нейнитѣ тешки въздишки,
Сливатъ се съ рѣчно шумтенье.

Вече пѣтлитѣ пропѣха,
Полунощь стана, настана,
Бойка се дигна, та стана,
Въ мракъ се наоколъ уникна, —
Уникна и се услуша.
Нийдѣ се нищо не види,
Нищо отъ нийдѣ не чува;
Само звѣздитѣ надъ нея,
Изново на сводъ небесенъ
Ясно блещѣха, трептѣха.
Бойка се жално нажали,
Отъ очи сълзи порони,
Тръгна, назадъ се повърна;
Двѣ стѫпки Бойка прѣстѫпи,
Застана пакъ се услуша.
Стѫпки се счуха на дѣсно —
Стѫпки на Бойка познати;
Знайно си лице идеше:
Младъ Стоянъ, млада войвода,
Бойкинъ ми драги годеникъ, —
Годеникъ, вѣренъ любовникъ.
Срѣщна го Бойка, посрѣщна
Весела вече, засмѣна
И му благатко продума:
„Видишъ ли, драгий, чакамъ те ...“

— Бойке ле, мило байново!
Прошка за дѣт' се забавихъ.
Снощи си късно получихъ
Писмо отъ нашътъ войвода:
Скоро по-скоро да стана,
Вѣрна дружина да сбирмъ,
Горѣ въ Балкана да ида.

Прѣкопътъ гърци минали,
Въ наштѣ прѣдѣли навлѣзли,
Пакости правятъ кървави:
Гдѣ кого сварятъ убиватъ,
Градове палятъ и грабятъ,
А села плѣнѭтъ и харатъ
И вървѭтъ напрѣдъ та идатъ —
Днеска сѫ, утрѣ при нази....
Мене ми писмо порѫчва:
Прѣзъ гора пѫтя да хвана,
Горѣ задъ гърци да ида,
Задницата имъ да хвана.
Нѣмахъ азъ врѣме да дойда;
Твърдѣ за скоро прилетѣхъ, —
„Сбогомъ, прощавай!“ да кажа.
Дай рѫка, либе, прощавай;
Мене ти недѣй забравя.
Ако сѫ живо завърна,
Скѫпи користи твои сѫ —
Първий е обиръ за тебе.
Ако би на бой загина,
Ако ти сърдце прощава,
Просто да ти е отъ мене:
Жени се, Бойке, за други;
Земи си, Бойке, кого щешъ, —
Само да ти е по сърдце
И по юнашство прилика.

Бойка Стояна изгледа,
Нѣжно се нѣкакъ посчумри,
Троснато малко продума:
„Та що би грижа таквази!
Туй ли остана да мислишъ?...“
Сетнѣ се Бойка усмихна,

И съ гласъ по-нѣженъ продума:
„Праща ми сърдце и воли,
Туй що съмъ длъжна да сторя,
И ще го сторя, да видишъ —
Да видишъ и да познаешъ,
Какъ може Бойка безъ тебе!

Тръгвашъ ти, драгий, отивашъ
На войска съ вѣрна дружина,
Тръгва и Бойка съсъ тебе —
Съ тебе на войска да дойде!
Ти добрѣ знаешъ баща ми,
Той е отъ стари войници,
Стрѣли у него съ товари —
Остри ми стрѣли пернати,
Въ ядъ и въ отрова калени;
Копья у него пробойни,
Сулици, саби, ножове —
Съ всѣкаво върло оржжье
Цѣли сж изби у него.
Съ конье сж пълни обори, —
Съ хранени конье ждребяти.
Негово сърдце юначно
День и нощь тжжи и плаче,
Що нѣма рожба момчана, —
Синъ на юнашство наслѣдникъ,
На царска служба отмѣна,
На войска да го проводи
Царю и роду да служи.
Ази сама съмъ едничка,
Азъ за синъ и за дъщеря. —
Една у баща, у майка . . .
Азъ сама съ тебе ще дойда,

Въ любовьта вѣрна на тебе,
А на баща си въ юнашство.
Съ гърди си ще те закрилямъ
Отъ остри стрѣли пернати,
Съсъ щитъ ще да те забранямъ
Отъ силни копья зàмашни . . .
Въ врѣме безбойно на лагеръ:
Моитѣ коси тебъ сѣнка,
Колѣнѣтѣ ми възглавье,
Тънки ми пръсти вѣтрило . . .
На моитѣ гърди почивай,
Както по жътва на нива."
— Бойке ле, вѣрна душице,
Три годинъ какъ се либиме,
Година какъ сме годени,
Все си ме на умъ учила,
За много нѣща, за всичко . . .
При твойта хубость и лѣпость,
Ти се на разумъ отличашъ;
Но сега ~~какъ ми приказвашъ~~,
Сякашъ че дѣте седмаче!
На войска не си ходила,
И ти се струва на тлака;
Сабята на сърпъ не мяза —
Тамъ иска сърдце юначно;
Очи тамъ иска кървави —
Кървави непобоени;
Ржцѣ тамъ иска корави
И силни мишци пъргави . . .
Страшно е войска на ударъ:
Трошжтъ се саби, ножове,
Ломжтъ се копья, щитове,
Гърди съ гърди се ударятъ;

Падатъ юнаци въ кръвта си;
Братъ тъиче брата ранена,
Прѣдъ супостати излѣзалъ
На борба за смърть, за животъ,
За слава и за отплата...
Твоето сърдце нѣжното,
Твоитѣ стави крехкитѣ,
Какъ могатъ стоя на срѣща?
Какъ могатъ трая, отрая,
Да гледатъ буйни войскари —
Хубави, млади, зелени,
Кат' росно цвѣте прѣзъ мая,
Въ кървьта си да се търкалятъ,
Капнали, жълти, блѣдави,
Каквото листье прѣзъ есень?...
Сърдце се съ кърви облива,
Потъ ти отъ лице ядъ капе,
Чувство отъ милость замира...
Какъ мож' ти, Бойке, отрая
Таквазъ сърдечна поклата?
Я стой си, мило, на село,
Майци отмѣна да бждешъ
Въ тежки ѝ служби домашни,
Тейку подпора да бждешъ
Въ негова старость и вялость...
Тежъкъ е животъ войнишки..
Войникъ трапеза не знае,
Нито постелка, подложка...
Сухий му хлѣбецъ — вечеря,
На двадни, тридни обѣда
Все пакъ отъ сухи корички.
Морава му е постелка,
Бѣлъ камъкъ, — мека подложка,

Горово листье — покривка,
Ясното небе — приютье,
Тънка му сабя — другаринъ,
Остри стрѣли му — слугици . . .

Туй дори Стоянъ думаше,
Бойка се бѣше вглъбила
Въ нѣкакви мисли дълбоки,
И черна земя гледаше.
Тя се отъ мисли завърна,
Милно въ очи го погледна,
Та че му дума продума:

„Що сѫ тѣзъ прѣчки що казвашъ?
Що ли сѫ тѣзи плашила?
Ти ли не знаешъ, Стоене,
Азъ отъ кого съмъ родена?
Що сърдце носи баща ми!
Що ми разказвашъ на дълго,
И ме раздумвашъ напразно?
Ти отъ какъ си ме залибилъ,
Дали не си ме угадилъ,
Че подъ тазъ лика моминска
Сърдце юнашко почива . . .
Нима не помнишъ, Стоене,
Когат' водата дохождa,
Стара ти майка поднесе;
По ловъ ти бѣше далеко,
Баща ти бѣше въ Търново,
Нѣмаше никой при нея.
Азъ сама скочихъ въ рѣката,
Буйни талази прѣсѣкохъ,
На срѣдъ рѣка я настигнахъ,
Жива на брѣгъ я извлѣкохъ.

Или забрави, Стоене,
Тебе когат' те тресеше,
Че ви се кжща запали,
Кой скочи въ страшни огневе,
Че на ржцѣ те изнесе
Каквото агне гергйовско?...

Страшно е казвашъ, Стоене,
Страшно е войска на ударъ —
Страшно е само да гледашъ,
Какъ се тамъ борятъ юнаци,
Още по страшно да мислишъ,
Отъ далекъ какъ се тѣ трепятъ...
Вжтрѣ въ войската кога си,
Самъ на борбата отгорѣ,
Мъсть у гърди се разпаля,
Сърдце се въ кърви запѣня,
Въ жили се дързость разлива,
Ржцѣ отъ ярость потрепватъ,
Сами се теглятъ къмъ сабя;
Очи отъ огънь тъмнѣятъ,
Нищо прѣдъ себе не видятъ:
Страшенъ противникъ — муха е.
Смърть ли напрѣдѣ излѣзе,
Гледашъ на нея безстрашно, —
Самъ ти връзъ нея политашъ...

Часъ дошълъ мъртавъ да паднешъ:
Гдѣ се по-лесно умира,
Ако не тамо въ войската?
Кога те болесть снамѣри
Въ кжщи на мирна постелка,
И да н' си още за мренье,
Гледашъ че всички изъ кжщи

Скръбни и жални за тебе,
Никомъ поникли не шаватъ;
Ако поискашъ водица,
Треператъ и ти подаватъ; —
Роднини виждъ се изреждатъ
Да идатъ да те наглеждатъ,
Гледашъ ги все се прѣдпазватъ,
За тебе кога приказватъ,
Низко те гледатъ и шушнатъ.
Сепвашъ се и ти тогази,
Трепнувашъ отъ смърть прѣдъ врѣме.
Имашъ и врѣме доволно,
Свѣтътъ по тънко да смисляшъ,
Да тѫжишъ, да го милѣешъ.
Страшна е смъртьта, Стоене,
Кога я чакашъ на легло:
Буденъ я гледашъ наявѣ,
Дрѣмнешъ ли нея сънувашъ. —
А то е сто пѫть по-тежко,
По-грозно отъ смърть на войска.
Съ войската на бой кога си,
Щомъ чуешъ екне трѫбата,
Кипва кръвьта ти възвира,
Смърть ни на умъ ти не иде;
Мислишъ ти само за мщенье . . .
Рана ли врагъ ти нанесе,
Кръвъ ли ти видѣ да бликне, —
По-силна жажда за мщенье
Въ тебе тогазъ се възражда.
Смъртна ли бѫде тазъ рана —
Ясна, засмѣна, душата
Отведнъжъ тѣло оставя
Мрътво, но съ слава покрито . . .

Всѣкога й било, ще бжде
Отъ животъ слава по-честна.
Отъ таквазъ участь блаженна
Що азъ да бжда лишена?
Ако жена съмъ, не съмъ ли
Както мжжетѣ родена?
Що да не мога, кат' искамъ,
Както тѣхъ и да умирамъ?
Само мжжътъ ли обича,
Домътъ си, още родътъ си?
Богу съмъ длъжна кат' тебе,
Роду си длъжна не съмъ ли?
Що да се крия отъ смърть азъ,
Ти като на смърть отивашъ;
И кат' се крия ще л' мога
Нѣкждѣ да се укрия?
На войска ако не ида,
Вѣчно ли жива ще бжда?
Ако на село остана,
Ще ли безсмъртна да стана?
Смъртни сме всинца еднакво:
Мжжъ ли жена ли веднъжки,
Въ бойно ли поле, ил' въ кжщи,
Рано ли, късно, ще мреме;
А като безъ смърть не може,
Гдѣ се по-сладко умира,
Ако не на бой съ дружина?

Смърть било страшно, ти казвашъ; —
Робство отъ смърть е по-страшно.
Свиденъ и милъ е живота,
Но дали нѣма отъ него
Нѣщо по-мило, по-свидно? . . .

Тежко е, казвашъ, войнишство!
Какъ ще е тежко за мене?
Азъ не съмъ въ Търновъ родена,
Ни цариградски учена: —
Въ пжть ме е майка родила,
Въ остри пелени повила,
На студенъ изворъ кжпала,
Съ своя си кърма доила...
Ази съмъ расла, порасла
По дъждъ, по вѣтръ съ овцетѣ,
Често и гладна и жъдна!
На какво не съмъ учена?
Отъ какво свѣна да имамъ,
Та да не дойда съсъ тебе
На войска, гдѣто отивашъ
Съ твоята отборъ дружина,
Другарь най-малъкъ, най-вѣренъ...

Ако ти либишъ, ще знаешъ
Жива раздѣла какво е,
И не ще искашъ отъ мене,
Самъ да те пусна да идешъ
На войска въ явни прѣмежди...
Отъ любовь нищо по-силно,
Ни отъ раздѣла по-тежко!...
Ако съмъ твоя до гроба,
Що и тамъ съ тебе да н' дойда?
Ей, азъ ще дойда съсъ тебе;
Ти гдѣто бждешъ и азъ тамъ..
Въ кървави битки при тебе
Нека стрѣла ме умѣри,
Нека ме копье промуши,
Нека ме сабя прѣмахне:

На твойтѣ ржцѣ юнашки
Азъ ще издъхна съсъ радость,
Пълна съсъ сладни надежди,
Че ще отмъстишъ за мене . . .

Да стоя тука на село,
Тамо за тебе да мисля: —
Вѣтрецъ дървя ли разклати,
Птиче ли пръпне меж' листье,
Ази да трепвамъ, горкана!
Всѣкога все въ страхъ да бжда
Отъ жални вѣсти печални;
Не мога, мило, за Бога, —
И недѣй иска да стане,
Отъ войска кат' се завърнешъ —
Гробътъ ми само да найдешъ . . ."

Туй догдѣ Бойка думаше —
Ронеше сълзи два реда,
Стояну въ скути падаха.
Жално я Стоянъ гледаше . . .
Когато Бойка издума,
И двамата сж мълчали —
Що вечъ да думатъ не знаятъ . . .

КЪМЪ СИРОМАСИТѢ БРАТЯ

Днитѣ ми минуватъ
Въ скърби и печали;
Бѣди и неволи
Все за мень се дали.

За мене, за мойтѣ
Братя и роднини; —
Все за назъ сѫ тѣзи
Усилни години.

Тѫжа азъ за мене,
Че мя зло спопогна;
Тѫжа и за тѣхъ азъ —
Какъ да имъ помогна!

Какъ да имъ помогна?
Що мога да сторя?
Мога ли съсъ злото
Самъ азъ да се боря?

Отъ земята никнатъ
За назъ скърби, нужди;
А нейнитѣ блага
За нази сѫ чужди . . .

За назъ е, горчици,
Железно небето, —
Тамо слънце грѣе,
Но за назъ не е то . . .

Бѣдни сиромàси!
Мали мои братя!
Имамъ азъ за вази
Широки обятья.

Имамъ сърдце топло,
Имамъ душа страдна; —
Но тѣ не доставятъ
Участь по отрадна.

Нѣма въ мень спасенье
Отъ тжги тирани,
Нѣма цѣръ у мене
За вашитѣ рани.

Вази ви натискатъ,
Какъ да ви отбраня?
Ви ходите гладни,
Съ що да ви нахраня?

Било силна воля
При нѣмане срjки —
По тежка неволя,
По голѣми мжки . . .

О, ще слѣдватъ вѣчно
Работи безпжтни . . .
Лѣйте очи сълзи
Като порой мжтни . . .

1874

ДРУГО ПОЛОЖЕНИЕ

Да удавя ужъ скръбьта си
Въ механата се отбихъ, —
Отъ тогава у дома си
Никакъвъ се не вѣстихъ.

Дѣца гладни, голи боси,
А баща имъ надалечь;
А жената нека проси —
Азъ механата вардя вечъ.

ПАЛАТЪ

О, голѣмъ е тозъ палатъ,
Зиданъ съ клетви, плачъ и потъ,
И е свѣтълъ и богатъ —
Украсяванъ съ чуждъ имотъ.

Има камъкъ единъ не
И отъ моя баща клетъ;
А отъ моитѣ денье —
Самъ не зная тѣхний четъ.

Между своитѣ не свой,
Азъ живѣя въ бѣднота . . .
При трудъ бащиний и мой,
Ще ме свари сиръ смъртьта.

1875

МИЛЕНА

Иде си младо търговче,
Връща се отъ панаиря,
Потно му конче подъ него,
Бързало скоро да дойде,
Бързало и пристигнало...
Покрай черкова помина,
Попове пѣятъ въ черкова.
Търговче конче отсѣдна,
Върза си конче на порти
И влѣзе да се прѣкръсти. —
„Помози Богъ ти, гробарйо,
За кого гробъ ти копаешъ?
— Пѫтниче, младо търговче,
Не питай да ти не казвамъ;
По-добрѣ бѣше да н'знаешъ —
Че тоя гробъ е Миленинъ.
Милена млада невѣста,
Млада невѣста недѣлна,
Тя болесть не бѣ видѣла,
Смърть на умъ не ѝ идвало.
Вчера горката почина:
Както си прела и пѣла,
И гдѣто прела умрѣла, —

На нея гробъ азъ копая.
„Копай, гробарйо, изкопай,
Изкопай гроба по-широкъ,
По-широкъ, гроба по-дълбокъ,
Колкото двама да сбира.“
Туй що си дума издума,
Въ черкова влѣзе пѫтниче,
Надъ носило се наведе —
И вече не се изправи.
Двѣ носила се турнаха,
Два се смъртника опѣха
И въ единъ гробъ ги сведоха.
Когат' ги въ гроба слагаха,
Всички се изразплакаха:
Плачаха ближни, роднини,
Плачаха чужди и странни,
Плачаха дор' и попове.
Погребоха ги двамата,
Двамата скоро вѣнчани . . .
Тамо надъ гроба пустинний
Двѣ се дървета вирѣятъ,
Отъ дѣсно яворъ клонястий
Отъ лѣво тънка дафинка . . .
Духа долняка подухва,
Крехки се клони прѣводятъ,
Тънки се вѣйки обгрѫщатъ . . .
Горкитѣ краткоденнитѣ,
Живи се неналибиха —
Мъртви се милватъ, цалуватъ.

НА РАВНО МѢСТО КУПЪ ОТЪ ПРЪСТЬ . . .*

На равно мѣсто купъ отъ пръсть,
Съ прогнилъ къмъ истокъ дървенъ кръстъ,
Ил' камъкъ черъ съ чертежи прости,
Разбъчкани ли голи кости
По брѣгъ изроненъ ти съзрешъ,
Ил' лобъ безъ гробъ, — тамъ да се спрешъ,
Но не да плачешъ или жалишъ,
Не вощеница да ми палишъ,
А свѣсно да ме поменешъ . . .

Достойно мож' да съмъ умразенъ —
Живота си прѣкарахъ празенъ.

За менъ се Богу не моли,
Нито пъкъ ме на ближи приволи . . .
За тѣхъ какво ли азъ съмъ сторилъ?
За себе само съмъ се борилъ —
Какъ тѣхний дѣлъ да усвоѭ,
Намѣсто да имъ прѣдстоѭ,
Съ вразитѣ имъ да се не дружа,
И въ нѣщичко да имъ послужа . . .
Но азъ безумно съгрѣшихъ —
Че не посмѣхъ и не рачихъ.

НЕ СМЕ НАРОДЪ . . . *

Не сме народъ, не сме народъ, а мърша, —
Хора дѣто нищо не щѫтъ да вършатъ.

Всичко тежко, всичко мѫчно е за назъ!
„Азъ незная“ „азъ не мога“ общъ е гласъ.
И не знамъ, не можеме, — не щеме
Да̀ работимъ за себѐ си съсъ врѣме;
Само знаемъ, и можеме, и щеме
Единъ други злобно да се ядеме . . .
Помежду си — лихи, буйни, топорни,
Прѣдъ други сме тихи, мирни покорни . . .
Все назъ тъпчатъ, кой отъ гдѣто завърне —
Щот' сме туткунъ*, щото не сме кадърни . . .
Всѣкой вика: яманъ ни е намъ хала,
А всѣкиму мерамътъ е развала . . .

Не сме народъ! Не сме народъ а мърша,
Пакъ ще кажа и съсъ това ще свърша . . .

НАРОДЕНЪ

Съ идеали все боравихъ —
Всичко друго смѣтахъ грѣхъ —
Съ тѣхъ и себе си забравихъ,
На свѣта свѣтъ не видѣхъ.

Все за другитѣ залѣгахъ,
Трѣбва, казвахъ, тъй е редъ,
Свойтѣ работи отлагахъ —
Чуждитѣ все по-напрѣдъ.

Минахъ животъ люброденъ,
Съсъ неволи болъ и болъ . . .
И личѫ че съмъ народенъ —
Гладенъ, жъденъ, босъ и голъ.

ЧЕСТЬ*

Т. Шевченко

Честьта ми гдѣ е, о сѫдбино,
Била каквато да била, —
За по-добра ако не чина,
Да ме сполетя баремъ зла!
Така ли ще стоѭ все въ кѫта
И да живѣя като въ сънь,
Да се търкаямъ покрай пѫтя,
Като нечувственъ буковъ пънь.

О, дай ми Боже да живѣя,
Да имамъ жалостно сърдце,
За свойтѣ ближни да милѣя,
Да имъ помагамъ съ двѣ рѫцѣ.
Въ неволя зло е да се тлѣе,
И тежко тя се, ахъ, търпи:
Но по е страшно да живѣе
Човѣкъ на воля — и да спи!

ЗА ГРОБА МИ, СТАРА МАЙКО...

За гроба ми, стара майко,
Недѣй пита накждѣ й,
Не жалѣй, недѣй се вайка,
Що чедо ти не живѣй.

Не труди се свѣщь да палишъ,
Ни темянъ да ми кадишъ,
Деветини да ми правишъ,
Коливо да ми варишъ...

Не заслужва, майко, споменъ,
Който е въ свѣта живѣлъ,
Безотечественъ, бездоменъ
И мърцина е умрѣлъ.

Вѣсть дочуйшъ ли за смъртьта ми,
Ти ще сторишъ най-добрѣ
Да denеrешъ за паметьта ми:
„Харно стори че умрѣ.“

Но ще кажешъ, майко мила,
Въ человѣшки образъ бѣхъ!
Кат' човѣкъ си ме родила, —
Кат' говедо проживѣхъ...

Разпознавахъ мъхъ отъ косъмъ,
Но незнаяхъ кой съмъ родъ,
Ни отъ гдѣ съмъ, ни защо съмъ
Надаренъ отъ тебъ съ животъ.

Работяхъ, но салъ за хлѣба,
Само дѣт' съмъ ялъ и пилъ,
А за мене и за тебе
Каточе не съмъ ни билъ

Днесъ ти, майко, нѣмашъ чедо,
Господарьтъ нѣма робъ;
Нѣма на свѣта говедо —
Говедото нѣма гробъ.

1876

ЕСЕНЬ*

Пѣешъ, мило птиче,
Но не ти прилича
Пѣсень весела;
Листи пожълтѣха,
Мъгли долетѣха —
Есень е дошла.

Зима мразобора
Утрѣ е на двора, —
Тъжна е порà;
Лѣтосъ ти си пѣло,
Охолно летѣло
Въ поле и въ гора.

Гдѣ ти днесъ другари? —
Бѣгатъ кой какъ свари,
Ти самó въ дола;
Но не пѣйшъ — ти плачешъ;
Грозно гарванъ граче
На гола ела . . .

ПРОЛѢТЬ*

Цъвнаха дървята
И трѣва поникна,
Птицитѣ пропѣха,
Кукувица викна.
Вичко — злакъ и птичка,
Зимата прѣспали,
Всичко възродено
Гласно Бога хвали.
Но сърдце ми клето,
Веднъжъ осланено,
Не цъвти не никне,
Стои замъртвено
Не пѣе, не вика,
Не шава, не тупа,
Та и за кого ли?
За тазъ сганъ ли глупа?
Проста, неучена
И на чувства мрътва,
Низостна, прѣзрѣна,
Що напрѣдъ не мръдва.

1877

КЪМЪ ВѢТЪРА

Вѣешъ вѣтре буйний,
Пръскашъ ти мъглитѣ, —
Вѣй ми лекоструйний,
Разясни ми днитѣ.

Подухни, о хладний,
Въ менъ вдъхни надѣжда,
Сърдце да н' отпадне,
Душа да н' наражда.

Изпълни сърдце ми
Съ сладостна разтуха;
Всели у душа ми
Присѫтствие духа!

ЩО ДА ТѪЖА И ДА ЖАЛЯ

Що да тѫжа и да жаля,
Че на власть се не родихъ,
Че не мога да се хваля
Съсъ имотъ отрупанъ, лихъ.
Кой каквото ще да става,
Голѣмецъ или богатъ,
Нека се ядѫтъ за слава —
Кой да стане първъ познатъ.
Нека се низѭтъ и мѫчатъ
Тѣзъ що искатъ все имотъ, —
Менъ сѫдбата ми нарѫча
Друго щастье, другъ животъ.
Родъ и чуства ме отдѣлятъ
Отъ таквизи суети;
Съ мали братя, съ мила челядь —
Съ тѣхъ ми щастие цъвти.
И неволи и теглило
Съ тѣхъ, за тѣхъ добро и зло, —
То ми драго, то ми мило,
Вечъ било каквот' било.

ПОЗДРАВЛЕНИЕ НА БАЛКАНА *

Ахъ, кждѣ е, та кждѣ е
Мойто сърдце клето, —
Сърдце ядно, сърдце страдно.
Ахъ, при менъ не е то.
Сърдцето ми, сърдцето ми
Тукъ не е, горкана, —
То е тамо, то е тамо
Горѣ на Балкака.
Но далечъ сте, та далечъ сте
Дивни вий Балкани:
Ти, родино свята, мила —
Гнѣздо на аслани.

*
* *

Гдѣ да ходя да се скитамъ,
Тебъ сърдце ми ище;
Ахъ, мило е, ахъ, свидно е
Бащино огнище.
Гдѣ да бжда, какъ да бжда
На чужбина харно,
Все не ми е, та не ми е
Сърдце благодарно.
На поле ли, край море ли,
Вий сте мене мили
О, балкански гори дивни,
Хълми и могили!

* * *

Много здраве, съ снѣгъ покрити
Планини високи!
И на вази тихи, хладни
Долини дълбоки!
Много здраве на вазъ китни,
Сѣнчасти джбрави, —
Вамъ лѣсове, вамъ гжстаци,
Зелени морави.
Много здраве вамъ балкански
Води среброструйни,
Вамъ пѣнести водопади,
И потоци буйни.
Много здраве дебри стръмни
И стѣни безгласни, —
Вамъ усои влажни, тъмни
И пещери мрачни.

* * *

О кждѣ сте, я излѣзте
Вѣтри вий прѣдъ мене,
Та земете отнесте
Туй ми поздравленье.
Тукъ ме хвърли да живѣя
Честьта ми проклета...
Тамо ми е, тамо ми е,
Тамъ ми е сърдцето!

НА ЦАРЯ И РУСИЯ

Руский Царь е на земята
Най-великъ, надъ всички пръвъ;
Руситѣ сж наши братя,
Наша плъть и наша кръвь.

Кат' Русия нѣма втора
Тъй могжща на свѣта;
Тя е нашата подпора,
Тя е нашта висота!

Руска сила, руска воля,
Руска кръвь и руски поть,
Ще избавятъ отъ неволя
Наший падналий народъ.

Богъ поддържа крѣпка мишца
И ржка спасителна,
Той имъ вложи във дѣсница
Сабя отмъстителна.

Нѣмци, Френци, Англичани,
Наши сж враждебници,
Дружни съ нашитѣ тирани,
Съ нашитѣ изедници.

Спекуланти сѫ умразни, —
Интересъ имъ покажи,
Че да вижъ дѣла приказни,
И чефутски въ тѣхъ лъжи.

Родъ и вѣра е идея
За Русия най света;
Нейний подвигъ е за нея; —
Благородна ѝ цѣльта.

Съсъ Русия днесъ съгласни,
Да застанемъ братъ до братъ,
И да станемъ съпричастни
Въ този нейний подвигъ святъ.

Долу всички спекуланти,
Да сломи се тѣхний рогъ;
Да смирѭтъ се интриганти,
Да живѣе руский Богъ!

О, бѫди ни покровитель
И защитникъ, спаситель,
Ти държавний Руский Царь
Урра! Здравствуй Царь!
Православний Господарь!
Ура! Зравствуй Царь!
Ура! Ура! Здравствуй Царь!

КЪМЪ БЪЛГАРИТѢ

На оржжье, братя,
И въ военень строй,
За родина свята,
За свобода въ бой.

Стига толкозъ робство,
Стига ядове,
Мжки, страхъ, покорство, —
Волность ни зове.

Напрѣдъ, момчета,
Вървете!
Напрѣдъ, сечете,
Палете!
Буенъ да пламне вредъ огънь
И да изтреби тазъ погань.

Днесъ за всички рани
Тъй да викнемъ съ страсть,
„Смърть на вазъ, тирани,
Край на вашта власть!"

Страшна мъсть да кипне,
За ударь — ударъ;
Ножъ — връзъ тѣхъ да рипне —
Огънь и пожаръ.

Гледатъ отъ небето
Нашитѣ дѣди,
Племето проклето
Какъ щемъ побѣди.

Цѣлий свѣтъ ни гледа,
Какъ трошимъ яремъ:
„Смърть или побѣда!
Славно да умремъ!“

Въ сетня съ врагъ разправа
Прѣдъ народний храмъ,
Днесъ е день за слава,
День за честь, за срамъ.

Мъртви срама нѣматъ.
Святъ е тѣхний гробъ,
Тежъкъ е яремътъ, —
Срамъ на живий робъ!

Напрѣдъ, момчета,
Вървете!
Напрѣдъ, сечете,
Палете!
Буенъ да пламне вредъ огънь
И да изтреби тазъ погань.

1879

НАРОДЕНЪ ХИМНЪ *

Княза избрания,
Първовѣнчания,
Боже пази.
Вишний Царю Царей,
Дълго дай да живѣй,
Мирно дай да владѣй —
Зло отрази.

Скиптра въ ржката му,
Царството, кжта му
Боже варди.
А на войскитѣ ни,
Съ доблесть накитени,
Въ храбрость възхитени,
Щитъ ти бжди.

Висши сановници,
Нижни чиновници
Въ пжть управи.
И прѣдставители,
Мирни воители
За правдинитѣ ни —
Благослови.

Спри ядоветѣ ни,
Стрий враговетѣ ни, —
  Боже стани . . .
Всички назъ подданни,
Въ добъръ пѫть водени,
Скупомъ народа ни —
  Съедини!

ПОМАМА

Не се опирай на сѫдбата,
Не нуждни сѫ ни мечъ ни щитъ; —
Цѣльта ти е прѣдъ тебъ, въ торбата,
Храни се, гой се, спи честитъ.
Докопалъ звание достойно,
Живѣй си мирно и спокойно, —
Нима отъ ново пакъ борба?
Нали хавата се избистри:
Лежъ на народа на гърба,
Съ двѣ дѣт' ще минешъ, мини съ три:
Народъ, свобода, правдина —
Пѣй, тананикай нан-ни-на!

НАРОДНИ МЕЛОДИИ *

I

Тръгналъ народъ за свобода да иде,
Ой народе, народе!
Ходилъ, ходилъ и налетялъ да види,
Ой народе, народе!
Свободата какъ я даватъ кадии:
Ой народе, народе!
Уловятъ го тѣзъ жестоки гидии,
Ой народе, народе!
Тръшнуватъ го на Низови полени,
Ой народе, народе!
Раскжсватъ му народнитѣ прѣмѣни,
Ой народе, народе!
Изкълчатъ му двата крака — нозѣтѣ,
Ой народе, народе!
Окърняватъ ржцѣтѣ му и двѣтѣ,
Ой народе, народе!
Оставятъ го трупъ оклъцанъ, негоденъ, —
Ой народе, народе!
И, за присмѣхъ, наричатъ го свободенъ...
Ой народе, народе!

II

Подиръ толкозъ мрачни и ужасни
Дни на робство и на теглила,
Пакъ изгряватъ за назъ денье ясни,
И се пръска гжстата мжгла.
Сбирайте се синове народни;
Стичайте се, Западъ, Сѣверъ, Югъ;
Влѣзте всинца „въ радостьта Господня,“
Съставете цѣлъ народенъ крѫгъ.
Богъ и братя назъ отъ гроба вадятъ;
Ний въ единство да вървимъ напрѣдъ: —
Врѣмената ще да ни обадятъ,
Колко трае гнилъ за пречка плетъ.*

III

Заплашватъ ни, че не ще ни обичатъ;
Лоши хора, групъ народъ не наричатъ;
Грабители и мистители, какви не!
Туй разнасятъ на вси страни съ депеши
Дописници, вѣстникари — пилеши.
И Европа — това старо диване —
Слуша, вѣрва тѣзъ клевети ужасни
И тълкува безтълковната тълпа,
Наопаки всѣк' нашъ подвигъ и борба.
А нѣколко дипломати пристрастни
Надумвамъ се и оставатъ съгласни
Да затъпчатъ до въ дънъ-земя тозъ народъ,
Недостоенъ, по тѣхно му, за животъ. —
А тозъ народъ, какво вие е той сторилъ?
Какъвъ грѣхъ е, какво зло е извършилъ?
На кого е кунчинката съборилъ?
Кому въ какво хатърътъ е прѣкършилъ?
Кого спъналъ? Кого хваналъ за пета?
И въ какво е той повиненъ прѣдъ свѣта?
— Повиненъ е! повиненъ е! вси викатъ,
Показватъ го глупавитѣ му дѣла,
Че той ходи, гдѣт' го тласкатъ и тикатъ...
Повиненъ е — защото е будала! —
Че не прави и не върши що трѣба,
Но се стрѣска и отъ заецъ кат' жаба.

ДОСТОИНСТВА.

Има този, зема онзи
Много скжна плата, —
Не за друго, но че има
Муцуна брадата.

Има този, зема онзи
Пакъ доволно плата, —
Не за друго, но защот' е
Уменъ въвъ краката.

Има този, зема онзи
Прѣбогата плата, —
Че билъ можалъ както искатъ
Да кара колата.

ДЪРТЕШКА ЛЮБОВЬ

На младо се ище, на старо се ревне.
Нар. пословица.

Горкана си! Нафиле е и злѣ е
Безъ любенье въ свѣта да се живѣе.
Сърдце помни, миналото милѣе,
Все за обичь тжжи, чезне, куннѣе, —
Все пакъ иска, до колкот' е възможно,
Да го любятъ и да либи тревожно . . .
Иска, търси; но — осѣща — не може
Огънь страстенъ, мощь любовна да вложе.
И отъ любовь ни искрица най-мала
Въ друго сърдце вечъ немож' да разпаля . .
Мжчно ми е; но кому ли се сърдя, —
Не волята, а сърдцето не мърда . . .

* * *

Милата ми и днесъ ми е пакъ мила;
Но въ тазь милость ни пъргъ има, ни сила,
Ни страсть има, ни жаръ има любовенъ, —
Само единъ слабъ пламъчецъ лъжовенъ . . .
Любовния и цвѣтъ и плодъ прѣмина.
Отиде си младостьта ми, загина,
А отъ старость що мож' да се ожида;
Изстинало огнището, азъ видя,
Тлѣе само огънь тамо мрътвичавъ . . .
Ревне ми се, искамъ да ме обичатъ,
Но казватъ ми: „щиру врѣмето минало;
Ревне ти се, но — дърто си харцало!“ . . .

СТАРЪ БУНТОВНИКЪ НА ПАЛТОТО СИ

Дръжъ се още и небой се,
Ти абичке моя вета,
Азъ и днеска все пакъ твой съмъ,
Както бѣхъ и на врѣмѐто.
Да се смѣй кой ще съсъ мене,
Съ тебе — че сме вече вети;
То се пада, другъ несмѣнний,
Да го имашъ за б л а з ѣ т и:
Че си дрешка дърѫелива,
И че още все те бива.

Помнишъ ли, абичке, мила,
Отъ когат' си се ошила,
Отъ когат' сме се подзели,
Какъ сме съ тебе поживѣли?
Младъ бѣхъ ази; ти бѣ нова,
Да ми служишъ бѣ готова:
Водяхме се ний горкана,
Волни волно по Балкана,
Въ дъждоветѣ, въ каловетѣ
Нераздѣлно аркадашки, —
Е! тогазь не бѣхме вети,
Поживѣхме си юнашки!..

О, блаженни и честити
Врѣмена тогазъ що бѣха,

’Гато наштѣ въ планинитѣ
Като лъвове живѣха!
А сега? — сега, горкана!
Нѣма никой по Балкана . .
Гдѣ сѫ днеска тѣзъ юнаци,
Страхъ и ужасъ на агитѣ?
Гдѣ сѫ тѣхнитѣ байраци,
Що кръстосваха горитѣ? —
Идатъ тамо гарнизони . . .*
Кой ще иде да ги гони?

Помнишъ ли ти, дрешке мила,
Колко пѫти слѣдъ байрака
Тичай колкот’ имашъ сила,
Прѣзъ шубрѣкъ било, дрѣзъ драка,
Да търчиме изподрани,
Назадъ да се не остане:
Да настигнеме агитѣ,
Да имъ смъкнеме чалмитѣ . . .
Колко пѫти, изпотени,
По моравитѣ зелени
Двама съ тебе сме лежали,
А пъкъ ето пакъ сме цѣли . . .

Право, вета си абица,
Моя стара си врѣстница;
Ний и двама носимъ рани,
Но не сме досущъ съдрани.
За това и не свѣни се,
Че си вета, а горди се,
Че въ смиренната си доля,
Не познала си неволя . . .
Славенъ подвигъ си имала,
И свободна си остала . . .

Турски бичъ не те й обидѣлъ,
И не те е никой видѣлъ
Прѣдъ конака да си мела,
Прѣдъ аги да си се свела,
Да се кланяшъ, да се мѣстишъ, —
Другаря си да безчестишъ...
Дръжъ се, дружке, и не бой се,
И до гроба азъ все той съмъ.

* * *

Ти не гледай, че на мода
Днесъ е станало въ народа,
Твърдѣ лесно да склоняватъ
Дрехитѣ си да мѣняватъ
И да считатъ за негоденъ
Характерътъ имъ народенъ...
Момитѣ ни, женитѣ ни
Какви бѣха тѣ — изпърво
По народно накитени...
Днесъ имъ инакъ не отърва, —
За да бѫдатъ по-напети,
Трѣбва да сѫ опашети,
И въ главитѣ качулети...
А наслѣдъ тѣхъ и мѫжетѣ:
Съсъ помади огатени,
Съсъ висулки накачени, —
Че станали н'амъ какви си,
Като има да имъ виси...

* * *

Непрѣклоненъ въ свойто мненье
За народнитѣ прѣмѣни,

Азъ си вардя облѣклото,
Не мѣнявамъ го, защото
Бащино е то наслѣдье
И народно украшенье; —
Моя гордость прѣдъ съсѣди,
Ти, абичке, си за мене.
Прѣдпочитамъ те съдрана,
Неже л' друга златоткана,
Що покрива раболѣпство,
Зло званично и свирѣпство . . .

Но, абичке, не мисли ти,
Че ще бѫдемъ по-честити,
И за дълго още врѣме
Нѣма да се съдереме . . .
Азъ не мисля, че ще можемъ
Съ тебе тъй да се изложимъ
Пакъ по дъждъ, по снѣгъ, по вѣтъръ,
Безъ покривка и безъ шатъръ . . .
Отъ белитѣ на живота,
На годинитѣ хумота
Мене хеле ми дотегна; —
Ази искамъ да си легна . . .

О, желалъ бихъ, слѣдъ смъртьта ми
Людсъкъ да те не отъми, *
Но дано те прибереше
Родъ или приятель нѣкой,
А че да те закачеше,
Отъ гроба ми не далеко,
На нѣкоя върба стара . . .
Та 'ко би да се докара
Другъ да мине тамъ азъ гдѣт' съмъ —
Кажи дрешке, ти самичка:

„Азъ на е д и́ - к о й поетъ съмъ
Непорочната абичка . . .
Вижте, азъ съмъ още жива,
А морава вечъ покрива
Коститѣ му, пепельта му, —
А съсъ тѣхъ и паметьта му.“

1880

ПРОЛѢТЬ Е

Вечъ злакове красѭтъ земята,
Разхубавиха се цвѣтята, —
Земя ни съ тръне е покрита;
Цвѣте свобода е прѣбито!
  Прѣбито, тъй ще да загине,
Клюмнало нѣма ни да стане —
На стрѫкъ така ще си застине
Дъхътъ му прѣблагоуханни.
  Дали ще, Боже, пакъ да бѫде
И въ нашта драгата отчизна
Свобода пакъ да се развъди,
Да се разкърви цвѣтъ ѝ жизненъ?
  Или ще нашата надежда
Кат' хлемавъ цвѣтъ да си улете —
И дълго л' тъй ще да изглежда
Това така прѣбито цвѣте? —
  Край Дунавъ да линѣй, да вѣне,
Покрай Марица пъкъ да стене,
На Струма въ коренъ осланено,
На Вардаръ хичъ не прѣсадено....

ВѢНЦИ ХВАЛЕНИЯ

1

Хвала на вазъ лицемѣрни
Стари върколаци,
На вашето сърдце страдно,
Що за народъ плаче; —
Но на чуждъ гърбъ тѣзъ които
Да плачатъ обичатъ,
За награда най-подирѣ
Очи имъ изтичатъ!

2

Хвала на вазъ скритоумци
И стари лисици,
На вашето тъй масторски
Прѣструвано лице; —
Лошо това, че на свѣта
Нищо се не скрива:
Който дебне въ тъмнината
Носътъ си разбива!

3

Хвала на вазъ завистници,
Дармоѣди стари;
Всички хули и клевети
Ваши сѫ другари; —

Но напраздно жлъчката ви
Кипи и прииждa,
Казано е: кой завижда
Той нищо не вижда!

4

О, хвала вамъ, души злобни,
Зловѣщи вампири,
Навѣтници, клеветници
Върли мюзевири.
Знаеме ви: недѣйте се
До толкозъ напряга:
Кой другиму гробъ копае,
Самъ у него ляга!

МАКЕДОНСКИ ВОЕВОДА НА СМЪРТЬ

Умри, отчаянъ, сине злочестий,
Далечъ отъ твойта милата страна,
Умри, не гледай какъ се безчести,
Какъ въ кръви тънѐ твойта бащина.

И какъ за нея никой не мисли,
Никой не чуе тѫжний неинъ гласъ;
А всѣкой гледа да се зачисли, —
Да гнети братя съ първенство и власть.

Тука въ земята чужда и хладна,
Легни спокойно, не мисли за мъсть:
Нека почине душа ти страдна
Отъ носянето на тежкия кръстъ.

Пръсть ще покрие очи ти черни,
Въ които буенъ огънь е пламтялъ,
И ще угаснатъ въ мраци безмѣрни
Помисли дивни, дѣто си кроялъ —

Какъ ще подигнешъ народа братски,
Знающъ какво е свободенъ животъ,
Той да помогне окови рабски
Отъ рѫцѣ да хвърли неговъ братъ-народъ.

О, гробътъ хладний, тазь майка нѣма,
Ще те прѣгърне. Тамо вече спри.
Свършено всичко. Тамъ вече нѣма
Ти плачъ да чувашъ отъ братя, сестри.

Нѣма да гледашъ злобното племе
Да ръве редомъ като бѣсно пце, —
Смърть ще прѣкѫсне чувство за мщенье;
Гробъ ще притисне юнашко сърдце.

Умри, юнако, и успокой се,
Другъ ще поеме твоя тежъкъ кръстъ,
Твойтѣ дружини чираци твой сѫ . . .
Дивний юнако, тебе лека пръсть.

1881

СБОГОМЪ ПРОЩАВАЙ

Збогомъ, прощавай невѣсто мила,
Отивамъ ази въ незнаенъ пѫть,
Сѫдбата ми се вече рѣшила,
Менъ ме осѫжда пристрастенъ сѫдъ.
На заточенье въ страни далечни,
Въ земя незнайна неволенъ робъ,
Тамъ да се скапя въ окови вѣчни,
Безъ да узнаешъ ти моя гробъ.
Нѣма да идвашъ сутрина рано
Тъмянъ да пушишъ, да палишъ свѣщь,
Ни да нареждашъ жално, пространно,
Какъ сме живѣли ний изнапрѣжъ.
Отъ мене нищо ти недѣй чака,
Живѣй, минувай вечъ както знашъ,
Но недѣй тѫжи, недѣй ти плака
И прѣдъ душмани държи куражъ.
Люби, пригърщай мѫжко си чедо,
Сама надѣжда, синъ пеленакъ;
Тѣши се съ него, гордѣй се съ него,
Че той ще бѫде добъръ юнакъ.
Кѫпи, кърми го, надъ люлка пѣй му,
Расти, милъ сине, и порасти;
Чувство на мщенье вдъхни ти нему,
Той зарадъ нази да отмъсти.

1882

ТАТКОВИНА

Хубава си татковино,
Име сладко, земя рай,
Сърдце младо и невинно
За тебъ трепка та играй.

Мили ми сѫ планинитѣ
И на сѣверъ и на югъ,
Валозитѣ, равнинитѣ
Набраздени съ наший плугъ.

На уста ми сладка дума
Ще да бѫде този кѫтъ,
Гдѣто Дунавъ, Вардаръ, Струма
И Марица си текѫтъ.

Доръ на небо ясно слънце,
И на очи свѣтъ, животъ,
Святи ще ми сѫ на сърдце
Тазь земя и тозъ народъ.

ПТИЧКА

А. С. Пушкинъ

Птичка Божия не знае
Трудъ, ни грижи, ни мълви,
Холомно се не старае
Трайно гнѣздо да си вий.
Въ дълга нощь надъ клонче дрѣме,
Ясно слънце доръ изгрѣй;
Божий гласъ дочува съ врѣме,
Трепва стане и запѣй.
Мине хубавата пролѣть,
Топло лѣто прѣвали,
Иде есень съ мраченъ погледъ —
Лошо врѣме, дъждъ мъгли.
Хората имъ мжчно, криво —
Птичка прязморе лети
Въ топлий край си отпочива,
Доръ се пакъ запролѣти.

РАБОТНИЦИТѢ

Ф. Фрайлигратъ

Честь томува що надъ рало
Гръбъ привожда въ зной и хладъ,
Съсъ ржцѣ си що издига
И извърта тежкий млатъ.

Който въ дълбини подземни
Е принуденъ да се вре,
Съ тежко бреме на гърбътъ си —
Да му челядь въ гладъ не мре.

Честь на вазъ работни хора,
Честь на шияви ржцѣ,
Честь на капки потъ пролѣни
По измжчено лице.

Но да спомнимъ и за тия,
Цѣли нощи що не спжтъ,
Умъ на работа напрягатъ,
Гладъ и нужди що търпжтъ.

Книжникъ билъ той въ прахъ отъналъ,
Духомъ смѣлъ, а тѣломъ слабъ,
Тозъ що пѣсень съчинява —
На идея воленъ рабъ.

Шутъ що служи за заплата,
Денонощенъ лицедѣй,
Ил' съ ученость прѣбогата
Древнекласиченъ лакей.

Той е сѫщо пролетарий,
Гладенъ ходи, въ дългъ живѣй,
Побѣлѣлъ съ денье и въ грижи
Приживѣ съсухренъ тлѣй.

Въ гробъ труда му ще го вкара.
Бѣденъ, гладенъ, безъ привѣтъ, —
На идеитѣ му волни
Смѣлий скършили полетъ.

Зная азъ единъ такъва
Ратникъ, между първи пръвъ,
А за хлѣбецъ, за коматче,
Се прѣвива като цръвъ.

Приневоленъ отъ сѫдбата,
Въ тъмна, мръсна хижа свранъ,
Скърбь и нужди го притискатъ
И гнетѫтъ съсъ тежка длань.

Блѣденъ и прѣгърбенъ пише
Листъ по листъ и редъ по редъ, —
А въ градината тъй дивно
Грѣе слънцето съ привѣтъ.

Сладкогласний славей пѣе,
Въ небеса соколъ лети, —
Той все съ книгитѣ, неволникъ
На идеи и мечти.

Но безъ укоръ и безъ болка
Пѣй той все зарадъ животъ, —
И поезия че има
Във борбата за народъ.

Ако сили му отпадватъ,
Крѣпне въ него мисъльта —
На народа си послужихъ,
Безъ петно ми е честьта!

Най-подирѣ той отъ грижи
Изнуренъ, въ животъ безъ редъ,
Безсъзнателно се нѣкакъ
Рвеше само на напрѣдъ.

За целувка на чело му
Щомо го муза навѣсти, —
Не оцапанъ въ калъ свѣтовенъ,
Той пакъ въ облаци лети...

Но отдавна той почива
Въ черната и хладна пръсть —
Надъ гроба му буренясалъ
Нѣма дори дървенъ кръстъ.

Тжжния му гробъ спохождатъ
Само скърбнитѣ чеда
И жена, — той на които
Честно име завѣща...

Честь на васъ работни хора,
Честь на шияви ржцѣ,
Честь на капки потъ пролѣни
По измжчено лице.

Но да спомнимъ и за тия
Що по цѣла нощь не спѭтъ,
Умъ на работа напрягатъ,
Гладъ и нужди що търпѭтъ!

*
* *

А. Пушкинъ

Отъ жалбитѣ си азъ отвикнахъ,
Обреченъ на немилъ животъ,
И само скърбитѣ обикнахъ —
На пустота сърдечна плодъ.

Въвъ вихра на сѫдба жестока,
Увѣхна цвѣтний ми вѣнецъ;
Живѣя самъ въ тѫга дълбока,
Въ очакванье на зълъ конецъ.

Така отъ мразътъ поразений,
Слѣдъ бура въ зимнитѣ нощи,
Самъ себе прѣживѣлъ, есенний
Листецъ на голъ вѫрхарь трепти.

СТАНСИ

А. Пушкинъ

Лутамъ ли се по улици шумни
Или влѣза въ многолюденъ храмъ,
Седна ли при юноши безумни,
На мечти си азъ се вдавамъ тамъ.

И си думамъ: въ денье недалечни,
Всички ние, всѣкой тукъ отъ назъ,
Ще да слѣземъ подъ сводове вѣчни —
Кому да е приближава часъ.

Гледамъ ли на мощенъ дѫбъ възправенъ,
Азъ си мисля: съ гордия си дѣлъ,
Прѣживѣ ще моя вѣкъ безславенъ,
Както други той е прѣживѣлъ.

Малко л' дѣте милвамъ, мисля често:
Сбогомъ, рожбо ненагледна, ти!
Тебе азъ упразнямъ свойто мѣсто:
Азъ ще тлѣя, ти вирѣй, цъвти.

Всѣки новъ денъ нова нося рана,
А го пакъ изпращамъ нажаленъ
И се мѫча въ бѫднини да схвана
Смъртния си прѣдуреченъ денъ.

Гдѣ л' ще ми е минута послѣдня:
Въ чужди край ли, на море, ил' въ бой?
Или тамъ долината съсѣдна
Ще прикжта прахътъ хладенъ мой?

И макаръ, кога угаснатъ сили,
Все едно е гдѣто да би тлѣлъ, —
Но по-близо до прѣдѣли мили
Да почивамъ ази би желалъ.

Нека тамъ на гроба ми прѣдъ входа
Охолно живота младъ играй,
Нека равнодушната природа
Съ вѣчната си хубость да сияй.

ДѢДО, БАБА И ЗЛАТНА РИБКА

А. Пушкинъ

Едно врѣме живѣлъ нѣкой дѣдо,
Живѣлъ дѣдо съ своя стара баба
Край морето, по край Черно море.
Тѣ живѣли въ сламеница изба,
И живѣли трийсетъ и три годинъ.
Ловилъ дѣдо съ кѫрпенъ неводъ риба,
А па баба прела, шила и прала.
Веднъжъ дѣдо неводъ въ море хвърля;
Сбира неводъ — въ него само тиня.
Втор' пѫть дѣдо неводъ въ море хвърля;
Сбира неводъ — само трѣва морска.
Трети пѫть си дѣдо неводъ хвърля;
Сбира неводъ — въ него чудна риба,
Не голѣма, — дивно чудо рибка,
Златоперка, съ позлатени луспи.
Съ гласъ човѣшки продумала рибка,
Та се моли, тихомъ му говори:
„Искай, дѣдо, що ми сакашъ откупъ;
Дала бихъ ти все що ми посакашъ,
Салъ пусни ме въ море да си ида"
Чуе дѣдо и се чудомъ чуди:
Рибарувалъ трийсетъ и три годинъ,
А не чувалъ риба да говори.

Смаянъ дѣдо, стори да я пусни,
Па така й галено продума:
— „Иди съ Богомъ, дѣдовото рибье,
Нищо откупъ азъ отъ тебѣ не сакамъ;
Хай иди си въ море на дълбоко,
И ходи си тамо на широко.“

Завръща се дѣдо нашъ при баба,
Та й казва за туй чудно чудо:
„Една рибка днесъ бѣхъ хваналъ, бабо,
Ама каква рибка, . . . златокрила,
Златолюспа . . . огънь сякашъ свѣти;
А най-чудно първи пжть що видѣхъ,
По нашенски риба да говори:
Моли ми се въ море да я пусна,
Даваше ми все що бихъ поискалъ; —
Не смѣихъ азъ нищо да поискамъ,
Токо тъй я пакъ въ морето пуснахъ.“
— Бре тю гиди, халосийо н'една!
Да те молятъ, а ти да не земашъ;
Да не смѣешъ нищо да поискашъ!
Що не иска баръ едно корито? —
Нашто, вижъ го, пукнато, разбито!

Става дѣдо, на море отива,
А море се леко разиграло.
Вика дѣдо, златна рибка клика;
Иде рибка па си дѣдо пита:
„Що е, дѣдо, и какво ти трѣбва?“
Съ поклонъ дѣдо рибки отговаря:
— „Ой, ти, рибке, златоперке рибке,
Мойта баба май се поразсърди,
Нагълча ме и ми се поскара.

Трѣбвало ѝ за пранье корито, —
Че нашето било вечъ пробито.“
Рибка дѣду тихомъ отговаря:
„Иди съ Богомъ, дѣдо, не грижи се,
Ще имате ви ново корито.“

Па се връща дѣдо нашъ при баба,
Баба има вечъ ново корито;
Но сърдита, нацупена баба,
Скарва му се, хваща да го руга:
„Старо харо, дърто безумийо, —
Туй ли свърши? — корито да земешъ!
Ще да искашъ, че туй ли намѣри?
Отъ корито каква ти облага?...
Що ми ѝ сега туй корито пусто?
Да се вращашъ, халоснико н'едни,
Та отъ рибка кѫща да ми искашъ!“

Става дѣдо, на море отива,
А море се помѫтило малко.
Дѣдо вика, златна рибка клика;
Иде рибка па си дѣда пита:
„Що е, дѣдо, и какво ти трѣба?“
Съ поклонъ дѣдо рибки отговаря:
— „Ой, смили се, рибке златоперке,
Опака е мойта стара баба,
Кара ми се, мира ми не дава:
Кѫща иска, немирница баба!“
Рибка дѣду тихомъ отговаря:
„Иди съ Богомъ, не грижи се, дѣдо!
То ще бѫде, — ще имате кѫща!“

Па се връща дѣдо та на изба,
А отъ изба нѣма нито диря.

Гледа дѣдо, нова кжща види, —
Отъ кирпичи, съ бѣлъ куминъ варосанъ,
Вратата й чисто орѣхови,
А прозорци дуграма-джамлии.
На прозорци баба седи, гледа;
Като вижда дѣдо отъ далеко
И захваща съ него да се кара,
Да го руга, всѣкакъ да му дума,
Каквото й до устата дойде:
„Дърто харо, глàво изкуфяла,
Кжща ли ти рекохъ азъ да искашъ?
Салъ кжща ли? дъртелнико н'едни!
Хж, върни се и друго да искашъ,
На рибката така да й кажешъ:
„Не щж вече селянка да бжда,
Искамъ да съмъ голѣма болярка.“

Става дѣдо, на море отива.
А море се силно разиграло.
Дѣдо вика, златна рибка клика;
Иде рибка па си дѣда пита:
„Що е, дѣдо, и какво ти трѣба?“
Съ поклонъ дѣдо рибки отговаря:
— „Ой, смили се, рибке господарке,
Пуста баба по-проклета става,
Салъ се кара, мира ми не дава.
Не ще вече селянка да бжде,
Иска да е голѣма болярка!“
Рибка дѣду тихомъ отговаря:
„Иди съ Богомъ, не грижи се, дѣдо,
Като иска и то ще да стане.

Па се връща дѣдо нашъ при баба.
Що да види? Гледа и не вѣрва!

Прѣдъ него сѫ дворове широки,
Посрѣдъ двори домове високи.
На чардаци неговата баба,
Огладена, чисто огатана,
Прѣмѣнена, нагиздена — свѣти.
Отънала въ сърма и кумаши,
Въ онѣзъ ми ти самурени кожи:
На глава ѝ елмазена китка,
На вратътъ ѝ снопъ маргарецъ едъръ,
На рѫцѣ ѝ вити златни гривни,
А на пръсти пръстени безцѣнни,
На нозѣ ѝ лйокени пантохки, —
Расхожда се сѫща башъ-болярка.
А предъ нея все отборъ слугинки,
Прави стоѭтъ и заповѣдь чакатъ:
Тя ги гади, за коси ги дърпа.
Ей и дѣдо прѣдъ нея излѣзва.
Кланя ѝ се и я поздравлява:
— „Добъръ день ти, болярке-ступанке,
Сега вече доволна си, сякамъ!“
Крясва баба, извиква му: „Долу!“
Натиря го, навиква го всѣкакъ
И го праща въ ахѫри да шета.

Минува се недѣля и друга.
Нашата баба пакъ я нѣщо бъзва;
Праща, вика дѣда и му казва:
„Не щѫ вече болярка да бѫда,
Искамъ да съмъ честита царица!“
— „Що ти, бабо, билье ли си яла?
Ти не знаешъ ни какъ да постѫпишъ,
Не умѣешъ дума да подумашъ,
Цѣло царство съ тебе ще се смѣе.“

Разсърди се боляркиня-баба,
Та замахва и си дѣда шлявва:
„Ти, дрътляко, простако окапалъ.
Какъ ти смѣешъ да ми отговаряшъ?
Тебе казвамъ и ти заповѣдвамъ,
Да отидешъ при златната рибка; —
Ще отидешъ, казвамъ ти съ добрата.
Не ме струвай съ зло да те накарамъ.“

Потпжти се дѣдо та на море,
А морето грозно почернѣло.
Вика дѣдо, златна рибка клика;
Иде рибка па си дѣда пита:
„Що е, дѣдо, и какво ти трѣба?“
— „Ахъ, смили се, рибке господарке,
Полудѣла поразена баба,
Все се кара мира ми не дава.
Не ще вече болярка да бжде,
Иска да е честита царица!“
Рибка дѣду тихомъ отговаря:
„Иди съ Богомъ, не грижи се, дѣдо,
Ще да бжде баба и царица.“

Па се връща дѣдо нашъ при баба.
Що да види? Гледа и не вѣрва!
Предъ него сж: цареви сараи,
Царски двори, кйошкове, градини:
У сараи неговата баба:
Царица е, — седи на трапези;
Слугуватъ й войводи, болери,
Заливатъ й вина все прѣзморски,
Гозби слагатъ, гозби господарски.
А на двори — стража харбалия,

Грозна стража съ тънки остри харби.
Уплаши се дѣдо та прѣгасна,
На баба се до земята кланя:
— „Честито ти кралице-царице!
Сега вече доволна си, вѣрвамъ!“
Не погледна бабата па него,
Заповѣда скоро да го махнатъ.
Скочили сж войводи, болери,
Хващатъ дѣда, на вънъ го изтласкватъ.
А на двори стражата го хваща,
Съ остри харби що го не съсѣкла;
И го влачатъ и низъ сълби блъскатъ.
Свѣтътъ гледа: — едни го окайватъ:
Съ касметя си бела си намѣрилъ!
А па други въ очи му се смѣятъ;
Подлизурки махана намиратъ:
„Тъй за тебе, дебелакъ-простако.
Шашкжнино! на тебъ ли остана,
Ти да питашъ що царица мисли,
Какво мисли и какво ще прави.

Минува се педѣля и друга,
А на баба пакъ и нѣщо теква,
Царедворци за дѣда провожда.
Намѣрватъ го, прѣдъ нея го водятъ.
„Чуешъ, старче, царь-бабура казва:
Ти да станешъ, сега да отидешъ
На морето, при златната рибка.
Да й кажешъ това що ти казвамъ:
„Не щж вече — свободна царица;
Искамъ, искамъ, пълномощья искамъ:
Да съмъ волна, що сакамъ да чиня,
Да издавамъ закони, укази;

Да управямъ, както менъ ми скивни, —
Да не смѣе никой да пошукне;
Менъ да гледатъ, само менъ да слушатъ.
Гдѣ що има, мое все да бѫде;
Да си ходя по Океанъ-море;
Да ми служи сама златна рибка,
Дѣка сакамъ, тамо да я пращамъ."
Стои дѣдо, сумти и я слуша,
Но не смѣе нищо да продума
И на срѣща нѣщо да й каже.

Най отива право на морето.
Море стене, черна бучи бура.
Дигнали сѫ сърдити талази,
Страшно виятъ и о брѣгъ се биятъ.
Дѣдо вика, златна рибка клика;
Рибка иде па си дѣда пита:
Що е, дѣдо, и какво ти трѣба?"
— „Ахъ смили се, рибке господарке.
Що да чина съ тазь проклета баба?
Не ще вече царица да бѫде,
Иска, иска ... Не зная що иска ...
Нѣкакви си пълноможки иска:
Да е волна, що сака да чини;
Да издава закони, указ;
Да управя сама какъ й скимне,
Да не смѣе никой да пошука;
Да я слушатъ и да й се кланятъ.
Гдѣ що има нейно все да бѫде;
Да си ходи по Океанъ-море
И ти, рибке, сама да й служишъ,
Гдѣто сака, тамо да те праща ...

На туй рибка нищичко не казa,
Само плѣсна съ опашъ по водата.
Отиде си въ дълбокото море.
Дълго дѣдо тамъ за отвѣтъ чака, . . .
Не дочака, при баба се върна:
Прѣдъ него е сламеница изба;
На прагъ седи неговата баба,
А прѣдъ нея разбито корито

ПѢСЕНЬТА ЗА РИЗАТА

От Томасъ Худъ

Прѣтръпнали пръсти малнѣятъ,
Подпухнали клепки болѭтъ . . .
Шивачката дрипава свито стои
Съ шевътъ и иглата въвъ пустия кѫтъ.
Ший, ший, ший,
Отънала въ смѣтъ, въ нищета,
И пѣе съсъ гласъ жаловитъ
Тѫжовно за ризата тя.

Работи, работи, работи,
Дор' тъмната нощь навали!
Работи, работи, работи,
Съ зори, опц' отъ първи пѣтли! . .
По харно у турцитѣ зли
Въ неволя робиня да бѣхъ!
Тамъ свойта душа да спасѭ, въ изпитни
Тъй горко да тегля не щяхъ.

„Работи, работи, работи,
Додѣто главата въ несвѣсть зафучи!
Работи, работи, работи,
Догдѣ притъмнѣй на очи!

Шивица, ржбецъ и вратникъ,
Вратникъ, и шевица, и клинъ;
Надъ шевътъ задрѣмешъ — и пакъ въвъ съня
Редишъ ги единъ по единъ.

„О, братя, сестри, вамъ които сждбата
Дарила е щедро имотъ! —
Не ризи вий носите — носите моя
Неволенъ и тежъкъ животъ.
Ший, ший, ший,
И гладна, и въ студъ все едно!
И риза и сàванъ все съ сжща игла
Азъ шия, отъ сжщо платно!

„Смъртьта ли? Не плаши ме тя, и прѣдъ нея
Не трепнува мойто сърдце!
Отдавна, отдавна съсъ нея сме ние
Прилика — лице съсъ лице!
Прилика на нея ме стори гладътъ;
Животъ ли й — животъ въ нищета!
О, Боже, защо ли е хлѣба тъй скжпъ,
А ефтини сж и кръвьта, и плътьта!

„Работи, работи, работи,
Горчивия трудъ е безъ край,
А добивъ? — Отрепки, и кжшей сухъ хлѣбъ!
Неволята Богъ само знай!
Поломени подъ и потонъ,
Покжщнина дъски и плява...
Прѣзъ разстроги свѣти и моята сѣнка
На голи стѣни отразява!

„Работи, работи, работи,
Отъ тъмни зори и до тъмни зори все пакъ,

Работи, работи, работи,
Кат' роба въ подземния мракъ!
Шивица, вратникъ и ржбецъ,
Вратникъ и ржбецъ ... Но вечъ спрѣ, —
Ржцѣ отмалняватъ, вие ми се свѣсть,
Сърдце отпаднало прѣмрѣ.

„Работи, работи, работи,
Когато прозорцитѣ пукатъ отъ мразъ!
Работи, работи, работи,
Въ задуха и зной — работи и тогазъ!
По стрѣхата кацатъ свободнитѣ птички,
Възпѣвайки ясния день,
Крилцата си сочатъ и тупкатъ съсъ тѣхъ,
И пѣятъ за пролѣть, раздразневатъ мень.

„О, дайте ми само веднъжъ
Да видя пакъ Божия свѣтъ,
Дъхътъ да подишамъ на росни поля,
Обкитени съ пролѣтенъ цвѣтъ.
О, дайте ми да прѣживѣя
Дѣтинскитѣ охолни дни,
Когато безгрижна не знаяхъ, че тъй
Обѣдътъ се скжпо цѣни!

„О часъ, само часъ ... само мигъ
Сърдце да отдъхне поне ...
Любовь и надежда! Изчезнахте вий:
Неволята всичко отнѣ.
Поплакала бихъ, — на сърдце да отлекне...
Не, горки сълзи, не течете!
Не бъркайте вий на иглата да ший!
И шевътъ ми вий не мокрете!"...

Прѣтръпнали пръсти малнѣятъ,
Подпухнали клепки болжтъ . . .
Шивачката дрипава свита стои
Съ шевътъ и иглата въвъ пустия кжтъ, —
Ший, ший, ший,
Отънала въ смѣтъ, нищета,
И пѣе съсъ гласъ жаловитъ . . .
Дали ще да чуете вий, богаташи,
Що пѣе за ризата тя ?! . . .

1883

ПРѢДАТЕЛЬ

Чуждъ не бѣше, ни враждебникъ,
Свой човѣкъ бѣ — приятель,
Бѣше ученикъ, ковчежникъ,
Но стана той прѣдатель.

Продаде се и прѣдаде
Сжщия си учитель,
Бълнуваше награди, —
Найде съвѣсть мжчитель.

Собственнитѣ му свирѣпства
На сърдце му тежаха;
Всички земни проклетства
Въ ушитѣ му ечаха.

Рѣчь послѣдня свърши се
Бѣ за него ужасна, —
Тя до мигътъ послѣденъ
Въ душа му не угасна.

Всенародно прѣзрѣнье
На себе си понесе,
И разкаянъ, отчаянъ,
Най-подиръ се обѣси.

Грозна смърть не възбуди
Скърби, нито печали,
Не пристжпи къмъ трупътъ
Никой да го ожали.

Другъ се никой не видѣ
Да посѣти мъртвеца,
Салъ дряхлата Намзида
Не забрави лъстеца.

По чело го цалуна; —
И на адский приятель
Паметьта му печата
Съ черна дума: „прѣдатель.“

ТЖГА

Намѣрихъ се срѣдъ морето ази,
Тамъ застаналъ на скала висока,
Надъ морската пжчина дълбока,
Та заничахъ буйнитѣ талази,
Какъ се килкатъ, едни други блъскатъ,
Какъ се пѣнятъ и о скали пръскатъ . . .
Дигнахъ очи къмъ небето горѣ,
Гледахъ хали върли какъ се борятъ,
Какъ се гонятъ рой облаци черни
И надварятъ въ пространства безмѣрни,
Какъ се движи тамъ въздухътъ мжтний,
Чухъ какъ страшний грьмъ буботи, тжтне,
Какъ стентяха стѣни скаловити . . .
Но осѣщахъ, въ мисли незапирни,
Гърдитѣ си още по немирни:
Черни тжги, още по яровито
Отъ халитѣ, сърдцето ми тлъскатъ,
Отъ талази по буйно се блъскатъ . . .
Скалитѣ се не мърдатъ, намръщятъ,
Талази имъ не пакостятъ нищо, —
Салъ се блъскатъ и назадъ се връщатъ,
Слѣдъ бура е пакъ небето чисто;
Небеснитѣ хляби не подгизватъ;
Но тжгитѣ сърдце ми разгризватъ!
Ахъ, да мога гърди да разтворя,

Да видите сърдце пълно съ горесть.
Никой нѣма — тжги да разнеме!
Сърдце малко — горести голѣми —
Да би могло, разпукнало би се;
Пусто плъть е, отъ месо е клиса...
Нийдѣ въ нищо мира не намирамъ,
Отчаяно ржцѣ си простирамъ
Да се хвана, въ бездна да н' пропадна;
Сита ми е душата, прѣсита
Въ тазь пжтека, отъ злото избита...
  О, дигни се, душо, на високо,
Къмъ онази свѣтлата посока,
Жалпо гдѣто злоба не вирѣе,
Не върлуватъ присторни злодѣи.
Души блази отъ тукъ ме вдигнете,
Отъ този свѣтъ трърненъ, — суха слама,
Вънесете ме къмъ небето, гдѣто
Нѣма злоба, пакость ни измама:
Да не гледамъ човѣшката злоба,
Да н' осѣщамъ теглата на роба...
  О, врѣмена, години негодни
За свобода, за права народни!
Та колцина излъгани, викатъ:
„Свободни сме, — дайте ни свобода!"
Но ги ругатъ и въ неволя тикатъ,
И кой пита, що иска народа? —
Заглушаватъ страститѣ човѣшки,
И викове, и въздишки тежки, —
На правдина безправность възлагатъ...
Тѣ сж само свободни, честити,
Които сж отъ потъ чужди сити;
Само тѣзъ сж и прави и чисти,
Които сж върли егоисти!

ОДА НА ПРАЗДНАТА КЕСИЯ

По Змай Йовановичъ

Пълпа кесия да се възпѣва
Нито е мжка, ни мурафетъ е;
Да пѣе нѣкой, да се надѣва
Лесно е нѣщо — обичай ветъ е.
Пари да гледашъ, да се облизвашъ,
Думи да дъвчешъ и да прѣгризвашъ.
Не ще ни знанье, нито умѣнье,
Нито голѣмо одушевленье.
Дръпни си гусла, понагласи я:
Пъла-ла, пъла, пълна кесия!

Пълна кесия като магнитъ е,
Привлича всички умни фалити *
И ги въ поети възпроизвежда.
„Хвалите“ сребро, „хвалите“ злато,
Съсъ празни думи, съ пълна надежда!
Нѣкой е пѣсникъ, чуденъ ораторъ,
Но я да видимъ кой се наема
Да си състави друга поема,
Кой мож' да пѣе на вересия
И да възпѣва праздна кесия?

Празна кесия, бѣда голѣма;
Надничашъ вжтрѣ и нищо нѣма.

То грозно нѣщо, студено нѣщо!
Вънъ да е топло, да е горѣщо,
Вѫтрѣ да бръкнешъ, ще да потръпнешъ.
Като напипвашъ ледено дъно,
Ил' нѣкой ухлъзъ, медено зърно.
Скоче ли вѫтрѣ нѣкой тварь глупа,
Бълха, напримѣръ, вратътъ си счупа,
И тамъ безъ слава кости остава.

Празна кесия, злочеста тема,
На нея гледатъ като на хлема, —
И нѣма никой да я пожали:
Никой не рачи да я похвали.
Пѣсникъ, ораторъ, всѣкой, вижъ, бѣга —
Немога, каква, не ми приляга:
Я да ѝ бѫде звънливъ обемътъ,
Да вижъ тогази какъ могатъ, знаятъ,
Чакъ отъ небето рими ще снематъ,
Да я възпѣватъ и величаятъ.

Мой познайнице, праздна кесийке,
Стара ми дружке, вехта комшийке,
Да те възпѣя имамъ азъ воля, —
Ние се знаемъ съ тебе отколѣ.
Толкосъ години ти срѣщу мене
Зѣяла ми си съ чудно търпѣнье;
Сега ще малко азъ да позѣя,
Да те възпѣя както умѣя.
Туй що не може каза напѣвътъ,
Тамъ ще помогне нѣщо и зевътъ.

Празна кесийке, ти милосници,
Азъ се заклевамъ въ твоето лице,
Че ще да кажа, да изповѣдамъ:

Ти ме научи да не прѣядамъ.
Хората правишъ ти философи;
Пръжено месо и яйца рофи,
Таквози нѣщо, менъ ме не блазни;
Твойтѣ уроци толкозъ сѫ мазни,
Съ тѣхъ поминувамъ и не сънувамъ
Кокалъ ни винце — хубаво име:
Сухъ хлѣбъ ми сладъкъ, съ сухички рими.

„Празна кесия, лошъ било полѣзъ,“
Така мудруватъ нѣкой и казватъ.
„Празна кесия — готова болесть.
Тъй се прѣдъ пълна, други подмазватъ.
Но азъ ще кажа това лъжа е,
И ще докажа, всѣки да знае.
Редомъ, вижъ, ходятъ доктори разни,
Но гдѣто видятъ кесии празни,
Ни единъ докторъ не се вѣстява, —
А то показва кѫщата здрава.

Празна кесия здраво е нѣщо,
Нѣщо разбрано, хитро и вѣщо:
Ни брава има ни ключъ желѣзенъ,
Никой не може тамо да влѣзе,
Нито да влѣзе, ни да излѣзе...
Хубаво нѣщо празна кесия.
И на срѣдъ пѫтя нейний сайбия
Спи си спокойно и безъ боязънь —
Прѣдметъ е лошавъ, грозенъ, умразенъ —
Крадци се пазятъ, слѣпци я мразятъ.

Въ пълна кесия, чортъ побери я,
Една парица не се побира,
Колкото щешъ я тъпка, навира.

А празничката, милий мой Боже,
Туряй у нея колкото можешъ,
Туряй пълни я, все е кесия.
Що да ѝ туришъ все се нацѣжда, —
Празна утѣха, вѣчна надежда,
Че все единъ день ще се напълни.

„Радуй се, радуй,“ празна кесийке,
Ненапълвана назлѫмъ хаджийке!
Моя си крѣпость, моя си сила,
Моя си слава, ти моя мила.
На тебе пѣя азъ тази ода,
И ще те славя отъ рода въ рода:
„Радуй се радуй“, ладо, мой ладо,
Стара брантийо, невѣсто млада!

1884

ОТГОВОРЪ

Ще да чуешъ сѫдътъ на глупцитѣ . . .

Пушкинъ

Всѣкога си правдата говорилъ,
О, великий Пушкинъ, поетъ руский!
Ти и този пѫть правото си казалъ:
„Ще да чуешъ сѫдътъ на глупцитѣ“ —
Сѫдъ глупешки, смѣхъ и думи тежки,
Изповѣди, и козни, и злоби.
Кой не ги е срѣщалъ, не изпитвалъ?
Всичко става, но всичкото трѣбва
Както-както да се прѣтърпява;
А пъкъ който въ сила се намира
Да не чува, нека ги прѣзира.
Но, ахъ, има силни, зли удари,
Що по сърдце лоше, тежко биятъ! . . .
Има хора . . . човѣкъ нѣкой има,
Направилъ е всичко що е могълъ,
Всичко вършилъ съ присърдце и сила,
Работилъ е честно и любовно; —
Но вижъ други, ужъ-ка честни хора,
Отъ него се съ погнуса отвръщатъ.
Лица гледамъ ужъ нѣщо си честни,
А че пламватъ отъ ядъ и умраза,

Името му даже като чуятъ!
„Вънъ ти, вонтйо, махай се отъ тука!“
Кряскатъ млади гласове учени —
„Кой си? що си? Не си ни притрѣбалъ!...
Работилъ си, за коя облага?
Отъ труда ти ний нѣмаме нужда.
Омърсявашъ ти нашто жилище...
Ти незнаешъ, ти ни не отбирашъ,
Ти си нашъ врагъ, злобенъ си противникъ.“

Що да прави тозъ човѣкъ тогава?
Да се труди? пакъ да продължава?
Да н' се мжчи да се оправдава?
Да не чака оцѣнка по права?

Нѣкога си орачитѣ наши
Проклинали онзи пжтникъ клетий,
Що донесълъ най-напрѣдъ картофи,
За сирмаси храна ежедневна,
Да ги сѣятъ въ замѣна на хлѣба.
Тѣ дръпали тозъ даръ драгоцѣненъ
Отъ ржцѣтѣ що имъ го раздавалъ,
Хвърляли го въ кальта гдѣ завърнатъ,
Тъпкали го съ крака и роптали.
А сега се прѣхранватъ съсъ него, —
Та не знаятъ и името даже
На тозъ тѣхенъ щедъръ благодѣтель.

Нека! Що имъ неговото име?
И безъ име, той отъ гладъ ги спази!
Нека ние само да се мжчимъ —
Това що имъ даваме да бжде
Храна чиста здрава и полезна.

Горчиви сж хули и укори —
Отъ тѣзъ хора които обичашъ,
Но и то се . . . прѣтегля, — забравя . . .

Удари ме! Но ме и изслушай,
Казалъ нѣвга вождътъ Атинейский.
На сърдитий водитель спартанский,
— Удрете ме, но бждете сити,
Задоволни, свободни, честити! —
Ето какво има азъ да кажа.

СѪДБАТА НА ПѢВЕЦА.

П. Прерадовичъ

Невѣрнице сѫдбо,
Доста ме налита.
Още ли на мѫки
Нѣмашъ ти насита?

Бодъръ духъ отпадна,
И сърдце посърна;
Кръвь до сетня капка
Ти на ядъ прѣвърна.

Водишъ ме по тръне
Въ стрьменъ пѫть свѣтовенъ,
Безъ да ми звѣздица
Грѣе съ свѣтъ любовенъ.

И навредъ ме дѣбнатъ
Патила и нужди;
И кого гдѣ срѣщна —
Всички ми сѫ чужди.

Въ самотия тѫженъ,
Безъ другарь съ другари,
Съ веселитѣ веселъ
Никой ме не свари

Лека пеперудка
Цвѣтъ по цвѣтъ изрежда,
Тя при мень не дойде —
Драгата надежда.

И защо да идва? —
Ази самъ я пѫдя:
Черенъ гробъ е спреченъ
Мене насрѣдъ пѫтя...

Но прави що искашъ,
Азъ не щѫ да зная, —
Тебѣ не е подвластно
Туй що въ сърдце тая.

Клетникъ въ самотия,
И въ тѫги занесенъ,
Мога азъ и пѣя
Все пакъ свойта пѣсень.

Вѣтри я подзематъ,
Екътъ ней приглася —
И свободно тя се
По свѣта разнася!

1885

ВЕЧЕРЬ

Слънцето засѣдна
Тамъ задъ планина
И свѣтътъ потъна
Въ мракъ и тъмнина.

Мирно всѣка птичка
Се във гнѣздо сврѣ;
Дневний шумъ утихна
Работата спрѣ.

Но не бой се, утрѣ
На небесний сводъ
Други день ще дойде —
Слънце и животъ.

1886

ПАТРИОТЪ

По Шартона

Нека нѣма любовь друга
Отъ любовьта къмъ народа,
Други изворъ зарадъ пѣсни
Отъ народнитѣ теглила,
Нито друго честолюбье
Отъ народната свобода.
Нека всѣка привилегья,
Партизанско прѣдпочтенье,
Като порокъ ядовитий
Да го дразни на умраза:
Нек' всегда го съвѣсть гризе
И го мѫчи постоянно,
Като гледа, като знае
Че народа му страдае,
Ил' е падналъ въ униженье.
Нека прѣзнощь на съня му
Устнитѣ му прѣговарятъ —
Тѣзъ еднитѣ святи думи:
„Родъ и бѫдащность народна!“
Па и денемъ тѣзи думи
Нека никога не бѫдатъ
Поменати на прѣдъ него,
Безъ сърдцето му да трепне,
Безъ очи му да поронятъ
Капки бистри, топли сълзи.

КРАКРА ПЕРНИШКИ *

Запустѣла България,
Запусти я Царь Василий —
Царь Василий Византиецъ,
Царя — Българоубиецъ,
Той запусти България;
Осемъ годинъ какъ я бие,
Какъ я бие, какъ я роби,
Не остана ратна сила
Непобита, неразбита,
Ни войвода непоробенъ,
Освенъ Кракра отъ Перника.
Отъ Перника бѣла града.
Перникъ градъ е стѣна твърда,
Самъ си Кракра — хала върла:
Пръвъ юнакъ е надъ юнаци,
Вѣщъ нобойникъ и войвода.
Има конче — змѣй крилати,
Има сабя — мълневита,
Първа люба — яр-денница,
Ангелина, милий ангелъ.

Книга пише царь Василий
Отъ Велбужа до Перника:
„Слушай, Кракро, що ти веламъ!

Поклони се и прѣдай се;
Перникъ мой е, смѣрникъ твой е, —
Честь те чака на присое."

Кракра пише, отговаря:
„Я не зная да се кланямъ,
И не ходя по присое;
А па колко за Перника,
Мой ли, твой ли, Господъ знае,
Но безъ бой го не прѣдавамъ;
А но, ти си не далеко,
Можъ да дойдешъ и ще видимъ,
Ще обидемъ честь юнашка,
Па комуто Богъ помогне."

Посъбра си царь Василий,
Посъбра си ситна войска,
А че слѣзе по Петковдень,
Въ Радомирско равно поле,
Гдѣ протича струмна Струма, —
Настани се прѣдъ Перника,
Прѣдъ Перника силна града,
Та на Кракра вѣсть допрати:

„Давай, Кракро, и придавай...
Сега нечемъ само Перникъ,
Сакамъ още придъ отгорѣ:
Вранъ ти конецъ, остра сабя,
Башъ войнишко ти поклопе,
Що го сабя не прѣсича,
Що стрѣла го не пронизва. —
Сакамъ, Кракро, и ще зема
И твоята вѣрна люба,
Да ми носи хладна вода,

Да ми служи на трапези,
Да ми справя нощна стеля!“

Отговаря бравий Кракра:
„Ой та тебе царь Василий,
Дори свѣти ясно слънце,
На моитѣ гари очи,
Дор' ми глава бжде здрава,
Нераздвойна отъ раменѣ
И додѣ е силна мишца,
Остра сабя у дѣсница,
Я не давамъ власъ ни косъмъ
Отъ Перника да се кжтне;
Я кале ти не прѣдавамъ,
Врана коня си не давамъ,
Остра сабя — ни поклопе,
Вѣрна люба не отстжпвамъ,
Вѣнчило си непотъпквамъ; —
Люба водя, мрж за нея,
Коня ездя, войска газя,
Бой се бия, градъ си пазя —
Па що бжде, нека бжде!“

Туй изусти, конь си яхна,
Та се спусти и прѣскокна
Прѣзъ калето — на полето;
Па нагази многобройна,
Ситна войска византийска.
Войска гази конь крилатий,
А на него юнакъ Кракра.
Блѣска му се шлемъ пернатий,
Махомъ маха остра сабя:
Гърци капятъ като круши,
Отръсвани отъ вихрушка.

Войска Кракра дважъ кръстоса,
'Га се врати да потрети,
Гръчка войска налѣгала,
Като снопе по странище.
Както пролѣть буенъ порой,
Що протича и поплавя
По равнища сѣнокоси, —
Тъйка сѫщо кървавъ порой
Бѣ поплавилъ бойно поле.

Прахъ се дига тамъ далече,
Царь Василий самъ утече,
Слѣдъ него се Кракра литна
И по него викомъ викна:
„Стой, почакай царь Василий,
Ето ида — самъ ти нося
Остра сабя и поклопе.“
Но не чака царь Василий,
Да си майка не ухили.
Спрѣ се Кракра и застана
И продума рѣчь засмѣна:

„Е, па майке, та що бѣгашъ?
Що не стоишъ, що не чакашъ?
Да ти носимъ все що сакашъ, —
Царь Василе. — Соколъ пиле,
Ако тако, много здраве,
Допрати ми цѣло Гръчко
Да ти носи все що проси.“
Кракра викна, гора екна,
И повѣя хладенъ вѣтрецъ
Та завѣя върли думи,
Чакъ до слуха царь Василиева.

Скрънцна зѫби царь Василий,
Страшна кана се закани:
Ако Богъ ме живъ остави
Цариграда да пристигна,
Каза щѫ ти, Кракро враго, —
Ще повдигна на връзъ тебе
Все що мѫжко, въ цѣло Гръчко,
Та ще видишъ все що може
Царь Василий — умъ обилний.

— — — — — — — — —

* * *

Отъ всичкото наричано свѣтовно,
Ахъ, кое ли тука не е лъжовно?

Най-първата, най-сладката цалувка,
И тя смѣтка, и тя зла е приструвка.

Трендафела цвѣтущия трънливъ е,
Хубавия плодъ ябълченъ червивъ е.

Подъ лицето най-хубаво и свидно,
Не тупти ли черно сърдце обидно?

Слава, почесть, — зли измами несвѣсни . . .
Трайни ли сѫ хубость, радость и пѣсни? —

И свѣтъ и цвѣтъ все лъжа е — худоба;
Истина е — салъ теглото и гроба.

ЖИВОТЪ *

Вечеръ слънцето, когато
На залязванье трепти,
Облаци облива съ злато —
На животъ миналъ слѣди:

Тъй и тукъ живущий смрътний
Прѣди въ гроба да се гътни,
Трѣбва да остави слѣдъ —
Златенъ слѣдъ на този свѣтъ.

ЕПИЛОГЪ*

И сѣщамъ азъ, и виждамъ азъ,
Въвъ борба юнашка уморенъ,
За менъ залѣзе свѣтлий день —
Ей наближава сетний часъ.

За миналото споменъ живъ
Въвъ размислитѣ ме тѣши —
Мечтай за пролѣтъ цвѣтъ ревнивъ,
Когато жега го суши.

Тежи ми свѣтъ, а на свѣтътъ
И азъ тежѫ, ненужденъ вечъ . . .
Изходенъ е уреченъ пѫть,
Изчерпана за дѣло рѣчь.

И сѣщамъ азъ, и виждамъ азъ,
Въ борба юнашка уморенъ,
За менъ залѣзе свѣтлий день —
Ей наближава сетний часъ.

БѢЛѢЖКИ

Стр. 1. — Първа здравица—печатано въ Пѣсни и Стихотворения, Търново, 1879 год., съ слѣдната бѣлѣжка отъ автора: Настоящата пѣсень е едно отъ първитѣ ми съчинения и прѣводъ отъ Сръбски, на 1848 още. Изъ послѣ азъ я бѣхъ поправилъ, но като изгорѣ послѣдний текстъ, намѣрихъ настоящий у едного отъ старитѣ си приятели и го обнародвамъ, така както си е, безъ да го поправямъ, за споменъ на първитѣ ми книжовни трудове.

Стр. 4. — До моитѣ приятели — печатано въ Смѣсна Китка, Букурещъ 1852, стр. 150, съ заглавие Отрывки отъ писма. Текста тукъ е печатанъ по оригинала на писмото, адресувано до Хаджи Иванчо Казасовъ въ Трѣвна.

Стр. 5. — Подиръ тоя стихъ слѣдватъ три турски стиха:
„Фелекъ бьойле брактѫ бизи гурбетъ еллере,
Калемъ бьойле гелдѫ такдиръ илляхи,
Айралѫкъ бу гювъ дуръ супланъ илляхи.“
Което, буквално прѣведено, значи:
Честьта тъй урече да сме скитници.
Така дойде на перото на сѫдбата,
Днешната ни раздѣла е изявление божие.

Стр. 6. — Нова година—печатано въ Цариградски Вѣстникъ, 1850, бр. 81, съ подписъ Н. П. Подписи Н. П., Н. Ч. и др. се срѣщатъ често подъ стихотворения отъ П. Р. Славейковъ. Сравни Пѣснопѣвката отъ М. Лазаровъ, Бѣлградъ, 1858, стр. 8, 12, 13 и Славейче, Цариградъ, 1864, стр. 22, 25, 28.

Стр. 7. — Мислове — помисли.

Стр. 7. — Снове — сънища, мечти.

Стр. 8. — Среди — приведе въ редъ.

Стр. 12. — Пѫть еликоновъ — Еликонъ е планина въ Беотия, посветена на Аполона и Музитѣ.

Стр. 13. — Май — смайва.

Стр. 13. — Земнете прѣдний гледъ — отправете погледи напрѣдъ.

Стр. 17. — На Василъ – печатано въ Смѣсна Китка, стр. 7, съ заглавие Споменъ на миналата година. Тукъ печатаното доста различа отъ онова въ См. Китка. Мотива на това стихотворение ще е почерпанъ изъ 19-го Октября отъ Пушкина.

Стр. 19. — Споменъ – прѣводъ на началото на стихотворението отъ Батюшкова На развалинахъ замка въ Швецій.

Стр. 21. — Ако — неупотрѣбявано вече въ днешния литературенъ езикъ въ тази смисълъ: когато.

Стр. 22. — Сълза — въ рѫкописа отъ който е печатано тукъ това стихотворение, въ петия стихъ има отбѣлѣзанъ вариянтъ на думата отчуждено — меланхолно, а въ петпайсетия на думата наболели — разгорени.

Стр. 24. — Живота ми *подгазна* — неизвѣстна менъ дума. По смисъла на текста, трѣбало би да значи — развали ми се, пропадна ми живота.

Стр. 26. — Далечъ отъ свойта бащина — първата половина отъ пѣсеньта печатана въ Пѣснопойка, Букурещъ, 1852.

Стр. 27. — Поздравъ — сравни приложения на края на тѣзи бѣлѣжки прьвъ текстъ на тая пѣсень. Тя е печатана, въ Цариградски Вѣстникъ, 1853, бр. 188, като начало на единъ подлистникъ.

Стр. 33. — Заспала е—печатана прьвъ пѫть въ Веселушка, Цариградъ, 1854 год. Тукъ е печатана тази пѣсень по рѫкописъ отъ 1882 г., твърдѣ много раз-

личена отъ текста въ Веселушка. Въ ржкописа слѣдъ всѣкой куплетъ има и слѣдния рефренъ, който азъ си позволихъ да изоставя:

Бурни вѣтрове не вѣйте,
Дървесата не люлѣйте,
Да не става шумъ и хала —
Мойта дружка е заспала.

Стр. 38. — Косери — гордѣе се.

Стр. 62. — Поведи се по муха, да те заведе на л....

Стр. 63. — Либе и Змия — първо прѣведено на български Хайнево стихотворение. Прѣведено е споредъ руския прѣводъ отъ Н. А. Добролюбова.

Стр. 73. — Поетъ — прѣводъ само на началото на Язиковата ода Поэтъ.

Стр. 75. — Меезиминъ — муезинъ, мухамеданинъ зовящъ на молитва отъ минарето.

Стр. 75. — Етсия — вечерна молитва прѣди сънь.

Стр. 77. — Аяръ — значение.

Стр. 87. — Мойто положение — печатано въ Читалище, 1871 г., стр. 185, съ слѣдната бѣлѣжка отъ автора: Написано при посрѣщанието на единъ священникъ, изпратенъ на заточение и затворенъ по хотенето на грцката Патриаршия, поради българския въпросъ.

Стр. 92. — Изъ отговора къмъ — въ ржкописа слѣдва И. Вазова.

Стр. 93. — Пѣсень на паричката ми — ето единъ откъслекъ отъ подлистника на в. Новини, Цариградъ 1895, бр. 80: „Като не плащалъ на работницитѣ си нѣколко недѣли, тѣ го заобиколили една сжбота вечерь и безъ друго искали пари. Той се намѣрилъ въ тѣсно и незнаялъ какво да прави. Искалъ въ заемъ отъ едного, искалъ отъ другиго, но кредитътъ билъ изчерпанъ, а работницитѣ продължавали да искатъ. — Тогава Славейковъ седналъ и написалъ горѣказаното стихотво-

рение за Парицата. Напечатало се на отдѣлни листове и момчетата отишли да го продаватъ на пътя за да изкаратъ нѣкоя пара."

Стр. 96. — Шерии — закони.

Стр. 97. — Еджии — изѣдници.

Стр. 104. — Свѣтътъ свойто все ще каже — печатано въ една статия въ в. Шутошъ. 1873, бр. 2.

Стр. 106. — Цирея узрѣя — мина врѣмето на търпѣние, не се търпи вече.

Стр. 109. — Изворътъ на бѣлоногата — печатано въ Читалище, 1873, стр. 936, съ слѣдната бѣлѣжка: Помежду Ибипча и Харманлии на пътътъ има една чешма, която се казва Акъ балдъръ чешмеси, за нея живѣе въ народътъ слѣдующето прѣдание

Стр. 119. — Бойка Войвода — печатано въ Читалище, 1873, стр. 1034. Тая поема не е цѣла. П. Р. Славейковъ е казвалъ на мнозина, че цѣлата поема я е билъ далъ въ Цариградъ нѣкому за прѣписъ, но не я получилъ вече назадъ; въ черновка у него останала само първата часть, която той послѣ поправилъ и печаталъ. Прѣзъ 1881 г. нѣкой си Милошевъ печата въ Наука (Пловдивъ, 1881, стр. 647), ужъ като народна пѣсенъ, по-ранната редакция пакъ на първата часть отъ Бойка Войвода, — и Славейковъ поиска, чрѣзъ редакцията на Наука, да узнае дали у г. Милошева не се намира и останалата часть, но не получи никакъвъ отговоръ. По-нататъкъ въ поемата се е разказвало какъ Бойка е отишла съ своя драгъ на война, нейнитѣ подвизи, като войвода на Стояновата дружина, слѣдъ неговото убиванье, и какъ тя се завръща дома съ негова трупъ и го погребва на брѣга, гдѣто е описана тѣхната срѣща. Сюжета на Бойка Войвода е взетъ изъ легендарнитѣ разкази за нѣкаква си жена-войвода, върлувала изъ Търновско, въ начало на миналото столѣтие.

Стр. 137. — На равно мѣсто купъ отъ пръсть — Печатано въ Напрѣдъкъ, 1875 год. стр. 25, а и въ Читалище, 1875 г. брой 3, подъ заглавие Къмъ потомцитѣ ми. Спазенъ е и ръкописа отъ 1 Януарий 1875 г. Изобщо всички стихотворения отъ 1874—5 г. сѫ печатани на бързо, необработвани, за това сѫ и тъй неиздържани. Тукъ това стихотворение е печатано съ поправки отъ 1886 г.

Стр. 138. — Не сме народъ ... — начало на уводна статия въ в. Напрѣдъкъ, 1875 г., бр. 37.

Стр. 138. — Туткунъ — схванатъ, вързанъ, глупавъ; Яманъ — зълъ, лошъ; Мерамъ — желание, намѣрение.

Стр. 140. — Честь — Дума отъ Т. Шевченко. Прѣведени сѫ само двѣтѣ послѣдни строфи.

Стр. 143. — Есень — Печатано въ Календарче за 1878 г. Въ едно писмо, съ дата 3 Февруарий 1876, това стихотворение е цитирано съ такъвъ край:

О, плачи да плачемъ,
Плачъ за който влачи
Жалостно тегло.
Зима за природа,
Робство за народа,
Все едно е зло.
Зима е до врѣме ...
Пролѣть ще отнеме
Мъртвенний животъ;
Но кой ще поможе
Да избави, Боже,
Страждущий народъ?

Стр. 144. — Пролѣть — Сѫщо както и горнйото. Края на това е:

О дали ще, Боже,
Туй чудо да стане —
Тозъ народъ нечувственъ
Да дойде въ съзнанье?

Стр. 147. — Поздравление на Балкана — това и слѣднитѣ двѣ пѣсни сѫ печатани въ Пѣсни и Стихотворения, Търново, 1879 г. Пѣснитѣ и сти-

хотворенията въ нея книжка сж записани отъ нѣколко Ст.-Загорски ученици на Славейкова, както тѣ сж ги помнѣли на умъ.

Стр. 153. — Народенъ химнъ — съчиненъ нарочно за посрѣщанието на първия български князъ въ Търново, и изпѣнъ, подъ прозорцитѣ на квартирата му, слѣдъ даванието на клетва, отъ търновскитѣ ученици.

Стр. 156. — Подъ общо заглавие Народни Мелодии и Български Мелодии, Славейковъ е печатилъ по разни вѣстници доста стихотворения. Тритѣ тукъ помѣстени сж писани слѣдъ прогласяване на Берлинский Договоръ.

Стр. 157. — . . . Гнилъ за пречка плетъ — прокараното въ Берлинския Договоръ разпокжсване България на части.

Стр. 162. — Гарнизони — споредъ Берлинския Договоръ, на нѣколко мѣста на границата между България и Източна Румелия трѣбвало е да има гарнизони.

Стр. 164. — Отъми — отнеме.

Стр. 198. — Умни фалити — умственно фалирали.

Стр. 209. — Кракра Пернишки, както и трититѣ стихотворения слѣдъ него сж твърдѣ отдавнашни, (по характера на ржкописа) вѣроятно писани прѣзъ 60-тѣхъ години. Тукъ печатанитѣ, поправени прѣзъ 1886 г., твърдѣ много се отличаватъ отъ текста на пръвния ржкописъ. За примѣръ ето първитѣ стихове отъ Кракра (1—20 отъ печатаната):

Запустѣла й България,
Запусти я царь Василий —
Осемъ годинъ какъ е бие:
Не остави жива душа,
Освѣнъ Кракра воевода
У Перника бѣла града.
Кракра юнакъ надъ юнаци —
Кончето му змей крилати,
Сабята му мълневица,
Булчето му яръ-зорница,
Ангелина, милий Ангелъ . . .

Поемата е била поправена и завършена прѣзъ 1874 год., но и тя изгорѣ въ Стара Загора.

Стр. 215. — Животъ — Макаръ че въ ржкописитѣ на Славейкова има тоя текетъ, но неизвѣстно защо той е печаталъ (въ Смѣсна Китка, 1886, бр. 11—12) не него, а другъ: Човѣшкий животъ (по гръцки):

Виж' ли тамо как се пѣни
Мжтен порой по полени?
Виж' ли тамо ти онжз
Непотрѣбна, суха тръс?
Кат' тръста сьм аз негоденъ,
Сякнялъ порой ми животъ;
Бждуще ми е безводенъ
Нарой и затлачен брод.

Вечер слънцето кога е
Там на запад и трепти,
Златни облаци чертае
По небето за слѣди:
Тъй и тук живущий смъртний,
Прѣд да зайде, да се гътни,
Трѣба да остави слѣд —
Свѣт безсмъртен в' този свѣт.

Стр. 216. — Епилогъ — въ ржкописитѣ на Славейкова това стихотворение е безъ заглавие и само три куплета. Обаче то ми се видѣ нѣкакъ недовършено, та азъ си позволихъ, за единъ видъ завършекъ, да повторя на края пакъ първия куплетъ. По характера на ржкописа не може да се опрѣдѣли точно кога е писано стихотворението, но въ всѣкой случай ще е писано прѣзъ послѣднитѣ години (1884—1886).

Както отбѣлѣзахъ въ прѣдисловието, много отъ стихотворенията на П. Р. Славейкова сѫ поправени отъ сами него. При съдържанието е посочено кои отъ печатанитѣ въ тая книга стихотворения сѫ поправени. А за да се види отъ какъвъ характеръ сѫ самитѣ поправки, ето и нѣколко стихотворения, куплети и отдѣлни стихове въ непоправенъ видъ:

СЪЛЗА. Стр. 22.

Смѣсна Китка, 1852. Стр. 134.

У злочеста земя
На усилно время,
Въ сиромашиѫ роденъ,
Бѣхъ отъ сички презренъ,
На свѣта меланхолно живѣяхъ.
Отъ дѣте въ пелены,
И до тѣсъ младины,
На тѫгѫ всякій день.
Всякій день нажаленъ
Предъ смъртѫ за животъ не милѣяхъ.
Но небето рѣши
За да мя утѣши,
Изеднъжъ на очы,
Чухъ сълза да ручи
Разгорени гѫрди да облива.
Нема гересть въ сърдце
Ни тѫгѫ на лице
И душата спокойно почива.
На, не съмъ вечь унылъ,
И животъ пакъ ми милъ,
Тѣсъ ранни гѫрди
Не усѣщатъ бѣди,
Чрезъ сълзи въ веселбѫ преминувамъ.
Който ще да е живъ,
И въ живота щастливъ,
Като му дожалѣй
Той сълзи да пролѣй,
И съсъ тѣхъ веселбѫ да купува.

ВЪВЪ РОДНИЙ КРАЙ. Стр. 36.

споменъ. Смѣсна Китка, стр. 132.

Тамъ горѣ, задъ балкана, има мѣсто
Не е прочуто, нето толко хубаво,
Но азъ ся съ него запознахъ въ иргенство,
И съ таенъ споменъ то за меаъ е либаво.
Тамъ диво, просто все; но на година шеста
Какъ отъ туй мѣсто сьмь удалечень;
А тайний споменъ отъ любовь злочеста.
По-злѣ мя мжчи, и рани отъ день на день.
Тамъ мило либе вечь за мень непоменува,
и кѫдрави косиы
за мене не реси;
Съ любовь сърдечна пламенна,
предъ свѣтлѫ-тѫ лунѫ
Другара си безъ насита цалува;
Съ даръ мень обричваный, то другиго дари.
А тайний сюманъ на минало-то мень гори.

ПОЗДРАВЪ. Стр. 27.

Пакъ ида азъ да ви здрависамъ. Царигр. Вѣстникъ. 1853. бр. 118.

Пакъ ида азъ да ви здрависамъ,
Да ви честитѭ пролѣтъта,
Да ви рѣкѫ че обнови ся
Природи свѣтла красота.
Дремливий лесъ съня прокуди,
Разшава ся и ся разви,
И вѣтрецъ птицитѣ разбуди, —
Зеленина ся разкръви.
Тамъ цвѣтия сѫ нацьвтяли,
По кадифяна равнина;
Тукъ чисти извори прѣлѣли
Злата-люспава бистрина.
Алѣй ся изъ далекъ аглика
По рѣхосѣнчести гори, —
Послушайте какъ чурулика
Любезний славей прѣдъ зори.

Внимайте слънцето изгрѣѫ
Надъ среброглава планина,
По прѣсни листовце разсѣѫ
Приятна, тиха свѣтлина.

— — — — — — — — — —

СТРАШНОТО СѪДОВИЩЕ. Стр. 15.
смѣсна китка, 1852, стр. 24.

Тамъ гдѣтъ е огънь, димъ и смрадъ,
И червѣй който не заспива,
Отъ мѫки гдѣто не почива
Немилостивый грозный адъ.

ПРОМѢНА. Стр. 21.
смѣсна китка, 1852, стр. 130.

Тѫженъ съмъ се а... напрасно.
Вы за туй гълчите мень,
Азъ бѣхъ веселъ съ сърдце ясно,
Като сльнце въ младый день.

БѪДНИЙ ДЕНЬ. Стр. 29.
календарче за 1879 г. стр. 2.

Горитѣ вече се развили:
Запѣли птички въ шумата.
На паша тамъ жребецътъ цвили,
Ти разбери му думата.

МОМЧЕ УМА СИ СЪБЕРИ. Стр. 41.
Послѣдния стихъ — въ нова мода календаръ, 1857, стр. 80.

Не може отъ туй по добро получи.

КАНАРЧЕ. Стр. 10.
смѣсна китка. Стр. 134.

Прѣдпослѣдния стихъ: Направи сходство съ нейный гласъ.

КОЕ ГДѢ Е*

---

* Знакътъ * прѣдъ заглавията на стихотворенията показва, че тѣ сѫ поправени; р а з р е д е н о печатанитѣ заглавия показватъ стихотворения сега за прьвъ пѫть печатани.